

ȚARA BÂRSEI

Cuprinsul :

- G. Bogdan-Duică :** 1848/9 în Țara Bârsei ✓
Dr. C. Lacea : Un Sas din Brașov
care scria cu chirilice ✓
A. A. Mureșianu : Prefectura română a
Țării Bârsei din 1848
și 1849 (urmare și
sfârșit) ✓
I. Prișcu : O scrisoare fără dată ✓
N. Orghidan : Observațiuni morfo-
logice în regiunea
Brașovului (urmare) ✓
Petőfi : Grânele sunt coapte ✓
O. Giurgiu : Titu Maiorescu și
gimnaziul român din
Brașov.
Dr. E. Țeposu : Climatoterapia
Petőfi : Către imitatori
Caius Bardoși : Mormântul din Ge-
neva
Ax. Banciu : † P. Dima
" Amintiri
" În fine, acasă.
Observații juste pe
marginea solemnității
Bibliografie etc.

ȚARA BÂRSEI

APARE LA DOUĂ LUNI ODATĂ

SUB CONDUCEREA PROFESORULUI A. BANCIU

REDACȚIA }
și } B-dul Regele Ferdinand No. 14, Braşov
ADMINISTRAȚIA }

ABONAMENTUL

PENTRU UN AN LEI 260

NUMĂRUL LEI 50

Pentru străinătate acelaș preț, plus taxele de expediție (Lei 140)

INFORMAȚIUNI

Pentru autori

Manuscrisele primite la redacție nu se înapolază.

Autorii, ale căror articole urmează să se publice, vor fi încunoștințați despre aceasta.

Extrase din articolele publicate în revistă se pot face plătindu-se tipografiei numai costul hârtiei și trasului.

O coală 16 p. formatul și hârtia revistei.

50 ex. Lei 320, 100 ex. Lei 550, 200 ex. Lei 870

8 pag.

50 ex. Lei 230, 100 ex. Lei 320, 200 ex. Lei 550

Pentru cetitori și abonați

Cei cari au primit No. 1—2 și 1-au reținut, sunt rugați să ne achite abonamentul.

* * *

În loc să apărem lunar în 3 coale de tipar, vom apărea la câte două luni în 6 coale. Am făcut-o aceasta pentru a putea publica și articole mai lungi, cari, fărâmițate în 2—3 numere de revistă, pierd adeseori atât de mult. Cetitorii nu vor fi scurtați deci cu nimic.

Lucrările și revistele primite la redacție vor fi amintite la „Bibliografia“ acestei reviste.

Reproducerea, fără indicarea izvorului, este oprită.

Revista apare cu sprijinul Primăriei și al „Astreii“. Membrii redacției și-au luat obligația de a lucra gratuit cel puțin o jumătate de an.

ȚARA BÂRSEI

APARE LA DOUĂ LUNI ODATĂ

Redacția și administrația: BRAȘOV, B-DUL REGELE FERDINAND No. 14

Anul I. Septemvrie-Octomvrie 1929 No. 3.

1848/9 în Țara Bârsei

Contra **Sachsenland**-ului !

de **G. Bogdan-Duică**

În manuscriptul nr. 1059 al Academiei române, filele 305, 306 și 307 se află un act *original*, înzestrat cu 18 peceti și cu multele iscălituri ce se vor ceti mai la vale, toate din Țara Bârsei.

Este un protest contra *Sachsenland*-ului.

Din 4/16 Octomvrie 1849 !

Protestul descopere ideile politice ale Românilor din Brașov și din Bârsă; iscăliturile ne arată pe agenții acelor idei; feliurite indicii descoper și stări culturale, care le voiu indica prin câteva note.

SACRATISSIMĂ MAIESTATE !

Noi romanii din Districtul Brașovului repetăm înaintea Înălțatului nostru Împărat petițiunea, pe care trimișii și împuteriții noștri după a noastră dorință au așternuto Maiestăței sala în 25. Fevruariu a. c. precum și celelalte cereri făcute către Sacratissima Maiestate la 12 Martie, 18 și 30 Iulie ale acestui an.

Cătră acestea întemeiați pe principiul Egalității Națiunilor protestăm cu totă solenitatea :

1., Încontra formărei unei Țări săsești (:Sachsenland:) în Fundul regiū, în care romanii sînt cei mai vechi locuitori și cu mult mai numeroși decît Sassii, precum au și arătatū Deputații nostri prin hărtia dată Ministeriului Maiestăței sale în 23 Martie a. c. Numirea de „Sachsenland“ în acestū pămîntū restornă din fundamentū principiul de Egalitatea Națiunilor, pe carea se basază

totă Constituțiunea Imperiului, și calcă în picioare și § 29. din Constituțiune, prin care se asigură proprietatea fiecăruia: căci stînd numirea de Țară săsească, noi numai putem fi proprietari ca romani, prin urmare nisă amenință și Naționalitatea, pe care totuși pe temeiul §. 5 al Constituțiunei avem totu dreptul a nio asigura și a nio apăra. Dreptu aceea cerem ca românimea întreagă din Fundul regiū pe temeiul principiului de egalitate să se scoată de sub Jurisdicțiunea și supremația săsească.

2.) Protestăm încontra formărei de Districte maghiare în părțile, unde romanii se află întru o majoritate cu totul precumpănitoare. Asemenea protestăm și încontra supunerei la Jurisdicțiunea săsească a comunităților romanești, care nici odată n'au fost supuse aceleiași, și numai acum voru Sassii săle ocupe.

3.) Protestăm încontra orînduiri de Comisari și alți funcționari din aceia, carii s'au compromis cu rebelii, mai virtos că și §. 9. din Instrucțiunile Esselenței sale Domnului Guvernatoru îi dechiară de nevrednici de a mai ocupa posturi, și cerem ca să se aleagă la posturi numai de aceia, carii au rămas pururea neclătiți în credința cătră Împăratul și au dat și probe în faptă despre credința lor, și mai virtos de aceia, carii luptînduse au susținut cauza Monarhieii chiar sub Guberniul maghiar de și ei mai înainte nu voru fi fostu în deregătorii: Căci apărîndu ei cauza Monarhieii chiar sub Guberniul maghiar au dovedit destul a lor hărnicie.

Afară de aceste cerem:

a) Ca și acum la organisarea provisorie, care pote să fie temeiul organizării definitive Maiestatea sa să se îndure a denumi un organ stătătoriu cel puțin din trei indiviui, prin care Națiunea romană să stea în reportu nemijlocit cu Gubernatorul civil și militar, și cu Comisariul Împărătesc în Sibiu, că neavînd acestia cunoștința Națiunei romane și a necazurilor ei, pelîngă totă bunăvoința nui pot face dreptate dupăcum ne învață esperința de acum, spre acest scopu împuterim pe trimișii nostri la Tronul Maiestăței sale, ca să facă cunoscuți pe acei bărbați, cari nie pot apăra interesele naționale pelîngă Gubernatorul Țarei și Comisariul Împărătescu după principiul Egalității, ca să pôtă fi denumiți de cătră Maiestatea sa.

b) Ca și acum la organisarea provisorie la romanii peste totu să se aleagă și să se denumească comisari și alți deregători numai dintre romani.

c) Cerem ca pe la tôte Ministeriile să se aplice și romanii.

d) Însărcinăm pe Domni Ion Maiorescu, Ion Bran și Ion Gheorghe Ioan, în care avem totă încrederea și îi cunoaștem că sint credincioși Împăratului, ca uninduse cu Deputăciunea națională din Viena să înfățișeze aceste ale nostre cereri și se pro-

testeze la Sacratul Tron al Maiestăței sale dîndu și consiliarilor
Maiestăței sale lămuriri pe largu despre starea de astăzi a Tran-
silvaniei în care încă nu vedemū nimica ce ar semăna cu reali-
sarea principiului de egalitatea Națiunilorū fără carea nuseva potea
câștiga nici odată în inimile credincioșilorū romanī acea mulțemire
și dragoste reciprocă între națiuni, pe care știmū că o dorește
Maiestatea sa. Totū odată să stăruiască Deputăciunea, ca să nise
împlinească cererile și dorințele nōstre, pentru care neva reporta
despre toți pașii ce va face în cauza națională, și despre rezultatul
stăruințelor ei, ca să știmū ce mîngăere națională avemū a aștepta
după totă jertfa ce am făcutū pentru Tronul Maiestăței sale.

Brașov. 4/16. 8vrie 1849.

Petru Gherman, proto(pop) și paroh

Ioan Petric T. protopop și paroh

Iosif Barac protodiacon

*) Nicolaus Dima jurat reprezentant

Dimitru Oțoțoiu jurat reprezentant

*) Georgyē. R. Leka shurat Repres; shi Kurator.

*) George Manole Burbe jurat reprezentant

Ioan Pantazi jurat reprezentant

Ioan Manole jurat reprezentant

Gligori Mincu jurat reprezentant

*) Bonifatie Pitiși paroch

*) Dimitrie Orgidan preot în Bolgs.

Andrei Ion Lupan curator

† Nicolae Moldovanu jurat curator reprez.**)

*) Ioan Stinge jurat reprezentant

Neagoe Juga juratu reprezentant

Dumitru Fulga repreztt

Ioan Maniu repezitat

Și cu întreagă comonitatea de sub-urbiu de sus al cetății
Brașovului.

Rudolf Orghidan curator și reprezentant

Ioan Iuga reprez.

Gheorghe Nica curator

Nicolae Teclu curator

Gheorghe Ioan și fii

*) Thoma Bassiliu Paroch

Dimitrie Cepescu reprezentant

În Numele întregii Comunități române din Cetatea Brașovului

*) Numele cu steluța *), adaosă de *mine*, însemnează că este scris cu
litere *latinești*. **G. B. D.**

**) Numele însemnate cu † (adaosă *aici* de mine) sunt ale analfabeților
cari puneau degetul pe † făcută de alții. **G. B. D.**

Iacob Balcheș V. Protopop și paroh

Ioan Dumbravă paroh.

Gheorghe Perșanaru curator.

Ioan Pirsan

† Gheorghe Balea.

† Sandru Chivărar.

† Ioan Hărmaneanul.

† Ioan Irimie Voicul.

† Gheorghe Furil.

† Bucur Cârstea.

† Gheorghie Achim

† Ioan Grecul

} jurați
reprezentanți

Ioan Șincanul notarul bisericii*)

În numele a întregi Comunități române din sup. Bur. Bimor-
tul**) de jos. Al cetăți Brașovului.

Thoma Bărsan paroh în Dărste

† Ioan Sârbu jurat

Ioan Olteanu jurat

Gheorghe Meșotă goș(man)

Cu numele atoată obștea

Nicolae Odor paroh Bacifu

Preotul Ioan Comanu paroh în Bacifalu

Costandin Muscanu jurat

Ivan Manole jurat

Preotul Oprea Odor

Ioanu Odor paroh

† Radu Anghel goșman

† Bucur Sasu jurat

† Radu Costandin jurat

Eu Gheorghe Panțu jurat

Gheorghe Butanchi

† Costandin Cârstoci j.

† Radu Căciulă

În numele atoată comunitatea română: din satul Turcheși.

Iordache Ștefan paroh.

Ioan Morar paroh Feldioara

Avram Rusu gozman

† Ioan Ursu jurat

† Ioachim Taus

† Ioan Coman

† Ioan Sărbătoare

† Gheorghe Mireț

”
”
”
”

*) Numele acestor opt jurați cu † au fost scrise de notarul bisericii. G.B.D.

**) Greșală; pentru *Bartolomei*, cred. G. B. D.

† Gheorghe Mireț jun. jurat
Gheorghe Rus dascăl
Feldioara în numele întregi comunități. *)
Ioachim Dumitru paroh
*) Geraszim Dumitru Daszk.
† Gheorghe Munteanu gociman
† Aron Radu jurat
Rodbah în numele întregi Comunități.
Ioan Mărin paroh Crisbav.
Nicolae Duțea dascăl.
† Matei Duțea gociman.
Crisbav, în numele Comunități.
*) Ioanne Dan paroch.
*) Ioane Comsia
Ioan Persojü paroh Meciui de zsoș
Bucur Moșoi paroh la Fundata
Bucur Cojan paroh în Peștere
† Nicolae Ienescu gojman
† Aron Moșojü bătrân
Ion Șărbu Bucșa bătrân
Ioan Vartolmei dascăl normal în Șimon
Nicolae Vartolomei paroh în Șimon
Ioan Mănoiü paroh Scheiu
Iosif Solovostu go(c)manü
*) Nicolaus Radoipa rochus Wolkaniensis
† *) Michaile Micu corator**)
Nicolae Zsazsa paroh la Schia
Stan Băncilă paroh al obști Tohanu nou;
† Ion Răduțoiu judele locului
Miron Moldovenescu:
Ion Cantor
† Stoica Tătulea bătrân locului
† Gheorghe Balea
În numele obști Tohanului nou
Preotul Oprea Verzea paroh Cernatu
Ioan Verzea paroh Cernatu
Gheorghe Boroș jurat
Zahariea Blebea jurat
Ioan Tomoșoi jurat
și cu întreaga Comunitate dela Cernatu
Alecsie Verzea protopop și asesor consistorial
Preotul Ieremia Verzea

*) Analfabeții cu † i-a iscălit dascălul Rus. **G. B. D.**

) Scris de Rădoi. **G. B. D.

Gheorghe Sasul kurator
Stoica Pâtea jurat
Nicolae Panu jurat
Drăg. Peteu jurat

*) Neagoe Poppea paroch în Satulung

*) Ioan Martinovici paroch în Satulung

† Ioan Șeitan

Voicu Roșculeț goșman

În numele întregi Comunități din Satulung. Slăvit District
Brașovului

Nicolae Frateș paroh

*) Ierodion Frateș paroch

† Gheorghe Colț jurat

† Ioan Mazăre jurat

† Andrei Sasu „

† Dumitru Cârștia „

Eu Gheorghe Vrente Colț colopotar

În numele obști întregi Prejmeri

Ioan Popovici paroh Herman

Ioan Popovici dascal

† Toma Radu Toma gociman

† Nicolae Crstoloveanu „

† Gheorghe Olteanu jurat

† Petru Nan „

† Iremie Vlad „

† Nicolae Răvariul „

† Nicolae Grigore „

† Zachei Corstea „

În numele comunității întregi Herman.

Nicolae Frateș paroh în Simpetru și notareș Scaunului
Protopopes

Ioan Clanga dascăl

Irimie Cranga dascăl

Dumitru Bârsan gociman

† Bucur Pleșa clopotar

Ioan Ghișoiu

Nicodin Munte

Petru Bârsan

† Dimitrie Vlădăreanu

} jurați

În numele Comunități romane întregi din Satul Simpetru

Iosiv Șerban jurat Simpetru

Dimitrie Popovici paroh Bod

Vasile Mirsu dascăl

Gheorghie Neagoe gociman

Ionu Ghimbășanu
Gheorghe Zatică
Vasilie Vlădăreanu
† Gheorghe Oancea jurat
† Neculai Popa "
† Neculai Moldoveanu "
† Dumitru Ghimbășanu "
Vasilie Popovici

În numele Comunității romane întregi din Satul Bood.

Documentul este scris caligrafic-frumos. Cu o eroare: *sala* în loc de *sale*; cu defectul analitic: *nisă* în loc de *ni să*, *neva* în loc de *ne va*, defect obicinuit pe atunci și la literați.

Analfabeți cari iscălesc punând degetul pe cruce (†) au fost vreo 47, unul singur din Scheiu (N. Moldovanu), niciunul din Cetate, destui însă din Brașovul-vechiu și sate.

Ceice iscălesc cu litere *latinești* sunt încă puțini, vreo 14. Litera aceasta pătrundea încet deși lumea o cerea. *Gazeta* de ex. abia după 1850 a început a da și pagini scrise latinește. Era în 1852, când din Lugoj i se scria *Gazetei* că, dacă ar mai fi amânat introducerea latineștilor, n'ar mai fi fost abonată!*) Erau și literele „glorie romană” pe-atunci! Brașovul-Cetate și Brașovul-Scheiu și mai mulți preoți din sate își făceau datoria și în această privință.**)

Importanța documentului era, însă, alta: Românii din Țara Bârsei duceau o luptă principială și realistă contra Sașilor. Ei cereau *egalitate* pe un pământ pe care se știau poporul cel mai vechiu; egalitatea, la 1850, le era firește *administrativă*, din mila împăratului și-a ministerelor, cărora ei cereau să le-o garanteze funcționarii mici și mari romani.

A. T. Laurian susținuse termenul roman; Brașovenii îl întrebuițau consecvent. Aiurea, nu în „Țara Bârsei”, termenul ar merita o scurtă istorie, în care să se pome-nească și de articolii apăruiți, în această privință, în gazetele și ziarele săsești. În acestea cel puțin odată a scris și A. Tr. L(aurian); cred, în *Transsylvania*.

București, 25. V. 1929.

*) *Gazeta*, 1852, p. 9.

**) Cățiva iscălesc numai numele latinește, iar calitatea tot în cirilică. G.B.D.

Un Sas din Braşov care scria cu chirilice

de Constantin Lacea

Scopul acestui articol este de a desveli de subţ vălul uitării o importantă contribuţie la istoria scrisului nostru şi a o aprecia în cadrul rezultatelor cercetărilor făcute în timpul din urmă pe terenul istoriei noastre culturale.

S'a spus că unele texte vechi, între care şi Psaltirea Scheiană, n'ar fi fost copiate de Români, ci de cărturari saşi¹⁾. Aceasta n'a convins pe toată lumea, cum eră de altfel şi de aşteptat. Unii dintre cei sceptici nu pot admite nici măcar posibilitatea ca un Sas să fi fost în stare să scrie cu chirilice. E adevărat că nu se poate uşor explica ce rost ar fi avut să se trudească un Sas să înveţe să scrie cu chirilice, câtă vreme să ştie că magistraturele oraşelor săseşti aveau logofeţi români, mai ales preoţi, care le ceteau slovele vechi — mai de mult cu text slavon, iar mai apoi românesc — şi răspundeau, dacă eră nevoie, la fel corespondenţilor: Ținând seama de spiritul timpului, de neîncrederea față de pisari şi de controlul pe care de sigur că au trebuit să-l exercite patronii saşi ale celor dintâiu tipărituri ale noastre asupra scrisului românesc, trebuie să admitem că între cărturarii saşi erau fără îndoială unii care puteau ceti scrisul chirilic. Dar pe când aceasta se poate considera ca o urmare firească a împrejurărilor, era mai greu de admis ca Saşii să fi cunoscut meşteşugul de a scrie cu chirilice. Aici speculaţiunea nu mai prinde, ne trebuiesc dovezi. Publicaţiile Saşilor braşoveni ne servesc dovezi de care avem nevoie²⁾.

În biblioteca gimnaziului săsesc din Braşov se păstrează sub n-rul 201 un ziar („Diarium“) scris de Paul Benckner senior, din care profesorul sas Seraphin a publicat, în colecţia de documente amintită, o bună parte. Manuscrisul cuprinde două părţi. Seraphin a reprodus complet partea a doua, care cuprinde însemnări personale ale autorului, nu reproduceri după alte cronici. El spune că atât cei care au făcut înaintea lui excerpte din ziarul lui Benckner,

¹⁾ Cf. *Dacoromania*, III, pp. 461—508.

²⁾ Cf. *Quellen zur Geschichte der Stadt Brassó*. Volumul IV, pp. LXVI—LXX şi 180—218.

cât și el, și-au bătut mult capul să descifreze unele locuri din ziar care nu sânt scrise cu semnele obicinuite, ci cu niște litere care, la început, i se păreau că aduc cu scrierea grecească. Orice încercare de a scoate vreun cuvânt grecesc din scrisul acesta necunoscut lui a fost zadarnică. În fine, după multă trudă, a ajuns la convingerea că aceste câteva locuri sânt scrise cu chirilice. Ajutat apoi de profesorul la liceul românesc din Brașov Ioan Popea, a putut să descifreze locurile cu pricina, dar mare i-a fost mirarea, când s'a convins că textul eră latinesc și german, nu românesc, cum se aștepta¹⁾, și că autorul s'a folosit de semne străine numai ca de un fel de scriere secretă, notând în chipul acesta nume și fapte care, chiar dacă ziarul ar fi ajuns în mâni străine, să nu poată fi cetite. Dintre notele scrise cu chirilice, amintim una din anul 1681, prin care Benckner ne comunică foarte indignat, că a auzit de la niște persoane demne de încredere că primarul comunei Zărnești sau Tohan — nu știe exact care din cele două — a vândut unui biet popă valah popia pe 7 galbeni²⁾. Tot cu chirilice e scris numele unui băiat român, despre care va fi vorba mai la vale.

E foarte semnificativă pentru relațiile Sașilor cu Țările Românești denumirea scrierii chirilice din partea profesorului Seraphin prin *scriere boerească* „die sogenannte Bojarenschrift“³⁾, care se pare a fi o denumire consacrată și care contribuie, în parte, la lămurirea problemei.

În mod firesc își pune Seraphin întrebarea⁴⁾: dela cine a învățat Benckner să scrie cu chirilice? Se cunosc unele îndemnuri pornite de la unii membri ai familiei Benckner pentru cultivarea scrisului românesc, dar de aici până la cunoașterea meșteșugului scrisului cu chirilice e departe. Seraphin cred că a găsit deslegarea

¹⁾ Într'un manuscris al liceului grăniceresc „G. Coșbuc“ din Năsăud, N. Drăganu a dat peste un „Tatăl Nostru“ unguresc scris cu chirilice, după afirmațiunea D-lui, tot de un Sas (Cf. Dacoromania, III, 472—508). D-l Ilie Bărbulescu, ocupându-se cu scrierea chirilică, spune că se cunosc diferite texte în cinci limbi scrise cu chirilice: slavonește, românește, latinește, grecește și ungurește. Nici un text german scris cu chirilice nu-i este cunoscut. (Curentele literare la Români în perioada slavonismului cultural. Editura Casei școalelor. 1928, p. 5).

²⁾ Quellen, IV, p. 206.

³⁾ Quellen, IV, p. LXIX.

⁴⁾ Quellen, IV, p. LXX.

acestei probleme. Iată ce zice el: „După cum istorisește el însuși (adecă Benckner) în ziarul său, dela sfârșitul anului 1673 până la 1 Ianuarie 1676 petrecură în Brașov trei boieri distinși (evident refugiați politici) împreună cu suita lor: . . .¹⁾ Probabil că tânărul Benckner a făcut cunoștință cu acești domni și a învățat dela ei scrierea boierească; poate că acești străini sau unul din ei locuiau în casa mamei lui văduve. Cu această presupunere s'ar potrivi și faptul că cea dintâiu notă cu scriere chirilică datează din August 1674, așadară într'un timp când boierii străini stătuseră deja mai bine de o jumătate de an în Brașov. Și ulterior a stat familia Benckner în legătură cu cercuri de boieri distinși din Țara Românească, după cum reiese din mai multe indicații din jurnal. În tot cazul pentru a-și lărgi cunoștințele în limba românească și în scrisul românesc, mai târziu, la începutul anului 1675, tânărul Benckner luă un băiat român cu numele Drăghici (scris Dregitsch) în casa sa. Dar deja după un sfert de an acesta fugi împreună cu tatăl său fără a-și lăsa rămas bun și fără a mulțumi „ca un câne nerecunoscător“²⁾.

Cred că Seraphin are dreptate, cu atât mai mult că în faptul că Benckner citează chiar și numele servitorilor vornicului Neagoe Secuianu: Antoni, Matey, Ioon Amandi, Georgie, Rusz și Dumitru, avem dovadă puternică de relațiile strânse care au trebuit să existe între el și boierii pribegi. Se prea poate însă că nu însuși vornicul Neagoe Secuianu sau altul dintre cei trei boieri să fi introdus pe Benckner în studiul scrisului chirilic, ci mai de grabă vre-un pisar al vornicului.

Se cade să spunem câteva cuvinte despre acest cunosător al scrierii chirilice. Vlăstar al unei vechi familii de patricieni, despre care voiu vorbi cu altă ocazie mai pe larg, s'a născut în Brașov în anul 1653 și a murit tot acolo în anul 1719. Ca elev al gimnaziului săsesc de acolo, s'a distins într'atâta, încât a fost numit „rex adolescentium“, distincție care nu se dedea decât copiilor din cele mai de frunte familii de patricieni. După ce a terminat liceul, s'a apucat de comerț. Pentru afaceri trecea adeseori munții, mergând la

¹⁾ Acești trei boieri erau: Vornicul Neagoe Secuianu (scris: Nagoe Seckuan), căpitanul Iacșa (scris: Jackscha) și șetrarul sau armașul Ilie. Quellen, IV, p. 192.

²⁾ Quellen, IV, p. LXX.

Câmpulung, București, Pitești și în alte părți, Se poate că cunoștința limbii românești și a scrierii chirilice i-au înlesnit alegerea lui ca membru în reprezentanța de o sută a comunității Brașovului și mai ales în funcția de orator al acestei reprezentanțe¹⁾.

Probabil că el a fost și dascălul de limba română al fiului său, numit tot Paul, care după terminarea studiilor universitare, neobținând nici o slujbă în orașul său natal, a trecut în Muntenia împreună cu soția și cu servitorii săi, unde a funcționat ca secretar al prințului Mihail Racoviță²⁾. Trausch menționează, în *Lexiconu*, său, că Paul Benckner jun. a scris o „istorie a principilor munteni”, pe care însă n'a văzut-o nici Engel, nici Filtsch și nici el.

Acest capitol din istoria scrierii noastre ne întărește în convingerea că relațiile culturale dintre noi și conlocuitorii noștri de alt neam au fost mult mai strânse decât putem demonstra până acum. Eventuale descoperiri viitoare ar putea arunca și mai multă lumină asupra unor stări de lucruri mai mult bănuite astăzi decât limpezite.

¹⁾ *Quellen*, IV, p. LXVII.

²⁾ *Joseph Trausch: Schriftstellerlexicon oder biographisch-literärische Denk-Blätter der Siebenbürger Deutschen. Kronstadt, 1868. Vol. I. pp. 107-8.*

Prefectura română a Țării Bârsei din 1848 și 1849*)

Comandantul legiunii Țării Bârsei: C. I. Secărianu

Unul dintre cei mai de seamă conducători ai legiunilor românești ale Ardealului dela 1848—49, a căror vitejie fusese recunoscută de vreme chiar și de Nicolae Bălcescu¹⁾, a fost și vice-prefectul Constantin Secărianu. Posteritatea n'a fost destul de recunoscătoare pentru aceia cari și-au jertfit atunci viața pentru libertatea neamului românesc. Ea a dat uitării și activitatea prefecturii militare românești a Țării Bârsei și a înflăcărului ei conducător. La aceasta a contribuit în primul rând și moartea prematură a eroului²⁾.

Constantin Secărianu s'a născut în anul 1820 la Brașov dintr'o familie originară din Moldova și așezată în secolul al 18-lea în bogata și fruntașă comună românească a Săcelelor, iar de acolo la Brașov. Tatăl său, Ioan Secărianu, a fost unul dintre cei mai de frunte purtători ai marelui comerț levantin de atunci al Brașovului³⁾. Prima învățătură a primit-o dela dascăli privați,

*) Continuarea din No. 2.

¹⁾ La primele vești despre luptele legiunilor românești din Ardeal de curând înființate, Nicolae Bălcescu scria în 16 (28) Decembrie 1848 lui Ion Ghica între altele: „Acea ce e un avantaj pentru Românii din Transilvania, este că s'au pus cu toții în picioare că se află mulți tineri în capul nației și cu mare popularitate și că au învățat a se bate și a nu le fi teamă de războiu“. — Ioan Ghica, *Amintiri din pribegia dela 1848*, p. 240.

²⁾ D-I N. Buta care în lucrarea sa „*Avram Iancu și epoca sa*“, apărută la Cluj în 1924, a încercat o descriere a războiului național din Ardeal dela 1848—49, n'are nici o cunoștință despre activitatea legiunii țării Bârsei, căci la pagina 71 nu găsim despre Țara Bârsei decât următoarele date: „Un escadron de călăreți a strâns în țara Bârsei C. Secărean, vice-prefect în părțile Brașovului, dar despre isprăvile lui nu se pomenește nimic“.

³⁾ Ion Secărianu a fost unul dintre primii proprietari români de case în Cetatea Brașovului. Numele lui figurează între cei zece cititori principali ai bisericii și școalei românești din Brașov-Cetate, iar împreună cu Gheorghe Ioan (bătrânul) el a zidit în deceniul al treilea al veacului trecut frumoasa biserică din Pe Tocilele Șcheiului. După inventarul făcut de primăria Brașovului la moartea lui întâmplată în 12 Martie 1837, averea mobilă și imobilă rămasă reprezenta frumoasa sumă de 140.208 fiorini.

între cari și un grec hiot (din insula Hios), care-l învăță limba atât de obicinuită în cultura și comerțul românesc de atunci. Apoi a intrat în noul gimnaziu catolic latin-german din Brașov, întemeiat în anul 1837 cu concursul Românilor brașoveni — cari n'aveau atunci încă nici o școală superioară națională — și condus de Iacob Mureșianu, unde avu drept profesor de gramatica latină pe Andrei Mureșianu, iar colegi pe câți-va dintre cei mai iluștri bărbați ai Românilor ardeleni din veacul trecut. Filozofia și dreptul le-a continuat la Cluj, unde se distinse nu numai prin naționalismul său infocat ci și prin purtarea și manierele sale alese, fiind unul dintre pușinii Români cari reușiră să impună și magnașilor maghiari și maghiarizați de acolo și să se introducă în cercurile lor. Aici se întâlnește și se împrietenește și cu alți tineri fruntași români din celelalte părți ale Ardealului — viitori bărbați renumiți ai neamului nostru — cu cari împreună făuriră planurile de eliberare și de înălțare a neamului românesc. Secărianu și ceilalți tineri români brașoveni nu numai că încurajară pe colegii lor în lupta de rezistență națională, dar ei sprijiniră, mai ales la 1848, mișcarea națională cu însemnate sume de bani. Așa îl întâlnim pe Constantin Secărianu ducând încă la începutul lui Martie 1848 episcopului Șaguna la Sibiu suma de „o mie cinci sute fiorini argint bani numărați“, din partea fruntașilor români brașoveni, pentru acoperirea lipsurilor episcopiei ortodoxe a Ardealului¹⁾. În Aprilie 1848 îl întâlnim iarăși la Sibiu, prezentând lui Simeon Bărnuțiu o altă sumă de bani dăruită de el și de alți brașoveni pentru sprijinirea acțiunii politice a Românilor.

Constantin Secărianu a fost unul dintre cei dintâi Români cari au încercat să obțină funcții publice în teritoriul așa zis al „națiunii săsești“, cerând încă la 3 Septemvrie 1844, după terminarea studiilor sale juridice și obținerea cenzurei de avocat, admiterea lui pentru practică la magistratul Brașovului. Cu toate că el purtă și un proces devenit celebru și în decursul căruia el se adresa și împăratului și regelui Ferdinand²⁾, Secărianu

¹⁾ Vezi scrisoarea de mulțumită a episcopului Șaguna la Stinghe, op. cit. vol. IV, pag. 8.

²⁾ Raportul cancelariei Transilvaniei din Viena din 31 Iulie 1846, relativ la suplica lui Secărianu, a fost publicat în întregime de Alexandru Papiu Ilarianu la sfârșitul primului volum al istoriei sale.

nu putu să-și ajungă scopul decât numai în primele faze ale revoluției dela 1848.

În marea adunare de pe Câmpul Libertății dela Blaj, Constantin Secărianu fu ales în deputațiunea destinată a prezenta împăratului Ferdinand cererile națiunei române și la sfârșitul lui Mai 1848 îl vedem alergând la Innsbruck, unde se refugiase curtea imperială, iar la 5 Iunie prezentându-se împreună cu Cipariu, Laurian, Bran, Constantin G. Ioan, Ioan Juga etc. și sub conducerea protopopului Brașovului Ioan Popazu, în audiența care le spulberă însă multe din iluziile ce și le formaseră până atunci.¹⁾

Între „tinerii înfocați și inspirați, pătrunși de sanctitatea cauzei ce voiau să apere“, după cum îi caracteriza cu însuflețire Gheorghe Barițiu, Constantin Secărianu a fost unul dintre cei ce au lucrat și au stăruit mai mult pentru înarmarea și intrarea în luptă a Românilor. El avu meritul principal al organizării și conducerii legiunii române a Țării Bârsei și a apărării acestui ținut de atacurile trupelor bine armate și bine conduse ale Săcuilor și Ungurilor.²⁾

Scrisorile lui adresate în 1848 și 1849 primei autorități politice și administrative de atunci a Țării Bârsei, „judelui primar“, Ioan de Albrichsfeld, sunt tot atâtea dovezi despre nobilele și cavaliereștile însușiri ale însuflețitului luptător român. Mai întâi de toate frumoasă este atitudinea sa, pe cât de demnă și energetică pe atât de conciliantă, față de „amica națiune săsească“. Scrisorile lui sunt o nouă dovadă că încercările de apropiere și

¹⁾ La 4 Iunie 1848 deputatul Ioan Bran scria „reprezentantului“ bisericii Sf. Nicolae din Brașov, Nicolae Dima: „*Aici la împăratul stăm foarte bine, avem toată nădejdea că ne vom ajunge dorința, ne vom redobândi drepturile noastre strămoșești*“. Abia în audiența dela 23 Iunie 1848 obținură deputații români *promisiunea* că: „li se va recunoaște și garanta naționalitatea printr'un articol de lege deosebit; că li se vor face școli naționale; că se va aproba înființarea de garde naționale românești și înarmarea popoului român, etc. etc.

²⁾ Titularul prefecturii Țării Bârsei, Ioan Bran, fiind numit membru al Comitetului Național din Sibiu, conducerea ei rămase cu totul în sarcina vice-prefectului Secărianu. În biografia lui Ioan Bran de Lemeny, publicată în ziarul „Tribuna“ din Sibiu dela 28 Ianuarie 1899 citim relativ la aceasta: „*Legiunea Brașovului concretută prefectului Bran, fiind acesta reținut prin funcțiunea sa în Sibiu, a condus-o vice-prefectul Constantin Secărianu*“.

de împăcare a Românilor și Sașilor au pornit aproape întotdeauna dela Români și că ei, Sașii, au fost aceia cari au respins aceste încercări de apropiere. Ce frumos roagă Secărianu pe judele Albrichsfeld ca „cu puternicul său influx“, adică cu puternica lui influință, să facă ca „Domnii ofițiri săsești să binevoiască a împiedeca batjocuri împrumutate, la care sunt prea dedați oamenii de rând“. In scrisoarea dela 15 Ianuarie Secărianu continuă: „Tot odată să binevoiești a îndemna pe respectivii diregători ca să tracteze pe oameni într'un mod mai blând și uman, *ca să se conserve pururea buna înțelegere și frățietatea între cele două națiuni destinate de providință de a locui împreună în pace aceeași patrie*. Domnia Ta poți fi sigur că supt-insemnata Prefectură, care de bună seamă nemica nu dorește mai mult decât buna și neturburata înțelegere și conviețuire cu Magistraturele națiunei sase, va fi totdeauna gata a corăspunde din partea sa acestuioficiu“.

Documentele sunt oglinda vie a nevoilor și greutăților materiale cu care trebui să lupte poporul nostru la 1848 și 1849. Vedem din ele că nu numai prefectura Țării Bârsei, dar și celelalte prefecturi românești ale Transilvaniei, suferiau și încă mai mult decât aceasta, de tot felul de lipsuri și nevoi. Căci cu toate asigurările și garanțiile date de conducătorii români, comandamentul general austriac din Ardeal nu dădu Românilor decât foarte puține arme și și mai puțin ajutor material. Ei trebuiră deci să-și procure arme și pe alte căi. Astfel îi vedem trimițând în Decemvrie 1848, sub conducerea fruntașului brașovean Gheorghe Nica, o deputațiune la guvernul din București cu misiunea de a cumpăra 500 de puști, fără însă să poată ajunge la vreun rezultat pozitiv, căci caimacamul Cantacuzino trimise aceste puști comandamentului austriac, iar nu Românilor.

Toate aceste greutăți n'au împiedecat pe Constantin Secărianu să dea piept cu trupele mult mai bine armate ale Ungurilor și să dejoace împreună pe grănicerii români din brigada împărătească comandată de generalul Ghedeon, multe din planurile faimosului comandant al armatei maghiare din Ardeal, generalul Bem.

Constantin Secărianu a ținut neîntrerupt gata de luptă trupele sale până la intrarea armatei rusești în Ardeal și victoria dela Sighișoara, după care legiunile române fură desființate din ordinul comandamentului general austriac.

După război Secărianu intră în magistratură înaintând în scurt timp până la gradul de consilier la tribunalul din Alba-Iulia. Anul 1848 îi fu însă fatal, căci în urma luptelor purtate în miez de iarnă, pe un frig de 20 de grade, își contractă o răceală, care-i puse capăt vieții. Constantin Secărianu se sfârși la Brașov în floarea bărbăției în ziua de 26 Octomvrie 1852, fiind

Maria C. Secărianu (1829—1898),
văduva luptătorului dela 1848-49, a doua prezidentă
a Reuniunei Femeilor Române și intemeietoarea
primei școale-internat de fete a Românilor din mo-
narhia habsburgică.

petrecut la groapă de tot ce avea Brașovul mai ales, începând cu școalele și cu oficialitatea și până la ofițerii garnizoanei, în frunte cu generalul conte Zedwitz.

El a fost căsătorit cu Maria Nica, o fiică a marelui industriaș și filantrop român brașovean Gheorghe Nica¹⁾. Văduva

¹⁾ Cununia s'a celebrat la 19 Septemvrie 1848, de cătră preotul român din cetatea Brașovului, Thoma Vasiliu, fiind nași Constantin G. Ioan și Efrsina I. Ioan.

lui și-a câștigat mari merite ca prezidență a Reuniunii Femeilor Române din Brașov și întemeietoare a primului internat de fete al Românilor din imperiul austro-ungar.

O foarte bună caracteristică generală a conducătorilor români dela 1848 făcea Gh. Barițiu scriind: „*Regeneratorii națiunii române din Ardeal s'au susținut din pungile lor, iar cei mai tineri dela părinții lor*“. Așa și-a jertfit și Constantin I. Secărianu averea și viața pentru libertatea, unirea și independența neamului românesc.

Luptele legiunii țării Bârsei. Bătălia dela Hărman. Istoricul maghiar Irányi și Ion Ghica despre rolul ei.

Despre activitatea legiunii române a Țării Bârsei, în decursul crâncenelor lupte ce s'au dat la 1848 și 1849 pe teritoriul ei cu insurgenții maghiaro-săcui și cu armata regulată a generalului Bem, nu s'a scris aproape nimic, cu toate că ea a avut o parte însemnată în aceste lupte.

Una dintre cele dintâi ciocniri ale legiunii române cu Ungurii, fu lupta dela vama Buzăului din 23 Noemvrie 1848. „Gardiștii“ români fură ajutați și de câțiva grăniceri români din trupele regulate, comandați de bravul căpitan Zdrava. În această luptă Ungurii fură respinși cu pierderi mari, lăsând în mâinile Românilor și 31 de prizonieri, cari fură aduși în ziua de 24 Noemvrie la Brașov.¹⁾

O luptă crâncenă dădu cavaleria legiunii în ziua de 17 Decemvrie 1848, cu ocaziunea respingerii insurgenților maghiaro-săcui, cari năvăliră asupra Săcelelor, dând foc caselor românești și omorând o mulțime de bărbați, femei și copii nearmați. Constantin Secărianu dădu în aceeași zi, însoțit de „câți-va tineri români inimoși“ și de „150 de călăreți români seceleni și vre-o

¹⁾ Gazeta Transilvaniei dela 15(21) Noemvrie 1848 scrie:

„Lupta fu într'adevăr desperată; căci din partea Săcuilor pe lângă cei prinși, mai căzură morți 6 și răniți rău ca vre-o 17, iar din partea română unul căzu mort și altul se răni greu. Un sublocotenent săcui descărcă un pistol asupra căpitanului nostru, dar nu-l nimeri“.

10 husari împărătești tot Români“ un contra-atac asupra Săcelilor, respingând pe Unguri cari se retraseră cu pierderi mari.¹⁾ Contemporanul sas, profesorul brașovean Carol Thiesz, scrie în însemnările sale despre această luptă între altele: „Faptul că Românii au năvălit cu atâta furie și amărăciune asupra Ungurilor, trebuie considerat drept „represalii“, căci în 17 Decemvrie *Ungurii jefuiseră în tovărășie cu husarii kossuthiști în mod îngrozitor pe locuitorii români lipsiți de apărare, omorând vre-o 100 din ei*“.²⁾

O luptă mai mare în care se distinseră și legionarii români fu bătălia dela Hărman din 4 Februarie 1849 la care luară parte și trei batalioane de Români grănițeri din armata regulată și un batalion de infanterie rusească din primele detașamente ale brigadei rusești de sub comanda generalului rus Engelhardt, sosite la 2 Februarie la Brașov în ajutorul armatei împărătești. Insurgenții maghiari în număr de aproape 9000 de infanteriști și 500 husari și cu mai multe tunuri fură respinși cu mari pierderi. În această luptă își pierdu viața și bravul locotenent român *Cezar Itul*.³⁾ „Gazeta Transilvaniei“ dela 5 Februarie 1849 scria despre această luptă între altele: „Bătaia pe la 7 oare dimineața o începură Săcuii numai cu artileria, socotind că vor speria în curând pe ai noștri; ei Românii deși văzură cu lacrimi în ochi căzând bravul lor locotenent primar Cezar Itul împreună cu un corporal și cu alți doi grănițeri uciși toți patru de un singur glonț, totuși steteră în foc până ce sosi din Cetate (Brașov) ajutorul rusc. Iar dacă Românii nu sta bravi și curajoși, eram să vedem bătaia mult mai aproape de cetate, iar așa cetățenii numără numai sunetul tunurilor până la 2½ oare după amiazi“.

¹⁾ Gazeta Transilvaniei dela 9(21) Decemvrie 1848 spune, că la intrarea Românilor în Săcele ulițele erau pline de cadavre. „Ai noștri — scrie Gazeta — omorără în luptă vre-o 30 Săcui, parte grănițeri, parte neregulați și doi „Kossuthusari“, iar dintre ai noștri câți-va luară blesure mai ușoare. Pe lângă aceasta mai luară dela Săcui și vre-o 10 puști, câteva pistoale și un cal“.

²⁾ Carl Thiesz, *Geschichtliche Bemerkungen in den Revolutionsjahren 1848 și 1849*, Kronstadt 1851.

³⁾ Corpul locotenetului Itul a fost adus la Brașov și înmormântat dimpreună cu locotenentul rus Calita, căzut tot în aceeași luptă, cu mare solemnitate militară în cimitirul bisericei ortodoxe românești a Sf. Nicolae, fiind de față la înmormântare și generalul rus Engelhardt și comandantul brigadei împărătești, generalul Schurter.

Thompson, Lewis Meron

Let's have the names down for the
names in the list.

[Faint handwritten notes at the bottom of the page]

[illegible]

2011-2012

1944

Pentru istoricii maghiari gardele prefecturii române a țării Bârsei n'au fost decât nește „*bande valahe*“, cari împreună cu grănițerii români al brigadei generalului Ghedeon au strâns împrejurul armatei ungurești „*un cerc de nepătruns, izolând-o mult timp de armatele ungurești din nordul și din vestul Ardealului*“.¹⁾

Cele câte-va brigade împărătești din partea de miază-zi a Transilvaniei și legiunile românești lipsite aproape cu totul de arme și muniții, erau însă prea slabe ca să poată ținea piept până la sfârșit cu eforturile uriașe ale armatei ungurești din Ardeal de sub conducerea vestitului general de origine polonă *Iosif Bem*, care ocupase în Ianuarie 1849 Clujul și atacă la sfârșitul acestei luni cu atâta vehemență Sibiul, centrul militar al Transilvaniei și sediul comandamentului general al trupelor împărătești și al prefecturilor române, încât produse o adevărată panică și între locuitorii români și sași ai Brașovului, cari începură să se refugieze peste hotar. Trupele austro-române respinseră însă și de data asta pe generalul Bem, care avu mari pierderi. Deși armata ungurească din Ardeal primi în Februarie 1849 nouă și puternice întăriri, totuși ea pierdu mai multe lupte și fu bătută în 7 Martie și la Mediaș. Profitând însă de neprevederea comandamentului general austriac din Ardeal și de dislocarea nefavorabilă a trupelor sale, generalul Bem atacă în 11 Martie cu toate forțele sale din nou și pe neașteptate Sibiul, reușind să-l cucerească. Atât comandamentul austriac cât și Comitetul Național român se retraseră în cea mai mare grabă în Țara Românească. Celelalte trupe austro-române se retraseră spre Brașov cu intențiunea de a da aici o bătălie decisivă cu Ungurii. *Generalii ruși Skariatîn și Engelhardt se opuseră însă cu îndărătnicie acestui plan, forțând pe austro-români să se retragă peste pasul Timișului în Muntenia*. În urma aceasta Ungurii ocupară la 12 Martie 1849 fără multă greutate Brașovul, părăsit de o

¹⁾ „Mais, peu après, se présenta devant Brassó le général Gedeon avec sa brigade et des bandes de Roumains. Dès lors le siège patriotique se trouva entouré d'un infranchissable cercle d'ennemis, et, isolé du reste du pays, sans aucune relation avec la Hongrie, il commença à désespérer du présent“. — Irányi et Chassin, *Histoire de la Révolution de Hongrie*, Paris, 1860 vol. II, pag. 310.

mare parte a locuitorilor săi frunțași români și sași¹⁾. Generalul Bem, care servise ca tânăr ofițer în armata lui Napoleon, și învățase dela acesta tactica de a ataca cu forțe mari și concentrate asupra unui singur punct, se îndreaptă cu grosul oștirii sale spre Banatul ocupat de Austriaci. Rușii, primind ajutoare nouă, reluă iarăși ofensiva. Ei respinseseră la 19 și 20 Iunie pe Unguri la Predeal și Timiș și curățiră în câte-va zile întreagă Țara Bârsei de ei.

Cu înfrângerea definitivă a Ungurilor în Ardeal în marea bătălie dela Sighișoara din 31 Iulie 1849, încetă și activitatea legiunii românești a Țării Bârsei, care cu tot armamentul ei slab și cu tot numărul restrâns al luptătorilor — care nu trecuse de 4000 — a dat un ajutor deciziv trupelor regulate împărătești întru apărarea Brașovului și a împrejurimilor lui de atacurile furioase ale armatei maghiare.

Ion Ghica, contimporanul, care a urmărit cu mult interes și cu admirație luptele eroice de atunci ale Românilor ardeleni, și care a regretat mai mult de cât mulți alții lipsa unei acțiuni solidare a Românilor de dincoace și de dincolo de Carpați, face în amintirile sale următoarea scurtă dar plastică și bogată descriere a luptei și rezistenței eroice a Românilor, dela Brașov și până la Abrud.

„Românii de peste Carpați sperau mult în Românii din Principate... Dar Locotenenții (caimacamii) noștri, odată ce s'au văzut recunoscuți de Soleiman Pașa, au uitat toate și așteptau Domnia... Dacă cel puțin le-ar fi trimis armele ce guvernul revoluționar adunase în București, pe cari mai în urmă Caimacamul Cantacuzino le-a trimis în Transilvania, nu însă ca să le dea Românilor ci Sașilor, deși Românii erau cei adevărat expuși la năvălirile Săcuilor cari veneau bine înarmați, se năpusteau asupra satelor românești, le jefuiau și le ardeau, pe când ei Românii nu aveau de cât ciomege ca să se apere. Într-o singură nă-

¹⁾ La pasul Timișului, aproape de Predeal, o parte din convoiul refugiaților brașoveni a fost ajuns de Săcui. Aproape o sută de familii fură jefuite de tot ce aveau la ele. Între acestea au fost și familiile Andrei Mureșianu, Gheorghe Barițiu, doctorul Pavel Vasici și a mai multor neguțători frunțași români. La sfârșitul anului 1849 Andrei Mureșianu cerea guvernului austriac o despăgubire de 476 fl. și 44 cr. „pentru lucrurile răpite familiei sale în refugiul dela 21 Martie 1849, fără însă a primi nimic „din lipsă de fonduri“.

vălire le-au ars Săcelele, șapte sate din cele mai mari; chiar armele ce Românii apucau din luptă dela Unguri și dela Săcui, guvernul austriac le lua și le da Sașilor. Un general ungar îmi spunea că Românii chiar fără arme de foc, numai cu ciomege și erau înspăimântători: „năvăleau asupra lor și le opreau trecerea“ ... Trei luni au apărat Belgradul (Alba-Iulia — Nota Aut.) contra bombardării Ungurilor, făcând eșiri în toate nopțile înarmați numai cu sulii și cu ciomege; la Abrud au nimicit cu totul oștirea lui Hatvani de n'au lăsat să scape nici picior de Ungur, trecând totul prin foc și ciomag. ... *Numai ei Românii au apărat Brașovul în contra năvălirilor Săcuilor și au ținut în nemișcare 40.000 de oștire ungurească comandată de viteazul și genialul Bem. Numai cu Românii s'au ținut garnizoanele după linia munților dela Mureș până în vârful lui Craiu (Piatra Craiului — Nota Aut.)*^{a 1)}

Ne mai având nici un interes de a susține începuturile de organizație națională independentă ale Românilor ardeleni, ingrată și nerecunoscătoare ca întotdeauna, Austria dispuse desființarea Prefecturii române a Țării Bârsei și a celorlalte prefecturi din Ardeal. Ea n'a putut însă stinge în inimile Românilor acestui ținut și a bravilor lor conducători dorul de libertate. Flacăra libertății și independenței naționale străluci și mai departe în jurul flamurei și mai frumoase a „*Gazetei Transilvaniei*“, pavăză neînfrântă a Ardealului până aproape de clipa izbăvirii definitive a neamului românesc pentru totdeauna unit și nedespărțit.

Sigilul Prefecturii Române a Țării Bârsei din 1848-49

¹⁾ Ion Ghica, op. cit. pag. 189.

Aurel A. Mureșianu

ANEXE

Neiertându-ne spațiul, publicăm deocamdată numai scrisorile Prefecturei românești dela 1848 și 1849 către marele jude al districtului Țării Bârsei I. de Albrichsfeld. Aceste scrisori sunt interesante nu numai prin faptul că sunt scrise românește, dar și prin faptul că au fost scrise toate, lucru neobicinuit pe atunci, cu caractere latine. Ele sunt scrise de mai multe mâni și cu ortografii diferite. Unele imitează ortografia latină și italiană, iar altele se apropie foarte mult de ortografia fonetică de mai târziu. Scrisoarea I-a am transmis-o întocmai după original, celelalte cu ortografia de astăzi.

I.

230/848

Dela Praefectura Terrei Borsa

Prea Onoratlui Domnu Jude primariu Ioanne de Albrichsfeld.

Praefectura s'a umplut de mare superare vezënd pe Garda romană, pe cum in alte Prefecture, asia si aici nu nu mai a fi lipsită de toate ajutoarele fere de quare nu se poate tienea nique o oaste in stare de a putea respunde datorintiei sale, se tacem quo la Laghere lipsescu toate: mancare, medicină, Chirurg, Feldcaplan, ci si capul lucrului, arme de foc. vedem chiar garda romana din Brassov pătîmind, cu casele lor cu tot, de aqueste, de unde vine neinvincibila impiedecare de a mai urma poruncilor Capitanilor sei, si quie este mai reu de quat toate, descorăgerea de obste, vezindu-se restrinsi barbații nostrii la o coadă de lemn, cu un darab de fer in Cap, quie se zice Lancie, foră a avea in companie batăr 30 focuri, asie quat Praefectura trebue se se mire, cum mai au inimă oamenii nostri se mai esse aforă, deci prevezëndu-se, quò va se vinē asupra Cetatei timpuri grele, am socotit, qua se descoperim aqueste scăderi ale gardei romane, si sē rugăm pe prea onoratul Domn Jude primar, qua cu influintia sa, se ne ajute, se putem plini batăr quâte se pot, qua se ridicăm curagiul acestor oameni, quarii pot da ajutor foarte bun, intru aperearea Districtului, si a Cetatei; dela bărbati, incungiurati de familie flēménzite, pușin se poate astepta, deci fiind Budila, pe un timp in stepinirea C. r. truppe Praefectura aflē cu cale, qua se se poruncească de a colo vro 1000 galete de bucate si vro quateva sute stingini lemne, de quare se aflē acolo magazine mari, pentru a se ajuta gardistii scăpetati;

Se roaga iar Praefectura qua se binevoiască prea onoratul Domn a mijlocii, in-quat se poate, stingerea patimilor intră Locuitorii, sasi, si romani, qua se intre o suferintie crestina, si omenească. Iar inainte de toate, vē roagă Praefectura se binevoiti ave pune stradania, qua dintre pusele venite pe sama gardei sase, se se impartă si la Companiile romane, batar quate 50. la una, spre a se ridica curagiul si increderea in sine intre elle, quare este foarte de lipsă, s'au batar posturile se se impartē amescecat la Lancieri, si la quei cu puste, si Domnii officiri sasesti, se binevoiască a impiedeca batjocuri impru-

mutate, la quare sunt prea dedati oamenii de rënd, aqwestor dobendire prin puternicul influx a prea onoratei Domniei voastre, vë va îndatora pe Praefectură cu mare multiemire.

A prea onoratei Domniei voastre
Brassov 30 Dbrie 848

gata de serbit
Praefectura prin
SECHERIANU *)
v. Praefect.

Sigilul :
Prefectura
TEREI BIRSEI

Adresa. Prea O. D. I.
pr. Ioan de Albrichsfeld
Ex Offo **In Locu.**

II.

(No.) 9/849

Prefectura română a Bârsei

Prea Onoratului Domn Jude primariu Ioanne de Albrichsfeld.

În privința punctului b) din prea prețuita scrisoare a măriei voastre despre puștile ce au venit în Brașov, Prefectura are îndrăsneala a face la amica națiune săsească în numele națiunei române acea cerere, ca : Dacă acele puște sunt proprietate ale amicei noastre națiune săsească, să facă aceasta părtașe la acele puște și pe nația română, și anumit la Garda română din Brașov să se dea 500 puște, care se cer în puterea pericolului comun ce amerință Cetatea și Districtul acesta. Pentru aceste 500 se va depune din partene prețul cât ce am lua știre despre atât de frățasca lucrare din partea națiunei săsască, așteptând răspunsul Mariei voastre suntem

Brașov, 7 Ian. 849.

gata spre serbire
Prefectura
SECHERIANU m. p.
v. Prefect.

Adresa : Prea Onoratului Domn Jude primariu
Ioanne de Albrichsfeld
cu datornică cuviință
Ex Offo **in Loco.**

III.

47/849

Cătră

Prefectura Țării Bârsei

Prea Onoratul Domn Jude primariu Ioane de Albrichsfeld.

Michael Bogdan Căpitanul Gardei Române din Vulcan (Wolkendorf) au jeluit dimpreună cu alți doi gardiști de acolo la Prefectură, cumcă diregătorii satului ar fi luat dela mai mulți gardiști români armele de foc sub pretext, ca să nu mai poată merge la vânat, la care mai adaogă, cumcă numiții diregători

*) Actul scris de altă mână și iscălit numai de Secărianu.

ar fi făcut aceasta numai pentru că în anul acesta vânătorii români nu le-au dus iepuri de Crăciun. Deci Prefectura luând în băgare de seamă împrejurările cele resbelice de acum, care cer neapărat ca armele să nu se ia dela oameni, ci din contră să li se lase, pentru a le putea folosi spre apărarea tronului, în contra vrăjmaşului, se roagă de Prea Onorat Domnia Ta, ca să binevoieşti a demanda diregătorilor numiţi darea îndărăpt a armelor luate dela Români, iar Prefectura va da cuvenitele porunci, ca gardişti români să nu mai prade iarba de puşcă cu vânatul.

Dacă este vânatul oprit, cei ce lucră în contra, să se pedepsească în alt chip, iar nu prin luarea armelor.

Braşov, în 15 Ianuarie 1849.

Rămâind al Prea Onorat Domniei Tale plecat

SECĂRIANU

v. prefect.

IV.

49 849

Dela Prefectura Țerei Bârsei

*Cătră Prea Onoratul Domn Jude Primariu al Districtului
Țerei Bârsei*

Din partea locuitorilor din Codlea, Râșnov și Vulcan vin de un timp încoace la această prefectură dese plângeri din cauza lipsei lemnelor. Diregătorii susnumitelor locuri nu au assemnat locuitorilor românești vre-un loc determinat de pădure, de unde să-și poată lua trebuincioasa cantitate de lemne pentru încălzit, și deacă se întâmplă, că vre-un biet român să-și aducă ceva lemne cu spinarea, păzitorii îl zălogesc și-i cer câte 1 fl. C. M. gloabă. Această urmare au făcut o impresiune foarte rea în guardişti români, cari în aceste timpuri au de a purta atâtea greutăți, — mai vârtos văzând, că conlocuitorilor sași li se iartă a lua lemne câte le trebuie, nu numai cu spinarea ci și cu carul. Din care cauză supt-insemnata Prefectură are onoare a Te roga, ca luând în considerățiune greutatea circumstanțelor prezinți, să binevoiești a porunci diregătorilor din Codlea, Râșnov și Vulcan, ca precum s'au făcut și aici la Braşov, să hotărească o parte din pădure, de unde să-și poată lua locuitorii români lemnele trebuincioase. Tot odată să binevoiești a îndemna pe respectivii diregători, ca să tracteze pe oameni întru un mod mai blând și uman, ca așa să se conserve pururea buna înțelegere și frățietatea între cele două națiuni destinate de providință de a locui împreună în pace aceeași patrie, — și Domnia Ta poți fi sigur, că supt-insemnata Prefectură, care de bună seamă nemica nu dorește mai mult decât buna și neturburată înțelegere și conviețuire cu Magistraturele națiunei sase, va fi totdeauna gata a corespunde din partea sa acestui oficiu.

Braşov în 15 ale lui Ian. 849.

SECĂRIANU

v. Prefect.

V.

66/849

Prefectura Țării Bârsa

Prea Onoratului Domn Jude primariu Ioanne de Albrichsfeld.

Adevărat că Hălchiul au fost menit unde se se adune Lagărul de români, însă din cauză că Hălchiul nu este loc sigur, mai ales pentru un Laghâr când se adună, din cointelegere cu Domnul Generar de Schurter s'au denumit loc pentru Lagăr Codlea, deci binevoiți a da sașilor din Codlea să priceapă: *că Codlea este locul Lagărului*. Și fiind-că acum este mai mare lipsă de suferință (toleranță — Nota Aut.) și amicitie să se lase de datinile vechi și de ura internațională, urmând bunăînțelegere și frățietatea care așteptând rămân

Al Prea Onoratei Domniei voastre

Brașov, 11-a Faur 849.

gata spre servire

SECARIANU

v. Prefect.

VI.

Prea Onoratului Domn Jude primariu Ioanne de Albrichsfeld.

Iuon Ursu, Gardist român din Cristian au avut sfadă personală cu un gardist sas, tot din Cristian, cu ocaziunea venirii bravelor Trupe Rusești. Pentru astă sfadă personală, care nu se ține de forul satului civil, Judele din Cristian, Petrus Boltres, au trimis gardiști armați cu lănci de au călcat casa lui Iuon Ursu, ca să-l prindă. Prefectura vă roagă pe Domnia voastră să binevoiți a da poruncă judei din Cristian, ca să înceteze de a mai face potenție asupra persoanei și casei gardistului Iuon Ursu, ci din contră pe Gardistul sas, ce se află personaliter vătămat, să-l îndrepteze la forul competent pentru sfezi personale ale gardiștilor, ca se nu se tâmple ceva mai rău, prin astfel de nebăgare în samă a drepturilor personale ale Gardiștilor și prin asemenea potenții.

Brașov, 12-a Faur 849.

SECARIANU

v. prefect.

VII.

93/849

Cătră lăudabilul Comandament militar cesaro-regesc al orașului și districtului,

Pe când Prefectura (română) își dă toată osteneala de a aduce în Lagăr (în tabără) pe Seceleni, li-se dă din partea dlui senator pașapoarte pentru Țara Românească fără viza noastră.

Brașov, în 9 Martie 1849.

Din însărcinarea Domnului

Tribun **D. BOER**

TECLO adjutant.

O scrisoare fără dată

Cinstite și cuvioase între Ierei Părinte Ilie)
Protopopo, și alalți Cuvioși Preoți, și |
Dumneavoastră tut(u)ror alaltor Bătrâni și |
oroșani, schiiai |*

*Sănătate, și bucurie dela Domnul Dumnezeu, poftim și voim
dumneavoastră. | Cuvioasă Scrisoarea moliftei tale, și a Dumnea-
voastră, scrisă Ghen, 17: | pren trimisuvă de acoloa cu bunăvoință
am luat, însă multă mâhnire, | și întristăciune neau dat, cea can
făr de veaste rea întâmplare, ce auzim și ne scrieț | dumneavoastră
dentraceale părți că ar fi sosit dejăcașii, prădătorii, au | mai bine
să zicem cum le zic alții: tâlharii Cruți, pustiitorii de țări. |*

*Înțelesam dar den scrisoarea dumneavoastră toate aceale câte
ne scrieț, | și am cunoscut că și dumneavoastră foarte vaț spereat,
și vaț îngrozit. | Drept care lucru și de a se sperea omul iaste,
văzând prela alții și | în vecinătate realele ce se fac de ei, Pentru
care lucru dumnea- | -voastră ajutor dela noi, și învățătură poftiț
și ceareț, ce veț să fa- | -ceț la aceaste reale ce să văd înaintea
ochilor tuturoră că stau. | De care lucru cât pentru ajutor i proț,
ce ne poftiț și ceareț, noi vă | făgăduim ca unor adevăraț ai noștri
Priiateni, și buni vecini, cât va fi | prin puțința noastră cu tot
mijlocul a vă ajutora și a vă sprejini vom | nevoi și sântem gata
și cu cuvântul și cu fapta, unde se va cuve- | -ni va trebui, și să
va putea, precum aceaia a o mișca, niț acum lip- | -sim niț vom
lipsi, Numai atâta iaste mai ales și mai curat să ne daț | mod
și lumină (că singuri dumneavoastră veț ști cealece vă vor trebu- |
-i) să știm cum și în ce chip a da ajutor. In tot chipul dară | să
faceț și mai vârtos ca să știm adăvărul ce iaste, De vreme ce iat |
că nu știm niț putem înțeleage păn astăzi ales, cari sunt aceale
cape- | -te acelor Kruți; ce fel de oameni; cum îi chiamă; câtă
seamă vor fi? | ce temei au; și unde mai mult șezământul lor sau
pus? și să află; și de sau | mai alcătuit sau să mai alcătuescu
cineva de- | fără de acoloa lângă ei? și | can ce feliu să laudă și*

*) NOTĂ. Linia verticală marchează lungimea șirelor din original.

zic că vor să facă, și ca acealea car(i) sânt foarte| de știut și
noao pentru multe pricini;|

Derept aceaia dar cât va fi prin puțință mai făr de zăbav(ă)
să ne faceți știre de acealea,| iarăș zicând și adevărind pă dum-
neavoastră, Ca cât va fi prin puțințane cu tot| mijlocul a vă ajuta
vom sili gata fiind: ca pre ai noștri iarăș zicem| buni priiateni
și vecini de aproape. Adevărat omul a să îngrija și| a să sperea
de ceale ce vede înainte reale și pagube că tot vin căzut iaste,
iar| încăș ni să pare că niș pănătrată iaste dumneavoastră să
vă speriaș, ca vă| va călca acel rău și pârjol, Socotind că doar
nu vor putea cuprinde| niș ei odată toate și atâta de multe, și a
isprăvi toate realele câte| voescu și poftescu. Inșă a nu avea
dumneavoastră grijă și pază| bună cât vă va fi prin puțință niș
aceaia nu o zicem; ci pre Dumnezeu cel mi-| -losârdu și atotpu-
tearnic ajutor chiemând, și în Sfințiasa pururea nădăj-| duind, fiț
cu inema mare și bună: Pre carele și noi mult rugăm| ca și pre
dumneavoastră și pre noi de binevăvoitori să ne bucure cu| liniștirea
acestor turburări, și greale valuri, păzinduvă cu tot bi-| -nele supt
mila Sfinții sale:|

Ai Dumneavoastră pururea de binevoitori|

Costandin, C. stol|

Mihai, C: Spa|

Adresa: Sfinții sale Părintelui Ilie Protopopului și|
alaltor de cinste Bătrâni și Oroșani|
șchiiai, a cinstitei Cetăț Brașovului|
noao Priiateni și vecini de aproape. Cu mul-|
-tă Sănătate să să dea|

Scrisoarea a fost sigilată cu o pecete mică de ceară neagră,
care s'a sfărâmat.

*

Această scrisoare se află în arhiva Bisericei Sf. Nicolae din
Scheiul Brașovului. Cei ce au iscălit-o, erau frații Constandin
Cantacuzino Stolnicul și Mihai Cantacuzino Spătarul. Ca dată,
la care a fost scrisă, cred, că s'ar putea admite întâia jumătate
a lui Februarie din 1704. Căci Curuții se iveau în țara Bârsei

— și anume la Apața — în 14 Ianuarie 1704¹⁾ Cei dela Biserica Sf. Nicolae din Scheiul Brașovului scriau foarte îngrijați Cantacuzinilor la 16 Ianuarie, deci după calendarul nou la 27 Ianuarie 1704. Răspunsul fără dată îl va fi primit protopopul brașovean Ilie cu siguranță în prima jumătate a lui Februarie 1704.

Cererea de „ajutor și învățătură“, după cum se spune în scrisoare — se pare destul de firească — potrivit cu raportul, în care se aflau Biserica Sf. Nicolae și Românii din Șchei cu Cantacuzinii.

Dela cei doi boieri, ca și dela fratele lor mai vârstnic Șerban Cantacuzino V. V. — Biserica din Șchei primea multe faceri de bine. Și la daniile constătătoare din sfite, candelă, cărți etc., la care lua parte și fratele cel mai mare Pârvu Cantacuzino — fratele șezător pe scaunul domnesc Șerban — adăuga 2 hrisoave. În cel dintâi dat la 2 Februarie 1679 (7187) cetim: „pentru-că înaintea Domniei mele venitau Șcheai de acolo, anume Pătru Marcea i brat ego²⁾ Constandin și Oprea Martin și Costea Neamțul și Barbul al lui Dumitrașco“ — rugându-se și primind voe, ca cei din Schei, să-și poată paște oile în țara Domnului „de toamna până la Sti Giorgie“, fiind scutiți de toate dările, afară de costanda³⁾ care o vor plăti de fiecare oaie la vremea oieritului.

Prin Hrisovul al 2-lea din 4 Iulie 1685 (7193) — neguțătorii brașoveni, cari mergeau „cu mare jalbă“ la Domn — primeau scutirea de multe dări, având să plătească la vremea haraciului numai o rumtoare,⁴⁾ redusă și aceea dela 300 ughi la 250 ughi — „Și cine s'ar ispiți a le face (Brașovenilor) vre-un val ori de ce, acela om bine să știe că va petrece mare scârbă și certare de cătră Domniea mea“ — adaogă Hrisovul.

La marea bunăvoință a Domnului Șerban și a fraților lui, au contribuit și următoarele împrejurări. Un epitrop, ori gociman, cum i se spunea atunci, după nume Văsii Neamțu,⁵⁾ pleca cu

¹⁾ Quellen IV, 118.

²⁾ și fratele lui.

³⁾ Costandă = o monedă veche în valoare de 10 bani (cf. Diaconovich: Enciclop. rom.)

⁴⁾ *rumtoare* = darea ce plăteau în comun, odată pe an, Brașovenii cari făceau negoate în țara Domnului.

⁵⁾ St. Stinghe: Istoria Bes. Șch. Braș. pg. 19.

toată casa lui în slujba Domnului Șerban, chemat de acesta. Se pare că n'a fost un om de toate zilele — socotind chemarea Domnului.

Brașoveanul, va fi stăruit pentru cei din moșia părintească, pentru cari mila domnească se arăta în dovezile de cari am pomenit.

Și în slujba marelui Spătar Mihai Cantacuzino, despre care D-l Iorga susține, că *a fost aproape brașovean*¹⁾ — era un brașovean, un fiu al Șcheiului. Era David Corbea, ceașul spătăresc, juratul bisericei noastre, al cărui tată, popa Ion, slujitor și apoi dascal și gociman tot la Sf. Nicolae mai la urmă și logofăt al Cetăței Brașovului — își sfârșia zilele îndoitei văduvii ca ieromonah cu numele Iosif în ctitoria cantacuzinească, în mănăstirea dela Sinaia²⁾.

Ofițerul brașovean David, dela care își primeau numele o biserică și o stradă din București, era persoana cea mai chemată, dela care putea lua superiorul lui informațiuni exacte asupra Românilor din Schei.

Astfel Mihai Cantacuzino devenea un mare binevoitor al lor. Fără știrea și consimțământul lui — nu se putea săvârși aproape nimic mai însemnat la Biserica din Șchei. La alegerile de năstavnici (gocimani), marele Spătar își trimitea împuternicitul său, căci după cum scriea în epistola din 9 Dec. 1709 „*a intrat la o legătură cu săborul sfintei bisearici de aici pentru paza și grija ei*”³⁾. Gocimanii nou aleși erau trimiși cu „*catastișele*” bisericei pentru control la dânsul. Protocolul Bisericei, în care de obicei preotul cel mai tânăr făcea un fel de Inventar al prețioaselor, odăjdiilor, cărților etc. la schimbarea gocimanilor — era trimis tot pentru control Cantacuzinului, care după formula „*până acum sânt toate acestea*” își punea frumoasa iscălitură „*Mihai Cantacuzino vel. spat.*”, din care până azi mai străluce ciripia aurie.

În sfârșit apropierea Curuților de Brașov îndrepta gândul celor din Schei prin slova părintelui protopop Ilie iarăși spre statornicul lor binevoitor marele Spătar și spre celălalt frate în-

¹⁾ N. Iorga: Brașovul și Românii pg. 239.

²⁾ I. Prișcu: Slove vechi Nrii 221, 227 și 233 din 1920 ai Gazetei Trans.

³⁾ Dr. St. Stinghe, Documente I, 46.

văţatul Constandin Stolnicul. Odăjdiile Bisericei braşovene, porneau şi ele tot într'acolo, ca să rămână ani de zile în păstrarea celui dintâi. Grija dânsului pentru „*podoabele Bisericei*“, pe cari după câţi-va ani le cereau preoţii — se vede dintr'o scrisoare, în care la 7 Fev. It 7217 (1709) le scria: „adevărat că vreamea ar hi acum dupre atâtea nevoi şi turburări de mulţi ani să-şi câştige sfânta casă podoabele sale şi să se bucure preavoslavnicii, când le vor vedea în dumnezeescul lăcaş, numai noi nu socotim încă a fi acea vreme cu bună îndemână sosită“ când „ce aduce ceasul nu aduce anul“ deci să mai aştepte „*până ce va pieri toată grija şi nevoia*“ „*pân la Paşti*“ . . . „iar atunci Dumnezeu şi vreamea ne va învăţa ce vom face“ ¹⁾).

*

Scrisoarea ce am comunicat e iarăş o dovadă a frumoaselor legături dintre Biserica istorică a Românilor din Şcheiul Braşovului şi boerimea din fostele Țări-româneşti, despre cari se va mai scrie în această Revistă.

I. Prişcu.
paroh.

¹⁾ Dr. St. Stinghe, Documente I, 39.

Observațiuni morfologice în regiunea Brașovului

DEFILEUL DELA RACOȘUL DE JOS¹⁾

de N. Orghidan.

1. *Coridorul Feldioara-Augustin.* Cine urmărește pe hartă valea superioară a Oltului e impresionat de particularitatea curioasă a acestui râu, care curge mai întâiu direct spre Sud, apoi strecurându-se printre dealurile scunde dela Ariujd se răsucesce spre Nord, curgând pe o distanță de aproape 30 km. printr'un scoc larg, în sens tocmai contrar direcției păstrate până aproape de Ariujd. Ambele porțiuni paralele ale văii Oltului se deschid în formă de pălnie largă spre Țara Bârsei. Ne-am aștepta cu drept cuvânt, ca prin amândouă aceste deschideri să vedem apărând în câmpie râuri curgând dinspre Nord. Sinuosități ca aceasta, în contradicție cu aspectul morfologic al regiunii și, adăugăm, cu însăși inclinarea terenului ce încadrează valea, se întâlnesc de obicei la râurile, a căror evoluțiune a avut o desfășurare complicată, influențată și de alți factori de cât acela al eroziunii normale. Vom vedea îndată, în ce constă complicațiunea acestei evoluțiuni la râul Olt.

Pornind dela Brașov și străbătând în lung valea Oltului dela Feldioara la Augustin, pe dinaintea ochilor ni se perindă peisagii variate și nu mai puțin plăcute, dar încinse de forme domoale, care contrastează cu relieful puternic frământat din jumătatea sudică a Țării Bârsii. Trei suprafețe, dispuse transversal în trepte, se disting destul de clar pe această distanță. Formele

¹⁾ Vezi „Țara Bârsei“, No. 1 și 2. La literatura indicată acolo se mai adaugă: I. Lörenthey, cercetări geologice în regiunea Baraolt, publicate în Orvosi Természettud. Értesítő XX, 1895 și în Math. és Természettud. Értesítő 1909. I. Bánya, Die geol. Verhältnisse der Gegend v. Kézdivásárhely, Földt. Közl. XXVII, 1917. Strömpl Gábor Dr., A vargyasi Szurdok, Földrajzi Közlemények 1912. Franz Herbich, Geologische Streifungen im Altdurchbruche zwischen Felső u. Alsó-Rákos, Verhandl. u. Mitteilungen des Siebenb. Vereins f. Naturwissenschaften, XVIII, 1866. De folosit harta statului major 1:75000, foile Baraolt și Feldioara (Marienburg), iar pentru partea geologică hărțile dlui Dr. Erich Jekelius, zăcămintele de cărbuni din România, fasc. No. 2.

lor diferite sunt scoase și mai bine în evidență de aspectul vegetației, diferită și ea pentru fiecare din ele.

a) Pe margini se aliniază munții Perșanilor și ai Baraoltului, împodobiți cu frumoase păduri de fag și stejar, (stejarul se urcă aici până la 800 m.). Cei dintâi sunt curmați aproape pela mijloc de trecătoarea Bogății (692 m.), formată prin apropierea isvoarelor râului Bogății și al Măerușului. Din Pleșița Tâșarilor și până aci marginea munților Perșani e o linie aproape dreaptă, orientată dela SSV—NNE. În vârful Cetății (1104 m.) de lângă Crizbav avem cea mai mare înălțime din întregul șir al munților Perșani situați la Nord de basinul Vlădeni. Din drumul Bogății până în defileul dela Racoș, acești munți sunt orientați direct spre Nord. Marginea lor dinspre Olt e însă mai sinuoasă iar înălțimile mai puțin uniforme. Platforma, care nivela odinioară toate aceste înălțimi până departe în Nord, la poalele Harghitei, strânsă în cotul Oltului, a fost atacată de afluenții dintr'o parte și alta ai acestuia și împărțită în individualități deosebite, care s'au putut păstra mai înalte datorită rezistenței mai mari a roci din care sunt compuse.

Munții Baraolt formează o unitate cuprinsă între cele două porțiuni ale văii Oltului și între Sâmpetru și Baraolt. Șoseaua ce duce din Baraolt spre băile Malnaș străbate o regiune de dealuri scăzute sub 800 m. prin care se continuă depresiunea Baraoltului spre Răsărit. Linia aceasta este și un hotar geologic. La Sud de ea nu găsim materialul vulcanic, predominant în Nord, de cât în două puncte: lângă satul Buduș și lângă băile Malnaș. Munții Baraoltului astfel circumscriși se compun dintr'o culme principală, orientată dela SSV la NNE. între Vâlcele și Valea Zălanului, pe o distanță de 18 kilometri. E platformă perfect nivelată în preajma cotei de 1000 m. având marginile aplecate în formă de scut. Mai bine dezvoltată e în partea de Sud, unde are o lățime de aproape 10 km. și unde se află și punctul ei culminant, vârful Görgö (1018 m.). Valea largă ca albia unui lac, așezată transversal între Vâlcele și Simeria, prelungită și spre Hăghig printr'o ușoară aplecare a terenului, indică limita sudică a acestei platforme. La Sud de linia Hăghig-Vâlcele-Simeria, până la Sâmpetru, se află o suprafață mai scăzută, care a avut o evoluțiune deosebită, fiind acoperită aproape în

întregime de apele pliocenului superior. Depozitele aceluiaș lac ocupă și astăzi o mare parte din basinul Aitei, paralel cu valea Oltului, despărțit de aceasta prin culmea Miclăușoarei. În lungul acestei culmi, netezite și aplecate în mod semnificativ spre Sud, marginea apuseană a munților Baraoltului propriu ziși, până în vârful Cabalei (729 m.), este o linie dreaptă cu direcția NS. Spre basinul Baraolt această linie se frânge, luând o orientare SV-NE, iar spre basinul Țării Bârsei, începând din punctul Cabala, ea se abate spre SE. Astfel cam din dreptul Măerușului spre Sud cele două culmi muntoase, între care e încadrată valea Oltului, se depărtează una de alta, dând văii înfățișarea menționată de pâlnie largă, deschisă spre Sud.

Marginea munților concide cu o limită geologică. Munții Perșani au o structură foarte complicată față de uniformitatea munților Baraoltului. Pe marginea dinspre Olt însă și ei sunt alcătuiți aproape exclusiv din formațiuni, care aparțin cretacului inferior, așa încât din punct de vedere geologic cadrul văii Oltului este destul de uniform. Din punct de vedere petrografic marginea munților Perșani prezintă mai multă variațiune, care se trădează și în formele de relief. Lărgirile văii și scăderile culmilor coincid de obicei cu prezența unor roci mai puțin rezistente.

Vorbind despre structura cadrului muntos al văii Oltului un interes deosebit prezintă împrejurarea, că ambele masive, care mărginesc această vale, au fost atacate pe margini de însemnate dislocațiuni tectonice, dela simple flexuri până la adevărate rupturi, însoțite de prăbușiri. Valea Oltului este deci și în această parte de origine tectonică și s'a născut odată cu accentuarea acestor cute interioare ale Carpaților Orientali, care sunt munții Perșani și ai Baraoltului. O mai precisă determinare a timpului când s'a produs această denivelare ne-o înlesnesc depozitele ape'or, care au umplut odinioară această vale în formă de canal.

b) A doua suprafață, pe care o întâlnim în lungul Oltului dela Feldioara la Augustin ca un nivel deosebit, este modelată mai ales în depozitele lacului pliocen, care a ocupat odinioară basinurile Țara Bârsei, Țara Săcuilor și Baraolt. Valea actuală a Oltului între Feldioară și Augustin era într'adevăr un canal, ce unea basinul Baraolt cu depresiunea mai întinsă din Sud. În

regiunea Căpeni, unde se află cunoscutele mine de cărbuni, se extrage lignit din niște straturi pliocene vechi, care aparțin meoțianului și care zac direct pe rocile cretacice, patul basinelui. Depozitele pliocene suprapuse se succed în serie regulată dela meoțian până în levantin, pe o grosime aproximativă de 275 m. Mișcările tectonice, care au dat naștere basinelui Baraolt și văii Oltului dintre Augustin și Feldioara, s'au ivit așadar la începutul pliocenului. Cu timpul ele s'au accentuat tot mai mult, așa încât ultima fază a lacului pliocen coincide cu extensiunea lui maximă: dacianul și levantinul depășesc mult zona depozitelor meoțiane și ponțiane, întinzându-se transgresiv direct peste formațiunile cretacice de pe margine. În dacian găsim cele dintâi urme de material eruptiv, transportat până aci din marile centre vulcanice ale Harghitei, a căror activitate începuse cu puțin mai înainte. Spre deosebire de basinel Baraolt, relativ tânăr, Țara Bârsei se datorește unor mișcări *postume* întâmplate tot în pliocen, dar care nu sunt decât ecoul unor frământări cu mult mai vechi, care au agitat scoarța în această parte.

Ca să ne dăm mai bine seama de înfățișarea suprafeței, de care este vorba aci, e necesar s'o privim de pe o înălțime oarecare, să zicem de pe vârful Cabala (729 m.), aflat la Răsărit de cătunul Arini. Vom vedea atunci, cum suprafața mai înaltă a șesului Bârsei, reprezentată prin terasa dintre Țânțari și Feldioara, se prelungește pe stânga Oltului spre Nord printr'o fâșie din ce în ce mai îngustă, dar în perfectă continuitate. Numai păraele, ce coboară din munții învecinați ai Perșanilor, au săpat văi, care întrerup din loc în loc această suprafață despărțită astfel în fâșii paralele, puțin aplecate spre linia Oltului, unde ele se termină în formă de râpă. Până la Măeruș suprafața aceasta se desprinde din rama de munți cam în jurul curbei de 620 m.¹⁾ În regiunea Apașa linia de contact între munte și această suprafață e mai puțin precisă. Dealul Rotund (Kerékhegy, 576 m. la Nord de Apașa), care se ridică drept din lunca Oltului, este compus din conglomerat, deci el formează limita depozitelor pliocene, care mărginesc lunca Oltului până acolo. Morfologicește însă el face

¹⁾ Luăm această cifră medie, cu o valoare relativă. Cotele obicinuie variază între 600 și 640 m.

parte din acelaș nivel. În Nord, în regiunea Armeniș-Augustin, aceste depozite reapar sub forma unor petece așternute pe un soclu înalt de gresii și conglomerat cretacic. Punctul numit „Deasupra Dosului” în dreptul satului Augustin, are cota 684 m. Înfațișarea tabulară a acestor înălțimi acoperite de resturi din învelișul pliocen, mult mai gros altădată, precum și caracterul lor bine pronunțat de treaptă deosebită în raport cu lunca și cu marginea muntoasă, ne silesc a le socoti ca făcând parte din aceeaș suprafață descrisă până aici. Este vorba așadară de o unitate morfologică, deosebită, a cărei particularitate vrednică de subliniat este, că ea taie la acelaș nivel formațiuni geologice deosebite: cretacice, acoperite cu resturi de pliocen superior în Nord, ponțiane în regiunea de mijloc a Apaței, ponțiane și pliocene superioare, acoperite de conuri de dejecțiune cvaternare în Sud. De pe la Măeruș spre Sud învelișul cvaternar devine continuu, acoperind complet depozitele pliocene de dedesupt. O astfel de suprafață continuă, care nivelează formațiuni de vârstă diferită, nu s'a putut naște decât prin eroziune. Ea este așadară o terasă, al cărei capăt de Nord a fost mai expus acțiunei erozive și de aceia depozitele pliocene au rămas acolo ca mici resturi amenințate să fie șterse în curând cu totul. În partea de Sud după acțiunea erozivă, care a scoborât nivelul pliocen până la 600 m. pe marginea munților, a urmat în cvaternar o perioadă de acumulare, când s'au așternut vastele conuri de dejecțiune conjugate, care formează câmpia Țării Bârsei dela Țânțari până aproape de Măeruș. Fenomenul nu-și găsește o explicație suficientă fără admiterea unei mișcări negative mai accentuate în basinul Țării Bârsei, care mișcare a continuat aci și în cvaternar, fără să fi ajuns însă în această epocă la proporții prea mari. Având în vedere datele sondajului dela Fabrica din Bod¹⁾ și ținând seama și de terasa Țânțari, care la Bod a fost spălată, putem evalua grosimea depozitelor cvaternare la circa 25 m.

Rolul important, pe care l-a avut eroziunea în modelarea văii Oltului dintre Feldioara și Augustin se vede și mai bine pe malul drept. Depozitele pliocene însoțesc aci Oltul pe toată

¹⁾ Dr. Erich Jekelius, Puțul artezian dela fabrica de zahăr din Bod (Brașov). — Extras din „Dări de seamă ale ședințelor Inst. geologic“, vol. XI, ședința dela 23 Martie 1923.

lungimea lui dela Hăghig la Baraolt. Contactul acestei fâșii cu zona muntoasă se face și aci cam în jurul cotei de 620 m. deci avem a face cu aceeaș unitate morfologică. Marginea dinspre luncă însă a depozitelor pliocene nu mai are înfățișarea de râpă înaltă ca pe stânga. Ele au fost roase și înlăturate dealungul unui plan paralel cu Oltul, aplecat ușor din marginea muntoasă spre lunca acestuia. Mecanismul acestei acțiuni e ușor de înțeles, Afluenții mai puternici de pe dreapta au împins Oltul spre stânga, silindu-l să taie tot mai adânc din depozitele aceluia mal, în timp ce malul drept prin deplasarea spre stânga și adâncirea continuă a Oltului era natural să ia înfățișarea unui plan înclinat. Numai la Sud și la Nord de Arini Oltul s'a putut apropia mai mult de malul drept, reducând depozitele pliocene la o fâșie îngustă cu marginea înaltă și răpoasă. Astfel trebuie să înțelegem asimetria destul de pronunțată a văii Oltului pe distanța, de care ne ocupăm. Tot de aci urmează că e greu de făcut o distincțiune precisă între adevăratele terase ale Oltului și conurile de dejecțiune retezate de el.

La Feldioara se termină terasa cvaternară a Țânțarilor sub forma unui pinten ridicat cu circa 20 m. deasupra luncei Oltului. Pe malul din față, la Hăghig, avem o terasă analoagă în ce privește înălțimea, fiind însă formată din straturi de nisip și argilă ponțiane, peste cari numai la marginea dinspre munte găsim păstrate și depozitele pliocenului superior. Aici avem așa-dară o terasă de eroziune, pe câtă vreme cea dela Feldioara s'a născut prin acumulațiune, datorită păraelor dinspre Țânțari și Crizbav. Ambele formează însă aceeaș unitate morfologică, fiind ca atare contemporane. De altfel pe marginea terasei Hăghig, la înălțimea de circa 20 m. (lângă capelă) se poate vedea pietriș cărat și depozitat de păraul Hăghigului, astăzi adâncit în raport cu nivelul Oltului. Am spus însă, că suprafața din care face parte terasa dela Feldioara, se prelungește pe stânga Oltului spre Nord ca aceeaș unitate morfologică până la Augustin. Marginea răpoasă a acestei terase se înalță cu cât înaintăm pe Olt la vale. La Feldioara avem cota 514, la Rotbav 530, Măeruş 564, Apața 573, Dealul Rotund 576, Armeniş 579, la vest de Augustin 575. (Ultimele două cote par a indica o terasă mai joasă a înălțimilor dintre Armeniş și Augustin, care ajung până la 684 m.).

Creșterea aceasta a râpei până la Măeruș ne-o putem explica prin abaterea Oltului spre stânga.

La Măeruș ne putem da foarte bine seama de funcțiunea descrisă mai sus, îndeplinită de afluenții Oltului și despre modul cum acesta a reacționat față de ei. Aci primește Oltul doi afluenți opuși — pârăul Măerușului pe stânga și Corlatul pe dreapta. Strânsă între conurile de dejecțiune ale acestor doi afluenți lunca se reduce la vreo 600 m. lățime. Ambele văi își aveau odinioară talpa la nivelul suprafeței compuse din depozite pliocene, în care s'au adâncit și pe care le găsim învelite cu pietriș cărat și depozitat de pâraele respective. Corlatul a fost mai puternic, a adus o cantitate mai mare de pietriș, care a abătut Oltul mai mult spre stânga. Valea lui e ca un uluc scobit între maluri înalte, formate la bază și în exterior din depozite lacustre, în interior din straturi groase de pietriș uniform, compus exclusiv din gresie carpatică, alternând cu straturi de nisip. Valea are o deschidere destul de largă, formând îndată ce iese din strâmtoarea munților un fel de luncă, ce reprezintă suprafața ultimului con de dejecțiune, împins până în Olt și retezat de acesta la vre-o 10 m. Pietrișul e acoperit cu un strat de pământ vegetal, care a permis transformarea acestui con de dejecțiune în câmp de cultură. Pârăul și-a deschis drum spre Olt, tăindu-și un șanț adânc în marginea sudică a conului. Procesul de adâncire e în curs. Capătul acesta dinspre Olt al ultimului con de dejecțiune al Corlatului depășește cele două maluri ale văii în formă de uluc, care au fost retezate de Olt mai înainte cu vre-o 400 m. mai spre Est și la un nivel mai înalt cu vre-o 15 m. Și mai înainte Oltul a curs cu alți 800 m. mai la Est, retezând cele două maluri ale Corlatului la un nivel și mai înalt, corespunzător nivelului superior al suprafeții din stânga Oltului (560 m.). La Sud și mai ales la Nord de Corlat Oltul și-a împins lunca actuală spre Răsărit, tăind adânc în stratele pliocene, care arată spre luncă o râpă de vre-o 60 m. deci ca și cele de pe stânga Oltului.

Urmează din cele arătate până aici, că valea Oltului dintre Feldioara și Augustin se presintă cu un caracter particular, deosebit de alte porțiuni ale acestei văi, cum ar fi d. e. între Malnaș și Sf. Gheorghe. Acolo Oltul taie o suprafață uniformă — câmpia

actuală a aceluiaș basin — formată aproape exclusiv din depozitele Oltului însuș, aduse și așternute acolo din cursul său superior. Lunca ce însoțește cursul râului e adâncită în acea suprafață cu vre-o 12—20 m. dealungul unor râpi aproape neîntrerupte pe toată acea distanță. Dela Feldioara la vale Oltul însuș n'a mai dezvoltat o acțiune acumulatoare. Sarcina lui, decând s'a format, pare a fi fost să ducă la vale materialul rezultat din roaderea și spălarea depozitelor mobile pliocene, precum și

Fig. 1. Valea Oltului la Măeruş, cu cele trei nivele : lunca, terasa de 620 m. și în fund munții Baraolt, despicați de valea Corlatului. Marginea munților se apleacă spre Țara Bârsei.

a trâmbelor puternice de pietriș așternute în calea lui de afluenți. Conurile de dejecțiune depuse de acești afluenți și tăiate de Olt la diferite înălțimi, după depărtarea mai mare sau mai mică a capetelor lor, ne împiedecă să stabilim cu precizie diferitele nivele de adâncire ale Oltului însuș. Totuș, terasa de 20 m. așa de frumos dezvoltată la Feldioara-Hăghig se poate urmări și mai departe spre Nord sub forma capetelor retezate ale conurilor de

dejecțiune, dar și ca terase veritabile, cum vedem pe stânga Oltului ceva mai la Nord de Armeniș, precum și la Augustin, unde fragmentele acestei terase sunt formate din loess.

c) Ne-a rămas să mai spunem câteva cuvinte despre lunca Oltului, care este a treia suprafață cuprinsă în porțiunea de vale studiată, ca unitate morfologică aparte. Strânsă între maluri asimetrice, pe dreapta mai joase, pe stânga mai înalte și crescând spre Nord, lunca are o lățime de 2—2 $\frac{1}{2}$ km. În largul acestei fâșii joase, netede, Oltul se balansează greoiu, formând numeroase meandre. Fragmente de albie părăsite, unele secate vara, altele cu apă adâncă, bogată în pești, îl însoțesc în tot cursul pe ambele maluri. Ghirlande de sălcii pletoase, cari cu rădăcinile lor întăresc și susțin malul puțin rezistent, indică sinuositățile capricioase ale apei. Spre deosebire de ogoarele, care o mărginesc pe ambele maluri, dominând-o, lunca este aproape totdeauna verde, întrebuițându-se ca izlaz sau loc de fânață. Când plouă mult, belșugul de apă, nemai încăpând între malurile scunde, se revarsă pe întinderi considerabile. Mai de mult aceste inundații atingeau proporții și mai mari. Cauza principală a înecurilor este defileul dela Racoș și depresiunea Baraoltului din fața lui, unde apele unite ale acestui basin, în timpul viiturilor mari formează un adevărat baraj pentru Olt, care stăvilit și dat înapoi își îneacă lunca. Iată câteva date cu privire la înclinarea luncei și deci a albiei Oltului între Sf. Gheorghe și halta Mateiaș, mai jos de Racoș :

LOCALITATEA	Cota	Distanța în linie dreaptă dela pct. precedent	Diferența de nivel între cele 2 puncte	Căderea la 1 Km.
Sf. Gheorghe . . .	519	—	—	—
Confluența Oltului cu Valea Neagră .	500	12,5 Km.	19 m.	1,52 ‰
Confluența Oltului cu Ghimbășelul .	490	12,5 Km.	10 m.	0,8 ‰
Hăghig	486	7,5 Km.	4 m.	0,53 ‰
Apața	472	14 Km.	14 m.	1 ‰
Armeniș	468	4,75 Km.	4 m.	0,84 ‰
Podul C.F.R. (int. în def.)	463	11,6 Km.	5 m.	0,43 ‰
Halta Mateiaș . . .	452	9,75 Km.	11 m.	1,12 ‰

Din acest tablou se vede, că cea mai slabă înclinare o are lunca Oltului în fața defileului dela Racoș ($0,43\%$), așa cum era de așteptat. O altă porțiune cu înclinare slabă este cea dintre Ariud și Hăghig ($0,53\%$), unde Oltul primește cei trei afluenți însemnați din Țara Bârsei (Ghimbașelul, Bârsa și Amaradia) și unde cursul lui e orientat spre NV. Scăpând de aluviunile îngrămădite în albia lui de aceste râuri, cursul Oltului se înviorază din nou până la Apața (1%).

* * *

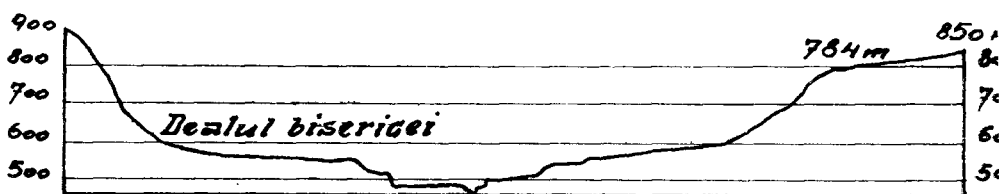
Din cauza deselor inundațiuni satele din această regiune s'au ferit de luncă, dar nu s'au putut așeza nici pe suprafețele mai înalte, care o mărginesc. Numai Feldioara s'a clădit pe pînțenul îngust al terasei, ce coboară dinspre Crizbav-Țânțari. Celălalte sate au căutat terase secundare cu înălțimi reduse (Hăghig, Rotbav), sau au profitat de conurile de dejecțiune ale afluenților Oltului (Măeruș, Aita, Belini, Armeniș). Cu timpul satele crescând și-au împins marginile în terenul inundabil. Românii din Augustin și-au întemeiat satul lor neregulat pe terasa îngustă de loess, lipită de malul stîng, abrupt și înalt, al văii. Satele mai mari de pe un mal, în locurile de trecere peste Olt, au corespondente pe celălalt mal, ambele cu aspect de capete de pod. E caracteristică prelungirea satelor Apața și Aita-Mare în lungul șoselei spre vechiul pod al Oltului. În fața Măerușului s'a înfiripat cătunul Arini, pendent de Hăghig. În fața Feldioarei vedem Hăghigul, unite printr'un vechiu loc de trecere peste Olt. Aceste două sate au îndeplinit la început și o funcțiune militară, de apărarea trecerii din și spre Țara Bârsei. Acelaș rost l'a avut și Apața, iar în timpuri mai vechi, înainte de venirea Sașilor, Miclăușoara.

Loc de trecere, adevărat coridor, valea Oltului dintre Feldioara și Augustin adăpostește sate cu populație amestecată: Români, Sași și Unguri. În Armeniș s'a așezat o colonie de Armeni. Românii formează ca în tot Ardealul, elementul de legătură, nelipsind din nici un sat, avînd și așezările lor proprii cu populație neamestecată (Arini, Iarăș, Augustin). În cele trei sate săsești (Măeruș, Rotbav, Feldioara) ei sunt în plin progres cultural și economic. Nu tot acelaș lucru îl constatăm în satele săcuești,

unde Românii rămași în minoritate și-au pierdut limba. Recăștigarea lor e o operă grea, neglijată până acum.

2. *Basinul Baraolt*. La Căpeni, Oltul intră în basinul Baraolt. Acesta are o formă alungită în direcția văii Oltului dintre Feldioara și Augustin. Două râuri, ce-și adună apele de pe povârnișul Harghitei și curg paralel și direct spre Sud, Vârghișul și Cormoșul, se unesc în interiorul basinului, vărsându-se în Olt în locul, unde acesta se încovoiaie spre Apus, ca să intre în

I

II

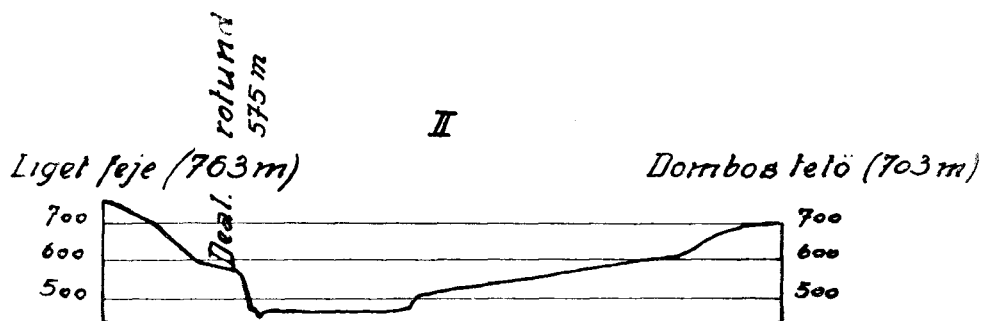

Fig. 2. Profile în valea Oltului. I. La Măeruș. II. Intre Apața și Armeniș.
1:50.000 Pt. înălțimi 1:20.000.

defileul dela Racoș. Râul Baraolt, care isvorăște tot din șirul Harghitei și care se îndreaptă de asemenea spre Sud, pare a fi fost atras de basinul Aita-Seacă, în prelungirea căruia se află cursul lui superior și pe care prin o vale largă, de origine pliocenică, abătută spre SV. îl pune în legătură cu basinul mai mare al Baraoltului.

Ca și în regiunea dintre Feldioara și Augustin tot astfel și aci vedem trei unități morfologice deosebite luând parte la formarea basinului. Ele sunt orânduite în amfiteatru. Pe margini găsim o suprafață mai înaltă reprezentată prin formațiuni vechi,

cretacice, acoperite în Nord și Est cu puternice masse de material vulcanic. O a doua suprafață intermediară este reprezentată prin sedimentele pliocene, tivite pe marginea inferioară de fâșii cvaternare, iar în Nord și în părțile superioare fiind acoperite și ele cu aglomerate vulcanice. În fine, a treia suprafață și singura unitate morfologică precis limitată este larga luncă a râurilor, ce se întâlnesc în interiorul basinului. Între cele dintâi două suprafețe nu se poate stabili o limită precisă, indicată printr'o anumită curbă de nivel, din cauza acțiunii erozive și a mișcărilor scoarței, care au turburat poziția primitivă a straturilor. Depozitele tinere, afânate, arată tendința de tassare față de rocile vechi, dense și compacte, care au mai multă stabilitate. Basinul întreg a fost afectat pe margini de dislocări, ce se pot descifra și din formele de teren. Stratele de cărbuni exploatate la Căpeni apar rupte și deplasate dealungul unor adevărate falii. Unele din aceste mișcări tectonice sunt de dată recentă și par a continua și astăzi. Astfel la Apus de Augustin se desemnează o linie de fractură cu direcția N-S., care pe înălțimile din dreapta Oltului coincide în parte cu linia de contact dintre depozitele pliocene și formațiunile vechi de bază, linie marcată și aici prin limita dintre ogoare și pădure. Pe stânga Oltului se vede cum și astăzi se prăbușește terenul la Est de această linie, până aproape de vârful Deasupra Dosului (684 m.). În fine, ca o dovadă a marilor denivelări din trecut adăogăm, că un sondaj făcut în lunca Oltului lângă Căpeni a mers până la 120 m. adâncime numai prin stratele daciane, fără să pătrundă în ponțian. Această puternică îndoire sau mai de grabă prăbușire a scoarței în mijlocul basinului n'a putut rămâne fără repercusiuni contrare pe marginea lui, principiul basculei aplicându-se și aici.

Cu toate dificultățile cauzate de împrejurările expuse mai sus, în baza cercetărilor pe teren și a studiului hărții, pe lângă constatarea celor trei unități morfologice menționate, mai putem adăoga următoarele: a) Există și în acest basîn un nivel de eroziune la circa 620 m. (Foarte clar se poate vedea acest nivel pe valea Baraoltului). b) De asemenea se constată și aci prezența terasei cvaternare de 20 m. pe care o întâlnim atât în interiorul basinului, pe marginea luncii, unde e puțin scăzută, cât și pe văile râurilor, unde crește în amonte.

Indicații prețioase cu privire la trecutul morfologic al regiunii le găsim înscrise în văile râurilor. Este sigur că cele trei râuri cu direcția lor inițială orientată spre Sud — Vârghișul, Cormoșul și Baraoltul — au adoptat această direcție fiind atrase de depresiunea basinului Baraolt. Tendența constantă a acestor râuri a fost să ție pas cu deprimarea continuă a basinului colector și deci să se adâncească în platforma, pe care o brăzdau. De pe dealul Örhegy (628 m.) spre Nord avem o bună vedere asupra văii Cormoșului, frumos adâncită până la Filia cu 100—200 m. într-o suprafață netezită și reprezentând linia mediană a basinului. Pe linia aceasta s'au întins de sigur mai mult spre Nord apele lacului pliocen. Cormoșul este din acest punct de vedere râul principal al basinului. Fenomene mai interesante prezintă însă Vârghișul, care e mai lung și are apă mai multă. Isvorăște din marele crater format de vârfurile celor trei Harghite: a Racoșului, Mădărașului și Mateiașului. Coboară până aproape de Vlăhița ca un adevărat barranco printr-o vale adâncită cu vre-o 300 m. în mantila uriașului con vulcanic. Ajuns pe câmpia înaltă a Vlăhiței curge câțva timp la suprafața ei, continuând să aștearnă și astăzi mari depozite de pietriș în largul acestei frumoase platforme. În curând însă începe să coboare grăbit printr'un uluc din ce în ce mai adânc, tăiat în formațiunile mediterane ale basinului ardelean, care se întindea până în regiunea aceasta. În dreptul Mereștilor i se așează în cale o clipă de calcar jurasic cu direcția SV—NE., perfect netezită la înălțimea de 925—940 m. E sigur că sloiul acesta de calcar, împreună cu vârfurile Mercheașa (1002 m.) și Dugasău (1012 m.) dela Apus, face parte din platforma de 1000 m. care se întinde spre Nord și Est până sub cupolele Harghitei și a fost scos în relief față de înălțimile mai scunde din imediata lui apropiere nordică și sudică de către acțiunea erozivă, căreia calcarul i-a putut rezista mai mult. Vârghișul străbate acest baraj natural prin niște chei sălbatece, tăiate dela NV—SE perpendicular pe lungimea lui, care fac valea inaccesibilă pe o distanță de 3 Km. Când atmosfera e limpede, de pe înălțimile Brașovului se vede deschiderea caracteristică a acestor chei crestate ca un V în podișul cu profilul rectilin, ridicat mult deasupra regiunii din față. La eșirea din chei, după o nouă cotitură în formă de meandă adân-

cită, Vârghișul își reia cursul direct spre Sud printr'o vale similară cu cea dela Nord de chei, tăiată la 200 m. adâncime în păturile vechi cretacice, acoperite pe coamă de tufuri și aglomerate vulcanice.

Cheile Vârghișului prezintă un interes deosebit mulțumită indicațiunilor ce ni le dau cu privire la vârsta acestei văi. Numeroase adâncituri, deschideri în formă de nări și peșteri, printre care și vestita peșteră dela Merești, sunt înșirate în pereții de calcar la nivelul de 20 m. deasupra albiei râului. În peștera Mereștilor s'au găsit schelete de animale diluviale. Iată așa dară încă un indiciu cu privire la vârsta terasei de 20 m. pe care am întâlnit-o pretutindeni în regiunea, de care ne-am ocupat. Din diluviu și până astăzi valea Vârghișului n'a putut fi adâncită decât cu 20 m. Ce forță de eroziune s'a desfășurat și cât timp a fost necesar pentru ca blocul de calcar să fie fierestrut dela aproape 1000 m. până la nivelul actual de 600 m.! Putem afirma cu deplină certitudine, că Vârghișul este un râu vechiu, de vârstă pliocenică și a luat naștere imediat după ridicarea conului vulcanic din care isvorăște. Valea lui e mai veche decât reliefa-rea prin eroziune și poate și prin înălțare a podișului de calcar, în care sunt tăiate cheile lui. Un alt nivel, superior celui cva-ternar, indicat în apropierea cheilor prin urme de terasă destul de bine conservate, credem a fi stat în legătură cu nivelul de 620 m. întâlnit pe malurile Oltului.

* * *

Din multele observațiuni de ordin antropogeografic, ce se pot face în interesanta regiune a basinului Baraolt, înglobat în „ținutul păduros” (erdővidék), comunic aci următoarea notiță privitoare la cheile Vârghișului. Aceste chei sălbatece sunt un adevărat hotar. Până acolo se întinde proprietatea comunei Vârghiș. Cheile și ținutul mărginaș sunt proprietatea Mereștenilor din valea Homorodului. Aceștia neputându-și transporta decât cu mare greutate fânul în sat, au recurs la mijlocul sălașelor, făcând transhumanță. Iarna, malurile înalte ale Vârghișului sunt mai populate ca în timpul verii. Sălașele reprezintă tipul primitiv al casei brănene, creat și aci din nevoia de înțărzure a vitelor cât mai strâns de adăpostul omului. — Cheile Vârghișului

cu peștera Mereștilor a servit locuitorilor ca loc de refugiu, după cum se poate constata din lucrările de întărire a acestei fortărețe naturale.

3. *Defileul dela Racoș.* După observațiunile preliminare de mai sus putem trece la descrierea scurtului pasagiu (5 Km. socotind numai zona muntoasă), prin care apele Oltului actual trec din basinul intracarpatic Baraolt-Brașov în basinul exterior al Țării Oltului. Dela Augustin spre Apus lunca Oltului se îngustează tot mai mult, înfundându-se ca într'o pâlnie între două dealuri teșite, până la un loc aproape simetrice. Nivelate la aceeaș înălțime, fiind compuse la bază din roci de aceeaș formațiune cu resturi de depozite pliocene suprapuse, dealurile acestea — se vede bine — au fost fierestruite transversal prin puterea de eroziune a apei. La un moment dat înălțimile cresc mai grăbit cu vre-o 100 m. peste suprafața netezită de până acum. Ogoare nu se mai văd, povârnișurile repezi sunt stăpânite de pădure. Ne aflăm pe linia de contact a munților cu suprafața de eroziune nivelată în jurul cotei de 620 m. Această suprafață o vedem continuându-se și în defileu, apărând ca o treaptă deosebită ce scoboară pe stânga din vârful Aorușului (Deasupra Feței, 624 m.). Aci lunca Oltului dispăre. Apa ne mai având loc de meandare, își ia cursul întins printre coastele povârnite ale munților. Ea spală piciorul descoperit, compus din pături de conglomerat ridicate în cap, al Aorușului. Am intrat în defileu. După o primă strânsoare a muntelui, urmează o porțiune, în care pereții văii se dau puțin la o parte, deschizând o secțiune mai largă. Pe dreapta se văd semne de prăbușire a bancurilor de calcar, ce se ivesc albe din învelișul verde al pădurei. Zona aceasta mai lărgită, corespunzătoare șisturilor de Werfen, e închisă în față de un prag înalt de calcar titonic. Pe dreapta se vede vârful Țuguiat al Tipiei Racoșului (820 m.), care dominează întreg defileul, pe stânga Tipia asemănătoare, puțin mai scundă, a Armenișului (755 m.). Acest din urmă bloc de calcar e răzimat pe un soclu de porfir. Dincolo de valea Tipiei, tot pe stânga, o altă clipă calcaroasă e legată de masa mai mare de calcar de pe malul drept. Oltul, care curgea liniștit, aci se agită. Părăul Tipiei îi aduce de pe stânga mari cantități de pietriș compus din roci foarte diferite, care arată structura împetrită a munților

Perșani: porfir, melafir, serpentin, gabbro, amoniți liasici, calcar jurasic etc. Acest pietriș așternut în albia Oltului, o îngustează, împingând apa spre malul opus. Scăpat de această strâmtoare, Oltul curge grăbit, formând repezișuri și isbindu-se cu putere în stâncile de calcar, care îi ațin drumul. E singurul punct critic din defileu, unde râul n'a reușit să-și aștearnă o albie netedă. El coincide cu secțiunea cea mai strâmtă a văii. De aici în jos,

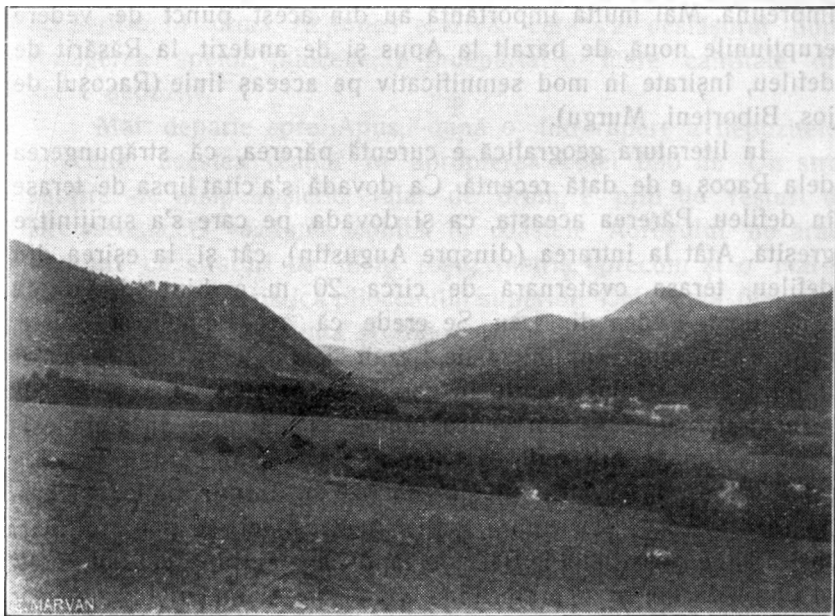

Fig. 3. Defileul dela Racoș văzut dinspre Augustin. Pe stânga piciorul Aorușului (Deasupra Feții 624 m.). Pe dreapta în fund Tipia Racoșului.

Oltul, abătut puțin spre dreapta din cauza zăgazului menționat, se îndreptează spre Apus și după ce străbate ultima fâșie de conglomerat, deschisă pe stânga, intră în zona tufului dacitic. Înălțimile se potolesc, valea începe să se lărgască, cu toate că puternice masse de bazalt, revărsate pe ambele maluri, au încercat s'o bareze din nou. Munții Perșani au rămas în urmă, ne aflăm în basinul transilvan.

Defileul dela Racoșul de jos e tăiat într'un anticlinal pus în evidență mai ales de straturile de conglomerat (Gault?) încli-

nate deoparte și alta, spre ambele basinuri vecine. E o vale transversală, la formarea căreia rolul principal l'a avut eroziunea. Bolta anticlinalului a fost denudată și astfel a ieșit la iveală o structură destul de complicată. Rocile eruptive ce apar în axa anticlinalului, au sugerat ideea formării defileului pe cale tectonică. Dar aceste erupțiuni sunt de dată veche, rănilor cauzate de ele erau de mult cicatrizate, când a putut lua naștere defileul, tăiat într'un complex de roci vulcanice și sedimentare, cimentate împreună. Mai multă importanță au din acest punct de vedere erupțiunile nouă, de bazalt la Apus și de andezit la Răsărit de defileu, înșirate în mod semnificativ pe aceeași linie (Racoșul de jos, Biborțeni, Murgu).

În literatura geografică e curentă părerea, că străpungerea dela Racoș e de dată recentă. Ca dovadă s'a citat lipsa de terase în defileu. Părerea aceasta, ca și dovada, pe care s'a sprijinit, e greșită. Atât la intrarea (dinspre Augustin), cât și la eșirea din defileu, terasa cvaternară de circa 20 m. e bine dezvoltată și se poate vedea din tren. Se crede că această terasă exista, când s'a produs erupțiunea de bazalt dela Racoș, unde lava s'ar fi întins peste tuful dacitic, în care e tăiată. Dar chiar și în cuprinsul defileului se pot vedea urmele ei mai ales în zona calcaroasă. Am amintit apoi, că chiar la intrarea în defileu se vede foarte bine conservat și nivelul de 620 m. într'un picior ce coboară din Aoruș (Deasupra Feșii). Acest nivel se poate urmări în tot lungul defileului. Ba cercetând cu atențiune cei doi pereți ai văii, precum și împrejurimile, vom găsi și un nivel superior la circa 725 m. pe care unele indicii ni-l arată de vârstă pliocenă. Deocamdată conchidem: defileul dela Racoș este mai vechiu decât terasa cvaternară și erupțiunile de bazalt din apropiere. El este mai vechiu și decât nivelul de 620 m.

Pentru verificarea și complectarea celor afirmate până aci e necesar să ne urcăm pe una din înălțimile, care dominează defileul. O bună vedere avem de pe Tipia Armenișului, unde putem ajunge mai ușor dinspre satul Armeniș. Eșind din sat, urcăm brusc circa 100 m. până la cota 579, unde întâlnim o primă treaptă în formă de terasă. După alți 40 m. pe un drum cu panta ceva mai repede, ajungem pe spinarea unor înălțimi bine nivelate în jurul cotei 620 m. peste care se ridică în formă

de cupolă vârful Deasupra Dosului (684 m.). Rocile de bază ale acestui podiș aparțin formațiunilor cretacice, ca și înălțimile mai mari care îl mărginesc spre Apus cu un povârniș repede. La suprafață, sub un strat subțire de pământ vegetal, se vede o argilă roșie, pliocenă, redusă în unele locuri abia la 1 m. grosime. Aici se află ogoarele locuitorilor din Armeniș și Augustin. Nu încapе îndoială, că suprafața aceasta a fost netezită prin abraziune de către apele pliocenului superior, ale căror depozite au acoperit-o în urmă. Acțiunea erozivă, care s'a desfășurat după retragerea apelor pliocene a îndepărtat o mare cantitate din acele depozite.

Mai departe spre Apus, după o întrerupere a depozitelor pliocene, acestea reapar în apropierea cotei 696 m. Un strat subțire de nisip roșietic, tăiat de drum, e plin de resturi de *Dreissensia*. O văgăună scobită în coastele Aorușului ne arată secțiuni cu straturi de nisip roșu, pietriș, precum și o marnă albicioasă caracteristică pliocenului superior. Dela cota 696 abătându-ne puțin la stânga și coborând o râpă de 10 m. ajungem în locul, unde s'au făcut săpături de încercare după lignitul descoperit acolo. Stratul de lignit cu intercalări de argilă are o grosime de 3 m. Isoare bogate, care alimentează păraul Armenișului, țâșnesc de sub straturile de pietriș mărunț, ce formează baza treptei menționate, născută prin subsăpare. Pietrișul e protejat de plăci groase de 15—25 cm. compuse dintr'o gresie fină, compactă. Peste această gresie se află o altă placă de pietriș mărunț, afânat, cimentat cu numeroase resturi de *Dreissensia*. Înfațișarea împrejurimilor, ca și situația stratelor amintite, exclud părerea că am avea a face cu un basin pliocenic, izolat în munți. Lacul, care ocupa basinul Baraolt—Brașov, se întindea de sigur până aci. Urmele lăstate de el n'au putut fi încă înlăturate de eroziune.

O chestiune, care n'a putut fi lămurită până acum, este aceea a nivelului, la care au ajuns apele pliocene. Cele mai întinse depozite pliocene le găsim astăzi în jurul curbei de 620 m. Dar acesta este, cum am văzut, un nivel de eroziune, care nu trebuie confundat cu nivelul lacului pliocen. La Răsărit de Hăghig, pe „drumul Secuilor“, care unește Hăghigul cu Sf. Gheorghe prin Vâlcele, am găsit resturi de *Dreissensia* la 700

m. Dela cota 713 m. pe o bună distanță drumul de căruță înaintează aci ca pe șes. În basinul Tg.-Secuesc resturi de depozite pliocene se întâlnesc până pela 750 m. Aceasta este și după Sawicki înălțimea maximă, la care au ajuns apele pliocene, care, după acelaș autor, dacă s'ar fi ridicat mai sus s'ar fi scurs prin Buzău spre basinul muntean. Argumentarea regretatului geograf polonez nu ni se pare întemeiată, căci în timpul acela trecătorile spre Buzăul Ardelean erau mai sus ca astăzi și apoi cine știe, dacă râul Buzău însuș reușise să taie lanțul Carpaților orientali! Menționăm aci, că pe drumul dela Baraolt spre culmea Miclăușoarei se găsește în valea Heveder la 780 m. aproape de vârful Bükkfej (821 m.) o argilă, care pare a fi de dată pliocenă. Dacă această presupunere se confirmă, ar însemna, că perfecta nivelare a culmei Miclăușoarei se datorește apelor pliocene. Intemeiați însă pe faptele sigure observate la Armeniș credem, că nivelul lacului pliocen în Basinul Baraolt—Brașov, nu s'a ridicat de cât puțin peste 700 m. Pentru basinul făgărășan ne lipsește orice indiciu precis în această privință. Bazați pe observațiuni sumare și de ordin pur morfologic, presupunem, că ambele lacuri erau la acelaș nivel.

Un fapt de o deosebită importanță pentru problema, pe care o urmărim noi este, că restul de depozite pliocene dela cota 696 de pe drumul Armeniș Tipia formează cumpăna apelor între defileul dela Racoș și basinul Baraolt—Brașov. Dincolo de pârăul Mész Kemencze patak, care atacă puternic dinspre defileu această șea, se află o șea analoagă, la acelaș nivel, care unește Tipia cu Muntele Negru Mic. Dela această șea spre Apus ne aflăm pe povârnișul făgărășan al munților Perșani, unde pe o mare întindere nu găsim vârfuri peste 720 m. Se constată așadar o legătură morfologică între Țara Oltului și basinul Baraolt—Brașov la nivelul de circa 700 m. Este oare această legătură stabilită chiar din pliocen? Comunicaau apele celor două basinuri vecine peste această curmătură, care brăzdează munții Perșani? În acest caz trebuie să admitem, că paralel și în legătură cu ea s'a stabilit în acelaș timp o curmătură analoagă și ceva mai la Nord, în dreptul defileului propriu zis, pe unde comunicația dintre cele două basinuri a continuat să se mențină până astăzi. Valea transversală a Oltului pe distanța dintre Au-

gustin și Racoșul de jos s'ar explica astfel destul de simplu prin epigeneză.

Fenomenul nu e strein de regiunea studiată. Am amintit cazul Vârghișului, care ca toate râurile coborâtoare din Harghita s'a adâncit în roca veche de bază, după ce a tăiat mai întâiu așternutul gros de tuf și conglomerat vulcanic de deasupra. Un caz frumos de epigeneză observăm la pârăul Armenișului, care în loc să se abată puțin la dreapta, unde o scobitură largă

Fig. 4. Defileul dela Racoș cu resturi de terase evidente, văzut dinspre Apus. umplută cu depozite pliocene i-ar fi înlesnit scurgerea, și-a croit drum drept spre Olt, printr'un adevărat cañon, tăiat în stratele cu rocă tare, cunoscute în literatura geologică mulțumită fosilelor colectate aci și studiate în urmă de d-l prof. I. Simionescu. În fine mai cităm un caz de epigeneză, pe care l'am observat în basinul Aitei. Râul cu acest nume își are izvoarele în apropiere de satul Aita Seacă și curge câțva timp prin terenuri joase, formate din depozite pliocene. În curând însă intră în zona flișului neocomian, cu înălțimi mai mari de cât cele dela izvoare,

zonă pe care o străbate printr'o vale strâmtă și adâncă, în timp ce peste culmea de pe malul stâng albia mai joasă a basinelui pliocen, cu resturi de depozite păstrate, i-ar fi asigurat o scurgere mai lesnicioasă. Când valea Aitei a luat ființă întregul basin, deci și înălțimile mai mari ale flișului, în care s'a adâncit ulterior râul, era acoperit de depozite pliocene, spălate în urmă de pe acele înălțimi.

Aspectul actual al defileului dela Racoș nu exclude explicarea nașterii lui prin fenomenul menționat al epigenezii. Este sigur că cele două dealuri aproape simetrice, dacă le privim dela distanță, printre care Oltul, abătut înspre Apus, intră în defileu, constituiau odinioară o unică suprafață, acoperită până mai sus de 700 m. de apele și apoi de sedimentele lacului pliocen, judecând după cele observate pe drumul dela Armeniș spre Tipia. Dinspre basinul Baraolt, de pe drumul Baraolt-Tălișoara de pildă, se vede foarte clar, că acest nivel de 700-725 m. însoțește cursul Oltului dintr'un capăt până în celălalt al defileului propriu zis ca o fâșie lată, perfect distinctă. Numai Tipia Armenișului cu vârful ei ascuțit de 755 m. turbură puțin continuitatea acestei fâșii pe malul stâng.

Urcând în sfârșit pe vârful Tipiei și privind de acolo splendida panoramă a văii Oltului și împrejurimilor ei constatăm, că impresiile de până aci se confirmă. Nivelul descris se intercalează într'adevăr ca o treaptă deosebită în lungul defileului, care are înfățișarea unei văi îmbucate. Dacă Tipia Armenișului se ridică cu câțiva metrii peste acest nivel, în schimb pe malul din față, din Tipia Racoșului se desface spre Olt un picior având ca punct culminant 725 m. Dacă n'am fi preveniți în urma celor constatate în basinul Vlădeni, am încheia aceste observațiuni cu concludsiunea, că defileul dela Racoș este o vale epigenetică, născută chiar în pliocen. Dar atunci cum rămâne cu șeaua dela Vlădeni cu înfățișarea ei de vale largă, coborâtă la 620 m. spre care se apleacă ușor o terasă lată, ce se poate urmări tocmai de lângă Codlea? Să fi existat în acelaș timp două canale de comunicație cu Țara Oltului, unul pe la Racoș, altul pe la Vlădeni, e greu de admis. Să fi fost basinul Baraolt-Brașov despărțit în două și unul să fi comunicat pela Racoș, altul pela Vlădeni, nu vedem unde ar fi putut fi cumpăna de

ape între ele, când, repetăm, pe dreapta Oltului între Feldioara și Augustin nivelul de 620 m. tăiat în depozite pliocene, e neîntrerupt.

O mai atentă observare a defileului dela Racoș ne înlesnește ieșirea din impas, sugerându-ne o altă interpretare a formelor descrise. Privind de pe Tipia Armenișului malul drept al Oltului, vedem, că acesta este format în partea lui superioară de o suprafață, care pe o arie întinsă este nivelată între cotele 800 și 826 m. Aceeaș suprafață este reprezentată pe malul stâng prin culmea boltită a Aorușului (808 m.) Nivelul de circa 725 m. este tăiat în această suprafață sub forma unei pâlnii cu vârful în cele două Tipii și cu deschiderea spre basinul Baraolt, imitând la acea înălțime pâlnia mai redusă, pe care o face lunca Oltului la Apus de Augustin. Cele două Tipii represintă astfel secțiunea cea mai strâmtă a defileului, coincidând, cum am văzut, cu inima anticlinalului tăiat de defileu. Aci a desfășurat Oltul și afluenții săi o puternică acțiune erozivă, datorită căreia Tipia Racoșului a fost desprinsă și izolată de suprafața nivelată între 800 și 826 m. din care se vede bine că făcea parte. Tipia Armenișului cu spinarea curmată, ce o leagă de Muntele Negru Mic, trebuie să fi fost redusă și ea dela acelaș nivel primitiv atât prin acțiunea Oltului cât și a celor două părae afluate, care au săpat văi adânci pe ambele ei laturi. E de subliniat faptul, că spinarea menționată aci, curmată la acelaș nivel cu șeaua dela cota 696 de pe drumul Armeniș-Tipia, nu arată urme de depozite pliocene, cum de altfel nu mai vedem astfel de depozite nicaeri în interiorul defileului propriu zis. În fine creasta ascuțită, fără semnele unei adevărate nivelări, ce coboară spre Olt din Tipia Racoșului, este probabil că a fost coborâtă la nivelul ei actual tot prin eroziunea post pliocenă. Cu alte cuvinte voim să afirmăm, că suprafața de 800—826 m. despărțea în pliocen cele două basini vecine, iar apele din basinul Baraolt-Brașov înaintau în locul actualului defileu sub forma unui golf, asemănător celui dela Armeniș. Înfațișarea acestuia din urmă de golf înaintat între Aoruș și Muntele Negru ne apare foarte clară, dacă-l prîvim dela distanță, de pe înălțimile din dreapta Oltului.

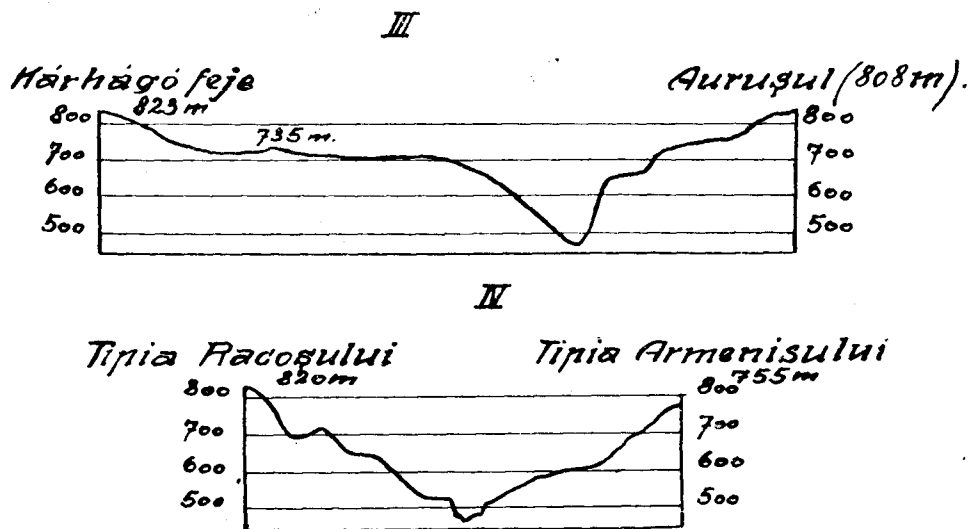

Fig. 5. Profile în defileul Oltului.

III. La intrarea dinspre Est. IV. Intre Tipia Armenişului și a Racosului.

1:50.000 Pt. înălțimi 1:20.000.

Socotim că putem încheia aceste observațiuni privitoare la legătura dintre Țara Oltului și basinul Baraolt-Brașov cu următoarele conclusiuni. E foarte probabil că această legătură s'a stabilit încă din pliocen peste culmea îngustă și scăzută, care desparte basinul Vlădeni de basinul făgărășan. Ea s'a păstrat până când apele din basinul Țării Bârsei au ajuns la nivelul de 620 m. cum ne dovedește terasa Vlădeni și șeaua dinspre Perșani. În tot acest timp basinul Baraolt a comunicat cu Țara Bârsei prin canalul larg dintre Augustin și Feldioara, gravitând înspre această depresiune mai veche, mai largă și probabil mai adâncă. Pe lângă argumentele citate în sprijinul acestei legături mai amintim aplecarea caracteristică a culmei Miclăușoarei și a piciorului, ce se desface din Cabala, spre Sud. precum și aplecarea terasei dela Armeniș în acelaș sens. În fine mai adăogăm, că linia de contact între zona muntoasă și nivelul de 620 m. dela Biborțeni se îndreaptă spre SV. ceea ce pare a indica un vechiu curs al Baraoltului în aceeaș direcție. Despre Oltul actual nu poate fi vorba decât odată cu formarea nivelului de 620 m.

când s'a stabilit noua legătură prin defileul dela Racoș. Stabilirea caestei legături, precum și adâncirea grăbită a Oltului, care a atras spre el apele basinului Vlădeni, a fost înlesnită de accentuarea depresiunii Homorod-Hoghiz-Racoș, premergătoare manifestațiunilor vulcanice, petrecute aici mai târziu. Că basinul făgărășan într'adevăr s'a scufundat mai mult în această parte se vede și din faptul, că aci s'au mai păstrat depozite pliocene la nivelul de circa 480 m. Mulțumită unui nivel de bază mai scăzut decât la Perșani, bariera dela Racoș, îngustată mult în pliocen, a putut fi roasă cu ușurință, prin acțiunea mai riguroasă a unui pârâu, tributar al basinului făgărășan. Astfel s'a deschis Oltului calea actuală prin defileul dela Racoș, care trebuie considerat ca o vale transversală, născută prin eroziunea normală, pe o linie de slabă rezistență și cu concursul unor mișcări tectonice propice, petrecute în imediată apropiere.

Grânele sunt coapte

de **Al. Petőfi**

Cald și zi și noapte,
Grânele sunt coapte,
Poimâne în zori
Pun secerători.

Și'n inima mea
Coaptă-i dragostea;
Draga badei Floare,
Vii secerătoare?

În românește de **Ax. Banciu**

Titu Maiorescu și gimnaziul român din Brașov

(Actualul liceu „A. Șaguna“.)

de Prof. Octavian Giurgiu

Activitatea lui Titu Maiorescu nu are un caracter *local*. Stabilind principiile permanente, pe care se poate întemeia o valoare culturală, fie aceasta de ordin literar, fie științific, fie pragmatic, viața sa a fost închinată întregului neam românesc, pe care l-a servit cu dragostea și sinceritatea unui om, a cărui activitate s'a consumat în slujba unui ideal măreț: *triumful adevărului*. Astfel roadele binefăcătoare ale muncii lui Titu Maiorescu se resfrâng asupra întregului nostru neam, iar opera sa prin aceasta câștigă o valoare cu caracter *general*.

Această activitate a lui Titu Maiorescu este în deajuns cunoscută de toată lumea. În articolul de față vreau să scot la lumină o latură necunoscută a operii lui Titu Maiorescu, care, deși în marea sa operă apare ca un simplu incident, îl leagă totuși puternic de Brașovul cultural românesc din trecut, prin grija deosebită ce a purtat-o toată viața, prin sprijinul prețios, ce l-a acordat gimnaziului român, actualul liceu „A. Șaguna“, din Brașov, în nenumărate rânduri, salvându-i existența și asigurându-și astfel *recunoștința* vecinică a nenumăratelor generații, ce s'au adăpat la acest izvor de cultură românească $\frac{3}{4}$ de veac.

Pentru a lumina tocmai această latură a operii lui T. Maiorescu, e necesar să fac o incursie în istoria liceului „A. Șaguna“, care până la unire, în strânsă legătură cu celelalte școli de grad secundar și primar din orașul Brașov, a jucat un rol covârșitor în viața Românilor din Ardeal:

Istoria liceului „A. Șaguna“, dela 1850, anul când ia ființă și până la 1925, anul în care fostul ministru al instr. publice, Dr. C. Angelescu, aranjează definitiv situația lui materială, adecă timp de 75 de ani, e un șir nesfârșit de frământări și griji pentru ziua de mâine. Iniințat în anul 1850 cu o singură clasă,

*) Fragment din conferința: „Titu Maiorescu, viața și opera sa“, ținută la 9 Martie a. c. în aula liceului „A. Șaguna“, în cadrul ciclului de conferințe, organizate de „Astra“, secția Brașov.

în urma neobositelor strădanii ale unchiului lui T. Maiorescu, harnicul protopop al Braşovului, I. Popazu, gimnaziul luptă cu greutate materiale aproape de neînvins. Timp de 10 ani gimnaziul se susţine din cotizaţiile anuale ale unor marinimoşi Români, în cea mai mare parte negustori pe piaţa Braşovului. Cu sfârşitul anului şcolar 1860 termenul de 10 ani, pentru care se angajaseră cu cotizaţii anuale negustorii binefăcători se împlineşte, iar criza comercială, ce zdruncină începând cu acel an piaţa, nu le mai permite să se angajeze din nou. În lipsa acestor ajutoare ale negustorilor-patroni, pe de altă parte cassa celor 2 biserici din Braşov, care susţineau şcoala, fiind sleită, Eforia şcolară aflându-se în mare strâmtoare şi văzând cu ochii desfiinţarea unui locaş de cultură, de care se legaseră atâtea nădejdi, la propunerea inimosului protopop I. Popazu, adresează în anul 1859 o cerere directorului Eforiei instrucţiunii publice a Ţării Româneşti, lui *Ioan Maiorescu*, tatăl lui T. Maiorescu şi cumnat al protopopului I. Popazu, cu rugămintea de a solicita un ajutor dela Domnul Ioan Cuza şi adunările legislative ale celor 2 principate, unite în persoana domnitorului Cuza. Intervenţia lui I. Maiorescu dădu roade. Se votă pentru „biserica Sf. Nicolae din Scheiu, ţinutul Braşov şi gimnaziul alipit la ea“ de către adunarea legiuitoare din Moldova 18,500 lei vechi, iar de către adunarea legiuitoare din Ţara Românească 15,700 lei vechi anual.

Cu ajutorul acordat de către cele două principate române în anul 1860, care făcea în monedă austriacă 5000 florini şi reprezenta aproape jumătate din cheltuelile pentru susţinerea gimnazului complet, cu 8 clase, aşa cum se proiectase în anul 1860, nu numai că se salvează momentan existenţa acestei şcoale, ci prin faptul, că acestui ajutor i se dă o bază de drept, fixându-se ca o obligaţie permanentă din partea statului român, obligaţie întemeiată pe dania din anul 1595 a lui Aron Voevod, Domnul Moldovei şi ctitorul Bisericii române din Scheiu, se asigură până la unire existenţa materială a acestei şcoli. Conducătorii celor 2 principate au înţeles rostul acestui focar de cultură, situat la poalele Carpaţilor, străjer neadormit al românismului de dincoace de munţi şi cu dărnicie i-au pus la îndemână bani, din visteria Statului român, ca să-şi poată astfel îndeplini rostul, pentru care a fost creat: *a ţine trează conştiinţa naţio-*

nală la Românii din Ungaria în așteptarea sosirii ceasului de izbăvire. Timp de 10 ani liceul din Brașov trăiește fără griji de ordin material. Între timp față de cheltueli mărite gimnaziul nostru obține în urma stăruințelor metropolitului Andreiu Șaguna pe lângă împăratul Francisc Iosif I. și un ajutor dela dieta Transilvaniei. În anul 1871 însă dieta Ungariei leagă subvenția votată în anul 1862 de guvernul transilvănean, în sumă de 4000 florini, ce o primia în fiecare an gimnaziul nostru, de condiții prea grele, cari loviau în drepturile și autonomia școlii. Între altele, ca toți profesorii — în caz de vacanță — cari se plăteau din această subvenție acordată de statul ungar, să fie numiți nu de eforie, ci de guvern. Era nu numai un atac la autonomia școlii, ci și un expedient, la care recurgea statul ungar, pentru ca sub acest pretext să se poată, oricând ar fi necesar, să se amestece în treburile școlii noastre. Eforia respinge acest amestec, pierde însă subvenția acordată de stat.

O nouă criză pentru gimnaziul nostru! Cui i se putea adresa în aceste vremuri grele? Izvorul, de unde curgeau cele mai mari sume pentru gimnaziul român din Brașov, era visteria statului român, totuși insuficiente, pentru a face față tuturor nevoilor, mai ales după ce se făcuse în budgetul școlii un mare gol prin retragerea subvenției acordate de statul ungar. În aceste vremuri de grea cumpănă pentru școala noastră, *Titu Maiorescu*, fostul elev al gimnaziului, își aduce aminte de *alma mater*, își aduce aminte de lungile frământări ale unchiului său I. Popazu din anii petrecuți de dânsul în acest oraș, de toate sbuciumările acestui harnic protopop, care n'a cruțat nici o ostenală, ca să-și vadă realizat visul: ridicarea „*Ierusalimului românesc*“, își reamintește marile sacrificii bănești ale negustorilor-patroni din Brașov, din obolul cărora a luat ființă gimnaziul, cărora el, cel dintâiu a avut cinstea să le adreseze un cuvânt de mulțumire în numele elevilor, în calitate de primpremiant, la finea anului 1851, și urmând exemplul tatălui său, ca raportor al budgetului Min. instr. publice român pe anul 1874, cere și obține, ca subvenția pentru gimnaziul român din Brașov să se ridice dela 10,000 lei la 15,000 lei.

„Școalele din Brașov — zice T. Maiorescu în ședința Camerei dela 10 Martie 1873 — sunt dela înființarea lor susținute

prin ajutorul dat din țara noastră ; cine a avut ocaziune de-a cunoaște de aproape cum se studiază în ele, știe asemenea că învățământul este foarte solid și că a devenit un adevărat focar pentru luminele și inteligența Românilor din toate părțile țării..... În împrejurările de astăzi rugămintea este să dați vre-o 300 galbeni mai mult pe an decât la 1871 și să dovediți prin aceasta că *interesele de cultură ale Românilor, oriunde s'ar afla ei*, au în D-voastră sprijinitori puternici¹⁾.

Această sumă se trece apoi permanent în budget prin o lege specială, la propunerea lui T. Maiorescu, lege votată în a. 1875, când T. Maiorescu este ministru al Cultelor și Instr. Publice. Se înțelege, că presa și lumea politică din Ungaria a căutat să exploateze acest fapt, atribuindu-i în primul rând scopuri politice. Alarma a dat-o ziarul „Közérdek“ din Budapesta (1875) aruncând grave bănueli asupra școalei și conducătorilor ei. A fost un mare noroc pentru școala noastră, ca în aceste timpuri de grea cumpănă pentru ea, prin o fericită coincidență, să fie apărată de 2 elevi ai gimnaziului din primul an al înființării lui, împotriva atacurilor din presa ungară, de însuși directorul gimnaziului, Dr. I. G. Meșotă, iar în senatul român de T. Maiorescu împotriva senatorului Deșliu, care, alarmat de agitațiile jurnalelor din străinătate, cerea lui T. Maiorescu retragerea proiectului de lege, prin care se stabiliă prin lege subvenționarea gimnaziului român din Brașov. Ajutorul înscris în lege sub ministeriatul lui T. Maiorescu, deși guvernul ungar se opune, se varsă eforiei școlare sub o formă deghizată până în a. 1896.

În anul 1898 o adresă a lui Wlassics, ministrul Cultelor ungar în cabinetul Bánffy, amenință pe metropolitul Miron din Sibiu cu închiderea școalelor centrale din Brașov, deoarece acestea ar primi pe sub ascuns o subvenție anuală de 38,500 lei dela statul român și interzice cererea acestei subvenții și pe mai departe. Eră tocmai epoca persecuțiilor din timpul memorandumului și ceeace eră spin în ochii guvernului ungar de atâta vreme, eră tocmai acest gimnaziu român din Brașov, închiderea căruia ar fi fost pentru Unguri cea mai mare cucerire în politica lor de desnaționalizare a Românilor din Transilvania. Dar ceeace complică și mai mult situația este, că însuși primministrul Ro-

¹⁾ Discursuri parlamentare vol. I.

mâinii, *Dim. A. Sturdza*, care înainte cu câțiva ani agitase în întruniri publice „*chestia transilvăneană*“, față de amenințările Austro-Ungariei se vede silit să sisteze ajutorul dat până atunci regulat de statul român școalelor române din Brașov. În această dificilă situație, școalele române din Brașov cui puteau să-i implore ajutor, decât tot aceluia, care le mai salvase încă odată, lui T. Maiorescu. O consfătuire are loc în 15 Octombrie 1898 între delegatul școalelor (A. Vlaicu) și T. Maiorescu, în casa acestuia, la care ia parte și Emil Costinescu, apoi în 16 Octombrie 1898 a doua, tot în casa lui T. Maiorescu, la care asistă și Take Ionescu, C. Dissescu și Vasile Lascar și hotărăsc darea în judecată a statului român pentru neplata subvenției *obligatorii* (întemeiată pe dania lui Aron Vodă), iar cu susținerea procesului se angajează T. Maiorescu, V. Lascar și C. Dissescu, toți 3 reprezentând cele 3 grupări politice din România, pentru a dovedi, că nu era o chestie de partid, ci *interes general românesc*. Dar ceeace urmăria T. Maiorescu cu acest proces de formă, era să legitimizeze plata acelei subvenții ca o *obligație* din partea statului român, obligație întemeiată pe drepturi istorice, rezultând din acea danie dela anul 1595 a lui Aron Vodă, *pe care obligație apoi nici regatul ungar să n'o poată contesta*. Tot T. Maiorescu are în 16 Noembrie 1898 o întâlnire la Petre Carp cu baronul Aehrenthal, ministrul monarhiei austro-ungare la București, căruia i-a explicat *originea juridică a subvenției*, pe care a admis-o și Aehrenthal și care apoi a fost primită și de guvernul ungar ca o formulă de împăcare. Această formulă este cuprinsă în aranjamentul încheiat în anul 1900 între statul ungar și ministrul Cultelor și Instr. Publice Take Ionescu. Statul român, în înțelesul acestei convenții, plătește odată pentru totdeauna bisericii Sf. Nicolae și gimnaziului român din Brașov un capital de 962,500 Lei în rentă de 4%, producând un venit anual de 38,500 lei (echivalentul subvenției) și-i plătește totodată și suma de 115,500 lei, anuitatea datorită pe cei 3 ani din urmă, pe care guvernul Sturdza i-o refuzase²⁾. Acest aranjament, în încheierea căruia partea leului îi revine lui T. Maiorescu, asigură normala funcționare a școalelor centrale române din Brașov până la Unire.

²⁾ T. Maiorescu: Istoria contemporană a României.

CLIMATOTERAPIA

de Prof. Dr. Emil Țeposu

Progresele realizate în ultimul timp de terapeutica medicală sunt enorme.

În afară de remediile create de om, s'a manifestat în toate timpurile dorința vie, de a se utiliza pe o scară cât mai întinsă factorii terapeutici ai naturii, între cari locul prim îl ocupă: *apele minerale și climatele*.

Prin climat înțelegem ansamblul acțiunii ce o exercită asupra organismului, totalitatea factorilor componenți: geografici, telurici și meteorologici.

Astfel climatul se caracterizează prin: poziția geografică a regiunii, altitudinea ce-o are de-asupra nivelului mării, natura solului, configurația terenului (munte, vale, șes, etc.), precum și prin condițiile atmosferice ce le prezintă, dintre cari mai importante sunt: temperatura, compoziția și presiunea aerului, umiditatea, intensitatea razelor solare și regimul vânturilor.

Deci valoarea unui loc climatic nu este în funcțiune numai de altitudinea sa, după cum se crede în general, ci de totalitatea agenților climatici amintiți, cari asigură efectele terapeutice.

De aceea pentru o bună aplicare a diverselor climate, e necesar să cunoaștem mai întâiu acțiunea fiziologică, ce o exercită asupra organismului, fiecare din principalii factori climatici:

1. *Temperatura atmosferică*, este un element de mare importanță, fiindcă imprimă climatelor, acțiune fiziologică variată.

Astfel distingem, potrivit temperaturii, *climate reci, temperate și calde* (d'Oelsnitz).

Se știe că atât căldura cât și răceala excesivă, produc reacțiuni energice asupra organismului și pot întreține disordini patologice.

De asemenea adaptarea organismului diverselor variațiuni termice, se face numai prin reacțiuni organice, care pot lăsa urme

NOTĂ. Fiind Brașovul cu împrejurimile sale o foarte cercetată stațiune climaterică, credem că studiul d-lui prof. Dr. E. Țeposu va fi cetit cu mult interes atât de localnici cât și de cei care-și caută de sănătate în acest ținut.

Red.

adânci (jenă respiratoare și cardiacă¹⁾) diminuarea forțelor, depreziune generală, etc.).

De aceea, pentru a suporta răceala mediului ambiant, organismul trebuie să intensifice procesele de oxidare și să echilibreze pierderea de căldură, iar față de căldura mare exterioară, va trebui să micșoreze producerea de căldură internă, prin alimentație puțină și activitate redusă.

Ori când aceste variațiuni termice se succed în mod brusc, organismul nu se va putea adapta imediat noilor condiții create și rezultatul va fi producerea unei stări morbide.

De aceea un *climat rece*, fiind un stimulent puternic al organismului, cu intensificarea proceselor de oxidare, nu se va putea indica decât pacienților cari dispun încă de o rezistență suficientă, pentru a se putea aclimatiza fără perturbații profunde.

Deasemenea *climatul cald* fiind un excitant general, nu se recomandă indivizilor cu leziuni cardiace (palpitații, etc.), leziuni pulmonare și nervoase avansate, precum și celor predispuși la congestii interne, întrucât căldura excesivă mărește activitatea cordului²⁾ produce accelerarea respirației și exercită sistemul nervos.

Climatul temperat, este din contră calmant și înviorător pentru organism. Nu produce acțiuni prea puternice, căldura organismului nu suferă dezechilibru, iar impulsul exercitat e de natură a stimula și activa funcțiunile organismului.

Ac-st climat se va recomanda în special indivizilor bătrâni și debili, precum și celor cu forțele organismului reduse (convalescenții), etc.

În general temperatura aerului scade în raport invers cu altitudinea și este în funcțiune de vânturi, umiditate și configurația solului (ape în apropiere, păduri, etc.).

Organismul suportă cu atât mai bine căldura cu cât aerul e mai uscat, fiindcă favorizează respirația. De asemenea frigul e mai ușor suportat, dacă nu e însoțit de vânt sau curenți de aer.

Din cele expuse vedem că între condițiile principale ale unei stațiuni climatice e și constanța temperaturii, pentru ca variațiunile zilnice și din cursul anului să nu prezinte diferențe prea mari.

2. *Puritatea aerului*, e al doilea factor climatic esențial.

¹⁾ A inimei.

²⁾ Inimei.

Știm că aerul este elementul primordial în funcțiunea proceselor vitale ale organismului. El se compune din 20·96 vol. oxygen 79 vol. azot, 0·4 vol. acid carbonic și mici cantități de amoniac, etc.

Ori prezența în aer a unor germeni microbieni, precum și altor impurități (praf, fum, gaze toxice, etc.), cari sunt caracteristice orașelor și centrelor industriale, formează elemente vătămătoare climatului.

Cantitățile mari de ozon ce conține aerul, cari sunt în raport direct cu altitudinea, marea și cu regiunile păduroase, imprimă climatului caracterul de puritate atmosferică și sunt astfel un excelent factor terapeutic.

Unele condiții atmosferice, cum sunt ploile, zăpada și curenții de aer, încă contribuie la curățenia aerului, fiind elemente prețioase, în anumite împrejurări.

Micile cantități de sare și iod, ce conține aerul de mare, au de asemenea efectul de a participa la acțiunea favorabilă ce o exercită asupra organismului.

În general, între condițiile esențiale ale unei bune stațiuni climatice, considerăm și puritatea aerului, precum și bogăția lui în ozon.

3. *Presiunea atmosferică* este de asemenea un factor climatic de mare importanță.

La nivelul mării e de 760 mm. Hg. și se micșorează apoi în raport invers cu altitudinea (aprox. 10 mm. la 100 m. înălțime).

Astfel constatăm, după *de La Harpé*, următoarele variații de presiune atmosferică:

La	500 m.	altitudine	714 mm.	pres.
"	1000	"	670	" "
"	1500	"	629	" "
"	2000	"	595	" "

Ori știm că organismul nostru, grație acestei presiuni poate beneficia de cantitățile de oxigen (prin urmare de aer), necesare unei bune funcțiuni fiziologice.

Fiind deci presiunea atmosferică atât de importantă pentru funcțiile organismului, variațiile de presiune nu vor rămânea indiferente pentru individ.

Așa ne explicăm pentru ce în stațiunile de altitudine aerul cu presiune mai mică, în urma rarefierii și diminuării tensiunii

oxigenului, provoacă o accelerare a respirației și a funcțiunii cordului, favorizând astfel schimburile nutriției.

În unele cazuri, îndeosebi în lipsa acomodării organismului noilor condiții atmosferice, se produce un întreg cortegiu de simptome mai alarmante: palpitații, amețeli și colaps,¹⁾ etc. simptome cunoscute sub denumirea de *boala de munte*, iar la înălțimi și mai mari, peste 600—7000 m., se produc tulburări nervoase accentuate, cu fenomene de cianoză,²⁾ denumite *boala aviatorilor*.

Toate aceste tulburări, cari sunt datorite micșorării presiunii atmosferice, se atenulază treptat cu adaptarea organismului.

Astfel, după perioada de aclimatizare, efectele ce le prezintă depresiunea atmosferică asupra organismului sunt dintre cele mai eficace și interesează în primul loc respirația, funcțiunea cordului și nutriția.

O schimbare bruscă de presiune produce desechilibru organic și stare de boală, de aceea aclimatizarea la altitudini mari, să se facă încet și precaut.

3. *Umiditatea aerului sau starea lui higrometrică*, este deosebenea importantă de cunoscut.

Aerul conține în permanență variate cantități de vapori de apă, uneori sub o formă invizibilă, alteori ca rouă, ceață, nori, ploaie, etc. variind după loc și anotimp.

Umiditatea aerului depinde întotdeauna de cantitatea vaporilor de apă, cari se găsesc în atmosferă.

Astfel considerăm aerul ca *foarte uscat*, când umiditatea atmosferică e sub 55%, *uscat* între 55—75%, deasemenea vorbim de-o *umiditate mijlocie* între 75—90% și de *umiditate foarte mare* peste 90% vapori de apă în aer.

Se știe că față de acelaș grad de temperatură, organismul acționează deosebit, potrivit uscăciunii sau umidității aerului.

Astfel căldura e mai bine suportată de organism dacă aerul e uscat, fiindcă favorizează respirația cutanată³⁾ precum și evaporația prin bronhii.

Aerul prea uscat produce o iritare a mucoasei bronhice, cu accidente de tuse și predispoziție la hemoptizii⁴⁾, din care motiv

¹⁾ O stare de scădere bruscă a puterilor întrucâtva analoagă cu leșinul.

²⁾ Culoarea vânătă-lividă a pielii datorită unei turburări în circulația sângelui.

³⁾ Prin piele.

⁴⁾ Scuiparea unei oarecare cantități de sânge provenită din plămâni.

în asemenea climate se impune o triare a cazurilor și supraveghere medicală.

Aerul cald, cu umezeala mijlocie ușurează expectorația bronchică și respirația cutanată, calmează tusea și are o acțiune sedativă¹⁾ asupra funcțiunii organismului și sistemului nervos surescitat.

Umiditatea mare exagerează în general acțiunea căldurii și a frigului, micșorează transpirația, îngreuiază funcțiunea depuratoare a rinichilor și întreține o congestie permanentă a mucoasei căilor respiratorii, cu predispoziție la răceli și alte boale.

Deaceea umezeala în general, mai ales când e asociată frigului și prezintă instabilitate, e foarte vătămătoare organismelor debilitate și formează un element climatic primejdios.

Pentru o bună activitate a organismului, umezeala mijlocie e cea mai preferabilă, fiindcă aerul în asemenea cazuri nu e nici prea cald și nici prea rece.

Dar umiditatea aerului depinde și de altitudine și este în raport invers cu aceasta. Astfel la 2000 m. alt. atmosfera nu conține nici jumătate din vaporii de apă, ce se găsesc la nivelul mării.

Așa ne explicăm noi de ce la munte, cu toate că avem ploi destul de frecvente, umezeala e excepție. Aici, în urma diminuării presiunii atmosferice și intensității razelor solare evaporarea e rapidă.

Dar întâlnim aer uscat la mare altitudine nu numai vara, ci și în timpul iernii.

Zăpada, factor atât de important climatic, purifică atmosfera oprind emanațiile de fermentație și putrefacția materiilor deasupra solului, intensifică luminositatea, prin reflexia razelor solare și împiedică în același timp evaporarea.

Primăvara, când se topește zăpada, umiditatea crește, atmosfera e încărcată cu impurități și cura la munte e primejdioasă, din care motiv va trebui întreruptă în acest interval.

4. *Vânturile și curenții de aer*, sunt de asemenea elemente climatice importante.

Astfel prin caracterele lor dominante: origine, frecvență și intensitate, pot să fie factori climatici favorabili sau dăunători sănătății (d' Oelsnitz).

¹⁾ Calmântă.

Un vânt ușor curăță atmosfera și prin stimulația periferică asupra organismului, activează schimburile nutritive, intensifică procesele de oxidare și mărește producerea căldurii interne.

Vânturile puternice însă, prin frecvența și intensitatea lor, răscolesc praful și alte impurități, cari infectează atmosfera. De asemenea prin schimbările bruște de temperatură, ce le produc în mediul ambiant, răcesc organismul, produc tulburări grave interne, cari se resimt asupra funcțiunii cordului, respirației și sistemului nervos, așa că sunt vătămătoare sănătății.

Vânturile continentale de nord răcesc atmosfera și predispun la ploaie, pe când *vânturile sudice* sunt calde și usucă, iar *vânturile marine* sunt de obicei umede și mult mai temperate.

După cum vedem, regiunile prin cari au trecut vânturile imprimă acestora proprietățile lor caracteristice.

Din punct de vedere terapeutic, mișcările de aer și vânturile moderate, sunt elemente climatice favorabile și chiar indispensabile unei bune stațiuni, dimpotrivă vânturile violente și dese sunt vătămătoare și stațiunile de cură vor trebui să fie ferite de acestea.

5. *Lumina solară* sau *luminozitatea*, adică durata strălucirii soarelui, este deasemenea un factor climatic primordial.

Astfel intensitatea și calitatea razelor solare sunt în funcțiune de poziția geografică, de altitudinea regiunii, de umezeala aerului și de conformația terenului (vale, pantă, munte, etc.).

În regulă generală intensitatea radiațiunilor solare e în raport direct cu puritatea atmosferică, deci mai puternică la munte decât pe câmpie, unde razele solare sunt expuse de-a fi absorbite de impuritățile ce conțin straturile inferioare atmosferice.

Deasemenea radiațiunile solare sunt mai intense la mare fiindcă li se adaogă și acțiunea razelor reflectate de nisipul plăji și de suprafața mării.

6. *Natura solului și configurația terenului*, prezintă deasemenea un mare interes din punct de vedere climatic.

De natura geologică a solului depinde intensitatea emanațiunilor radioactive, a căror importanță — în restabilirea echilibrului fizico-chimic al organismului — e deja bine cunoscută, deasemenea depinde și stagnarea sau absorbția repede, a apei de ploaie, contribuind astfel la umezeala sau la puritatea atmosferică.

Din punct de vedere al conformației terenului (vale, munte, șes, etc.) sunt deasemenea unele particularități favorabile unei bune stațiuni climatice.

Posibilitatea unei expunerii solare de lungă durată, terenul neaccidentat și ușurința scurgerii apei de ploaie, sunt tot atâtea elemente favorabile stațiunii.

Vegetația regiunii exercită deasemenea o influență deosebită asupra variațiunilor de temperatură, umidității atmosferice și poziții aerului.

Astfel aerul bogat în ozon și parfumul plăcut ce-l emană o vegetație bogată și florile câmpului, excită centrul respirator, activează schimburile nutritive și înviorază organismul (Teposu-Câmpeanu).

Pădurile sunt protectoare contra vânturilor puternice, întrețin o temperatură constantă și sunt reglatoare ale climatului.

Clasificarea climatelor și indicația lor terapeutică.

Influența binefăcătoare a climatului asupra diferitelor stări morbide și pentru întărirea organismului slăbit e astăzi un fapt clinic bine stabilit.

În general, nu putem vorbi de climate speciale, în tratamentul anumitor afecțiuni, sunt însă unele climate privilegiate (L. Bernard), îndeosebi în ce privește tratamentul tuberculozei pulmonare, care după cum știm beneficiază mai mult de această cură.

Și aici, exact ca în materie de balneologie, e necesar o triere a cazurilor potrivit cazurilor, potrivit calităților proprii organice ale pacienților, astfel că reacțiunile individuale față de diverșii agenți climatici, joacă un rol hotărâtor în aplicarea lor.

Se știe că primul contract al organismului cu factorii climatici, produce efecte variate, potrivit sensibilității particulare a organismului. În anumite împrejurări putem avea așa zisele: „*criză climatică*“, cu fenomene de intoleranță din partea organismului.

Îndată ce s'a realizat adaptarea organismului condițiilor climatice, vorbim de *aclimatizare*, care permite apoi organismului maximul de beneficii, în ce privește acțiunea agenților, pe cari îi oferă climatul ales.

Ori până la realizarea acestei adoptări, e necesar un *antrenament climatic*, cum îl numește Sardou, care constă în dozarea

treptată și progresivă a diversilor factori terapeutici, pentru ca acțiunea lor să nu fie prea puternică pentru organism.

Acest antrenament are în vedere îndeosebi climatele cu acțiune energetică, cum este muntele sau marea, și se poate face atât în zona activă (d'Oelnitz), cât și într'un loc ceva mai îndepărtat de aceasta.

În timpul antrenamentului va trebui ca prin repaos, alimentație potrivită și reducerea funcțiunii diferitelor organe, să asigurăm condițiile necesare unei adaptări, fără reacțiuni prea mari.

De multeori acest interval e de 3—10 zile și necesită supraveghere medicală, pentru a se putea urmări efectele produse.

În cazurile de reacțiuni prea violente sau intoleranță din partea organismului (agitații, insomnie, pierderea apetitului, etc.), se va impune o întrerupere a tratamentului, și chiar schimbarea climatului.

Deci pentru a stabili o bună indicație climatică e necesar cunoașterea diagnosticului afecțiunii, a terenului în care s'a dezvoltat boala, precum și reacțiunile individuale, ce le prezintă în timpul curei.

Deaceia deosebim, din punct de vedere al efectului fiziologic, următoarele categorii de climate:

1. *Climatul de mică altitudine sau de câmpie.*
2. *Climatul de altitudine mijlocie sau subalpin.*
3. *Climatul de mare altitudine sau de munte (alpin) și*
4. *Climatul maritim.*

1. *Climatul de mică altitudine sau de câmpie*, cuprinde regiunile până la 600 m. altitudine.

Acest climat prezintă unele particularități, potrivit configurației terenului (pădure, stepă, munte, etc.), cari îi pot imprima unele caractere speciale.

În ori ce caz puritatea aerului este aici mult mai asigurată decât la șes.

Se deosebește de climatul de munte, prin o umiditate și presiune atmosferică mult mai mare, deasemenea prin o intensitate solară mai mică și instabilitate termică.

Acțiunea fiziologică. Efectele pe cari le produce acest climat sunt mai puțin stimulente sau excitante decât la munte sau mare.

Și fiindcă nu supune organismul la reacțiuni prea energice, acțiunea ce-o exercită e sedativă și tonifiantă¹⁾.

Indicațiuni terapeutice. Se recomandă în deosebi bătrânilor cu puțină rezistență, convalescenților cu organismul slăbit, indivizilor cu constituție debilă, deasemenea bolnavilor cu afecțiuni cardio-pulmonare la limită și celor predispuși la afecțiuni catarale ale organelor respiratoare (dese răceli), și orice altă maladie în stadiul de iritație (reumatism, afecțiuni pleurale, etc.).

Acest climat poate servi și ca antrenament, celor cari vor să urmeze altitudinea înaltă.

2. *Climatul de altitudine mijlocie sau subalpin*, cuprinde regiunile dela 600—1200 m. altitudine.

Este în general climatul cel mai favorabil pentru cură.

Între 800 și 1200 m. în deosebi întâlnim toate virtuțile climatului de altitudine, fără inconvenientul ce-l poate produce presiunea atmosferică scăzută, adică boala de munte.

Efectele terapeutice produse de acest climat, se datoresc purității aerului, lipsei de umiditate, insolației mari și active, lipsei de curenți și vânturi, precum și absenței variațiunilor brusce de temperatură.

Acțiunea fiziologică e tonică, stimulentă a organismului și reconstituantă. Provoacă reacțiuni organice mai puțin energice decât altitudinea peste 1200 m. și deaceia aclimatisarea aici e cu mult mai ușoară.

Indicațiuni terapeutice. Se recomandă în toate cazurile de întărirea organismului și sistemului nervos, având asupra acestuia un efect sedativ și tonic.

Mai mult beneficiază de acest climat tuberculoza pulmonară cronică și puțin evolutivă. Stările cu ușoară temperatură cronică și prelungită nu constituie o contra indicație.

Contra indicații. Nu se recomandă acest climat organismelor cu sistem nervos debil și de o iritabilitate accentuată, în caz de afecțiuni cardiace în stadiul de decompensare, procese inflamatorii acute: bronșite, congestii, reumatisme etc.

3. *Climatul de mare altitudine sau de munte (alpin)*, peste 1200 m. altitudine.

¹⁾ întăritoare.

Se caracterizează prin aerul rece curat, uscat și foarte rarefiat, presiune atmosferică mică, insolație și luminositate puternică, precum și stabilitate termică (lipsa de vânturi și curenți).

Aici variațiunile termice sunt mai bine suportate de organism decât la câmpie și aceasta în urma insolației puternice, precum și lipsei vânturilor și umezelii atmosferice.

Dealtcum regimul vânturilor care asigură stabilitatea termică, depinde în mare măsură de configurația terenului (vale, versant, platou, etc.), și de protecția pădurilor, etc.

Acțiunea fiziologică, a climatului de mare altitudine este stimulentă puternică, excitantă și în același timp tonică.

Se manifestă asupra tuturor funcțiunilor organismului și în deosebi asupra aparatului respirator, circulator, sistemului nervos și digestiei.

Prima impresie ce o simt bolnavii la mare altitudine e ușurința neobicinuită cu care pot să respire.

Ritmul respirator e la început mai accelerat dar deodată cu aclimatizarea devine plin și ușor,

La Davos s'au făcut o serie de cercetări cari dovedesc o constantă mărire a capacității respiratorii și în același timp o augmentare a perimetrului toracic, cari determină o funcționare chiar și a zonelor mai leneșe pulmonare, în special vârfurile, care sunt predispuse tuberculozei (A. Cristian).

Grație acestei ameliorări respiratorii se produce o intensificare a schimburilor alveolare și nutritive, în urma cărora avem o întreagă serie de frumoase rezultate terapeutice.

Prin ameliorarea circulației pulmonare se produce o decongestie a focarelor de baciloză,¹⁾ expectorația se micșorează, iar tusea se calmează. Fără îndoială că la aceste bune rezultate locale contribuie în egală măsură și aerul uscat de munte, lipsit de impurități.

Circulația generală deasemenea se intensifică. Pulsul la început e frecvent și avem ușoare palpitații. Imediat ce organismul s'a adaptat însă noilor condiții climatice (6—10 zile), bătaile cordului devin ample și ritmice; În unitatea de timp va trece mai mari cantități de sânge prin plămâni, activându-se astfel hematoza,²⁾ iar

¹⁾ Tuberculoză.

²⁾ Mărirea numărului globulelor roșii din sânge.

drept urmare se va produce o mărire a numărului globulelor roșii din sânge, cari sunt atât de necesare refacerii unui organism slăbit.

Această poliglobulie,¹⁾ caracteristică climatului de munte, începe deja la 500 m. alt. și crește în raport direct cu altitudinea, (Mercier).

Dar deodată cu activarea respirației și circulației generale, se stimulează și funcțiunile digestive, apetitul crește simțitor, iar bolnavii treptat câștigă în greutate. În acelaș timp se remarcă și o întărire a sistemului, întrucât nu e vorba de persoane ușor excitabile și nervoase, care beneficiază, îndeosebi de climatul subalpin.

Am văzut că în perioada de aclimatizare, bolnavii pot să prezinte, în climatul de mare altitudine, mici semne de intoleranță, tulburări ușoare din partea aparatului circulator, respirator sau sistemului nervos, ca d. ex.: palpitații, agitații, jenă respiratorie, inapetență,²⁾ insomnie, etc., din care motiv e necesar ca bolnavii să fie, în această fază, sub observație medicală.

Indicațiuni terapeutice. Surmenajul fizic și intelectual, câtă vreme organismul dispune de-o rezistență suficientă. Stările pre-tuberculoase, ca: anemii, cloroză,³⁾ pseudo-cloroză, debilitate, anorexii,⁴⁾ indivizi cu torace slab dezvoltat (torace fizic), etc. Stările de astenie, îndeosebi neurastenia (formele depresive sunt contra indicate). Toate celelalte cazuri suspecte de baciloză pulmonară, atât ereditară, cât și câștigată. Deasemenea sunt indicate toate formele de tuberculoză pulmonară confirmate, dacă procesul nu e prea estins și nu micșorează prea mult suprafața respiratorie, iar febra nu trece peste 38° și pulsul peste 120 (Philippi).

Apoi tuberculoza peritoneală, laringeală și renală, în stadiul inițial al boalei, fără febră și cu evoluție lentă.

Tuberculoza externă chirurgicală, beneficiază de acest climat numai dacă este tratată prin helioterapie.

Se recomandă deasemenea în afecțiunile pulmonare netuberculoase și îndeosebi bronșitele cronice cu expectorație abundentă.

Contra indicații. Insuficiența cardiacă, arterioscleroza înaintată, hipertensiunea arterială, degenerescența miocardului,⁵⁾ leziuni val-

¹⁾ Oxidarea sângelui (purificarea sângelui).

²⁾ Lipsă de poftă de mâncare.

³⁾ O formă de anemie frecventă la femei.

⁴⁾ Lipsă de poftă de mâncare.

⁵⁾ Mușchiul inimii.

vulare¹⁾ grave, tuberculoza pulmonară în stadiul de plină evoluție (congestii, hemoptizii, febră, etc.), scleroza pulmonară (emfizem²⁾ afecțiunile depresive ale sistemului nervos, ca: melancolia, ipo-chondria, etc., nefrite avansate³⁾, maladii grave ale tubului digestiv, organisme debile și iritabile, etc.

Cu toate că tuberculoza pulmonară beneficiază mai mult de climatul de mare altitudine, trebuie să insistăm însă, că factorii acestui climat și în primul rând aerul, etc. nu au vreo acțiune specifică asupra procesului de tuberculoză, ci oferă numai maximum de condiții favorabile în aplicarea tratamentului igienico-dietetic și medicamentos.

Adevărata terapeutică în tuberculoza pulmonară nu poate fi asigurată decât numai în sanatoriile speciale, construite la altitudini potrivite, unde bolnavul va fi supravegheat de aproape, unde i se va da o educație necesară și-l va obicinui cu disciplina indispensabilă pentru succesul tratamentului igienico-dietetic. (I. Hațieganu).

4. *Climatul maritim*, prezintă deasemenea o importanță terapeutică deosebită.

Distingem: *climatul maritim* propriu zis, adică la țărmul mării și *climatul marin*, în plină mare.

Aceste două categorii de climate sunt aproape similare din punct de vedere al factorilor climatici.

Se deosebesc totuși în ce privește efectele fiziologice.

Climatul marin se caracterizează prin o stabilitate a condițiilor climatice, pe când climatul maritim prezintă o stabilitate mai puțin asigurată.

În cele următoare ne vom ocupa în special de climatul maritim.

Caracterele principale ale acestui climat, formează în acelaș timp și elementele de acțiune și anume: temperatura relativ constantă, insolația puternică, abundența de raze ultraviolete (specifice helioterapiei), puritatea aerului și bogățiile lui în ozon, jod, cloruri și bromuri, etc., cari exercită efecte favorabile.

¹⁾ Ale inimei.

²⁾ Boală caracterizată prin pierderea elasticității țesutului pulmonar.

³⁾ Inflamații ale rinichilor.

Presiunea atmosferică maximă și umiditatea accentuată a aerului de mare sunt — în raport cu climatele occidentale — elemente mai puțin favorabile unei bune acțiuni. Dar zilele ploioase la mare sunt în general foarte reduse.

Vânturile formează cel mai nefavorabil agent al climatului maritim, întrucât prin frecvența, intensitatea și direcția lor imprimă acestui climat caracterul de instabilitate atmosferică.

Natura solului și plăjile sunt deasemenea elemente esențiale. Cu cât plaja e mai nisipoasă, cu atât solul e mai permeabil și mai puțin umed.

Nisipul sclipitor al plăzii întocmai ca și suprafața mării, au proprietatea de-a reflecta razele ultra-violete, măbind astfel efectele vindecătoare ale luminii solare.

Acțiunea fiziologică, se datorește în primul rând aerului de mare, excitației cutanate intense ce-o produc iradiațiile solare (Kestner) și vânturile, precum și acțiunii celorlalți factori climatici, cari diferă mult, după coaste.

Climatul maritim e un excitant puternic al organismului. Accelerează funcțiunile respiratorii și cardiace, ridică tensiunea arterială, mărește cantitatea celulelor roșii și de hemoglobină a sângelui, mărește forța musculară, stimulează sistemul nervos și funcțiunea tubului digestiv (crește apetitul), activează schimburile nutritive și favorizează eliminările din organism.

Indicațiuni terapeutice. Fiind acest climat un excitant puternic, indicațiile lui se vor limita la indivizii cari dispun de suficientă rezistență organică, pentru a putea reacționa cu succes acțiunii energice a diversilor factori (vânturi, presiune mare, umiditate, etc.)

Se recomandă în special la anemici, cloroză, rachitism, celor predispuși la tuberculoză, surmenajul fizic și intelectual, tuberculoza chirurgicală: osoasă, ganglionară, articulară, peritonita tuberculoasă, unele forme de reumatism articular cronic, astenia nervoasă (fără depresiune morală, etc.)

Contra indicații. Tuberculoza pulmonară acută, îndeosebi în faza evolutivă a boalei (febră continuă, eretism, hemoptizie, etc.), organismele debilitate și excitabile; insuficiența cardiacă (asistolia), artrita, aneurismul, angina de piept, hipertensiunea arterială, nefritele manifeste, etc.

STAȚIUNI CLIMATERICE.

1. România.

a) *Stațiuni de vilegiatură* (până la 600 m. altitudine): *Mrea Agapia* (jud. Neamțu) 480 m.; *Bazna* (jud. Târnava Mică) 291 m.; *Băile Maria* (jud. Satu Mare) 156 m.; *Băltățești* 475 m.; *Bicsad* (jud. Satu Mare) 204 m.; *Bodoc* (jud. Trei Scaune) 530 m.; *Borca* (jud. Fălțiceni) 586 m.; *Brașov* 585 m.; *Breaza* (jud. Pravova) 600 m.; *Brebu* (jud. Prahova) 500 m.; *Brezoiu* (jud. Vâlcea) 320 m.; *Călimănești* (jud. Vâlcea) 280 m.; *Câmpeni* (jud. Turda) 553 m.; *Câmpina* (jud. Prahova) 430 m.; *Câmpulung* (jud. Muscel) 580 m.; *Comarnic* (jud. Prahova) 560 m.; *Mrea Cozia* (jud. Vâlcea) 300 m.; *Corond* (jud. Odorheiu) 536 m.; *Coștini* (jud. Maramureș) 400 m.; *Covasna* (jud. Trei Scaune) 564 m.; *Curtea de Argeș* (jud. Argeș) 420 m.; *Geoagiu* (jud. Hunedoara) 356 m.; *Govora* (jud. Vâlcea) 360 m.; *Malnaș* (jud. Trei Scaune) 565 m.; *Moneasa* (jud. Arad) 350 m.; *Mrea Neamțu* (jud. Neamțu) 530 m.; *Ocna Șugatag* (Maramureș) 490 m.; *Oglinzi* (jud. Neamțu) 490 m.; *Olănești* (jud. Vâlcea) 430 m.; *Piatra Neamțu* 310 m.; *Sărata Monteoru* (județul Buzău) 180 m.; *Sângeorgiul românesc* (jud. Năsăud) 455 m.; *Slănicul Moldovei* (jud. Bacău) 530 m.; *Slănicul Prahovei* 589 m.; *Schitul Durău* (la poalele Ceahlăului) 550 m.; *Sovata* (jud. Odorheiu) 520 m.; *Stana* (jud. Cluj) 463 m.; *Stoiceni* (jud. Someș) 431 m.; *Telega* (jud. Prahova) 410 m.; *Tg. Ocna* (jud. Bacău) 280 m.; *Mrea Tismana* 520 m.; *Vlad* (jud. Bihor) 275 m.; *Vălenii de Munte* (jud. Prahova) 600 m.; *Vâlcele* (jud. Trei Scaune) 600 m.; *Vizantea* (jud. Putna) 540 m.; *Zizin* (jud. Brașov) 565 m.

b) *Stațiuni subalpine* (dela 600—1200 m. altitudine). *Abrudul* (jud. Alba) 609 m.; *Anina* (jud. Timiș) 780 m.; *Azuga* (jud. Prahova) 895 m.; *Bâsca-Penteleu* (jud. Buzău) 600 m.; *Bisericiani* (jud. Neamțu) 654 m.; *Borsec* (jud. Neamțu) 820 m.; *Bran* (jud. Brașov) 585 m.; *Breb* (Maramureș) 748 m.; *Bușteni* (jud. Prahova) 882 m.; *Cason-Iacobenii* (jud. Ciuc) 802 m.; *Cheia* (jud. Prahova) 880 m.; *Chirni* (jud. Trei Scaune) 847 m.; *Colibița* (jud. Năsăud) 800 m.; *Dobogo* (jud. Odorheiu) 880 m.; *Dorna Căndreni* (Bucovina) 830 m.; *Fidelis* (jud. Trei Scaune) 924 m.; *Homorod* (jud. Odorheiu) 712 m.; *Jeghina* (jud. Cluj) 567 m.; *Jigodin* (jud. Ciuc) 648 m.;

Meledic (jud. Buzău) 620 m.; *Marilla* (jud. Caraș) 700 m.; *Noua* (jud. Brașov) 625 m.; *Novaci* (jud. Gorj) 600 m.; *Poiana* (jud. Trei Scaune) 610 m.; *Poiana Mărului* (jud. Buzău) 630 m.; *Poiana Negrii* (jud. Câmpulung) 850 m.; *Poiana Țapului* (jud. Prahova) 880 m.; *Polovraci* (jud. Gorj) 660 m.; *Predeal* 1033 m.; *Râșnov* (jud. Brașov) 676 m.; *Rucăr* (jud. Muscel) 630 m.; *Sinaia* 860 m.; *Solca* (jud. Rădăuți) 622 m.; *Stâna din Vale* (jud. Bihor) 1063 m.; *Soveja* (jud. Putna) 800 m.; *Suzana* (jud. Prahova) 760 m.; *Șarul Dornei* (jud. Câmpulung) 900 m.; *Șugaș* (jud. Trei Scaune) 747 m.; *Șuligul* (jud. Maramureș) 801 m.; *Tușnad* (jud. Ciuc) 656 m.; *Valea Vinului* (jud. Năsăud) 715 m.; *Vatra Dornei* (Bucovina) 802 m.

c) *Stațiuni alpine* (peste 1200 m. altitudine). *Harghita* (jud. Ciuc) 1301 m.; *Păltiniș* (în munții Sibiului) 1420 m.; *Schitul Ialomîța* (Mții Buceci) 1617 m.

Către imitatori

de **Al. Petöfi**

A creia nu însemnează, precum credeți voi,
A umbla pe drumuri late ca un car cu boi.
Vultur e creațiunea, vultur ce străbate
Sfere încă neumblate 'n plină libertate.

Biata turmă nevoiașe lașe stă la pândă,
Ca să vadă 'n care parte drum nou se desfundă?
Și de'ndată ce-l zărește, iureș dă grămadă
Cum dau câinii la ciolanul aruncat în stradă.

Prinde pana și te-așază la scris, măi fârtate,
De ești harnic să cutreieri plaiuri neumblate!
Iar de nu, — la plugărie sau la fierăstrău!...
Pana sfarm'o sub călcăie, nu-i de nasul tău!

În românește de **Ax. Banciu**

Mormântul din Geneva

de Caius Bardoși

Curiosul călător, venit să admire pacifica cetate de pe malurile lacului Lemán, după ce a epuizat programul de vizitare indicat în Baedeker, se oprește la poarta cimitirului. Lăcașurile triste ale odihnei de veci își au și ele particularitățile lor, cari trebuiesc văzute.

Rătăcind prin aleele simetrice, printre mormintele bine îngrijite, ajungi în cartierul săracilor. Aici nu mai sunt monumente funerare pompoase. Simple plăci de piatră indică adăpostul unui corp trudit, care a murit în mizerie. Una din ele îți atrage însă atențiunea prin laconica și simbolică ei inscripție:

„AUREL C. POPOVICI — PATRIOTE RUMAIN —
1863-1917 — MORT PAUVRE“.

Ea desvăluie suprema glorie a unui înalt și curat patriotism: moartea în sărăcie!

În fața acestui mormânt, piosul gând se întoarce la o epocă tristă, când nu era încă România-Mare. Era epoca de glorie când rezistența românească din Transilvania s'a oțelit prin cele două acte mari de patriotism și de martiraj: *Replica* și *Memorandum*.

Renăscută prin activitatea apostolică a școalei latiniste, proclamată solemn în entusiasta adunare națională de pe Câmpia Libertății dela 1848, consfințită prin legile dietei dela Sibiu din 1863, — conștiința românească din Ardeal a început o grea luptă de apărare împotriva maghiarizării cu forța. Aceasta s'a inaugurat odată cu Unirea Ardealului cu Ungaria, abuziv impusă în Dieta dela Cluj din 1865. Evenimentele din Italia și iminența războiului cu Prusia au forțat pe Habsburgi să capituleze în fața acțiunei revoluționare și separatiste a Ungurilor. Prețul împăcării „dualiste“ a fost abandonarea Transilvaniei și, mai ales, a Românilor protejați, până atunci, de Viena.

Ca o supremă ironie, parlamentul maghiar votează o „Lege a naționalităților“ în 1868, fără ca vreodată să se fi aplicat o literă a ei.

În schimb începe asaltul împotriva școlilor românești. Națiunea românească se înarmează atunci pentru apărare.

După o perioadă de pasivitate desorientată, care a fost hotărâtă în adunarea dela Mercurea din 1869, Românii Transilvaniei se organizează într'un mare partid politic, omogen și disciplinat, în istoricul congres național dela 1881, ținut la Sibiu, care a fixat revendicările, programul și tactica de luptă a noului partid.

E. MARVAN

AUREL C. POPOVICI

Ultimul deceniu al secolului al XIX-lea a înregistrat strălucita manifestare a curajului, a spiritului de jertfă și a entuziasmului, pe care l-au arătat conducătorii acestui partid, în spatele cărora steteau trei milioane de Români oprimați.

În acest interval s'au petrecut cele două acte ale *Replicei* și ale *Memorandului*. Prima a fost apelul alarmant, demn și documentat adresat opiniei publice europene de către tineretul universitar românesc din Ardeal, „izvorit din suferințele neamului nostru amenințat de furia ungurească, ca o „Replică“ la calomniile și neadevărurile afirmate de studenții academiei maghiare. Iar a doua a fost plângerea națiunei oprimate trimisă Împăratului prin conducătorii partidului național, cari au încercat o ultimă intervenție pentru restaurarea justiției în Transilvania. Prima era o acțiune tinerească, a doua o operă matură și bătrânească. Ambele erau însă egal de eroice în fanatismul cauzei drepte, pe care o apărau. De aceea represiunea ungurească nu a întârziat. Ambele au trecut prin focul Curții cu jurații șovini ai Clujului.

Fără a exagera, se poate susține că „Memorandul“ a fost pregătit și înlesnit prin acțiunea studentească a „Replicei“. Iar autorul principal al acestei istorice opere tinerești a fost Aurel C. Popovici.

Pentru a cunoaște și aprecia valoarea sacrificiului acestui mare patriot, care era tipul adevărat al studentului ardelean din secolul trecut, pătruns de un idealism intens și fanatic, trebuie să ștergem praful uitării de pe câteva cărți vechi, apărute în limbi străine. Ele explică evoluția psihologică a întregii acțiuni naționale din acele vremuri.

Iar pentru studențimea de azi este o adevărată datorie de onoare și de conștiință ca să cultive amintirile mari ale înaintașilor ei dela 1892, cari alături de tineretul dela 1848, au dat cele mai frumoase generații tinerești, atât în Transilvania, cât și în Patria-Mamă.

Iată pentru ce trebuie să împrăștiăm aceste amintiri cât mai des, ceea ce în fața mormântului lui A. C. Popovici devine un omagiu de admirație și de recunoștință.

Să lăsăm deci să vorbească istoria. ...

Pentru a încuraja mișcarea națională și a face cunoscute streinățății persecuțiile, îndurate de Românii din Transilvania, studenții și intelectualii din București au întemeiat „Liga pentru unitatea culturală a tuturor Românilor“ la 1890, care a desfășurat o considerabilă propagandă patriotică și care a fost timp îndelungat organul conducător al mișcărilor naționale din Regatul liber.¹⁾ Unitatea culturală era avantgarda unității politice.

¹⁾ Mircea Rusu-Șirianu, Situation juridique des Roumains de Transylvanie (Thèse de doctorat, Paris, 1916) p. 325.

După un an, la 1891, studențimea bucureșteană publică un memoriu inimos pentru a face cunoscut Occidentului civilizat ororile maghiarizării sălbătice din Transilvania. Acest memoriu a apărut și în limba franceză, redactat într'un stil elegant și îngrijit.¹⁾

„Nu ne adresăm lumii oficiale, diplomaților europeni“, începă *Memoriul*. — „Ei sunt în număr mic și în societatea moderne rolul lor devine tot mai redus. Ei nu-și mai aparțin și cu toate că-și păstrează o veche denumire, ei devin reprezentanții popoarelor, în loc de-a rămâne acei ai stăpânilor lor. Noi ne adresăm aceloră, cari pot vorbi și munci cu mai multă libertate, lumii neoficiale, presei și, în special, tineretului universitar, care este Europa de mâine“.²⁾

Trecând în revistă evenimente mari ale istoriei noastre, pentru a dovedi drepturile de două ori milenare, pe cari le avem asupra teritoriului locuit de Români, memoriul nu ascunde suferințele grele și încercările mari prin cari a trecut neamul nostru. Tragic a fost faptul că influențele slave și grecești au micșorat conștiința latină în Principate. Inșă în „*provincia-mamă*“ (dans la contrée-mère), în Transilvania, — continuă memoriul,³⁾ — au rămas Români, cari au conservat mai bine civilizația lor latină.

„Românii din Transilvania, în timp ce părinții noștri se înăbușeau sub jugul Grecilor din Fanar, au primit dela Viena și dela Roma civilizație occidentală și au propagat-o la gurile Dunării. În fața Universității noastre se ridică statuia lui Gheorghe Lazar, Român din Transilvania, ca mărturie a amintirii și pioasei recunoștințe față de frații noștri de dincolo de Carpați, cari, în timpuri grele pentru românism, au ținut sus și tare drapelul națiunii și civilizației române“.⁴⁾

După această declarație de frățească dragoste, memoriul bucureștean deschide atacul împotriva Ungurilor, „asupra cărora ideile Marei Revoluții dela sfârșitul secolului trecut nu au avut nici o influență. Acești oameni ai evului mediu, rătăciți în secolul nostru și neavând conștiința evoluției lente a societății contemporane, vreau să transforme azi, la sfârșitul veacului al XIX-lea, statul poliglot maghiar, în care ei nu reprezintă de cât 30% din populație, într'un stat național maghiar. N'au decât s'o facă, dacă o pot“.⁵⁾

Iar revenind la Românii transilvăneni, Memoriul repetă în cuvinte mișcătoare că „noi iubim frații noștri de dincolo de Carpați, pentru că acolo a găsit poporul român un azil în timpuri grele. Din munții Transilvaniei am coborât pentru a relua în posesiune vechile noastre meleaguri, devastate de barbar. Dacă existăm azi, o datorăm ajutorului Transilvănenilor, așa încât avem de împlinit nu

¹⁾ Mémoire des étudiants universitaires de Roumanie relatif à la situation des Roumains de Transilvanie et de Hongrie, Bucarest 1891.

²⁾ Memoriu, pag. 2. ³⁾ Ibid., pag. 11. ⁴⁾ Ibid., pag. 13. ⁵⁾ pag. 19.

numai o obligațiune de afecțiune și de simpatie de rasă, ci chiar o datorie“.¹⁾

În câteva pagini, scrise cu o legitimă revoltă, Memoriul des-tăinuște suferințele Ardealului, ajungând la concluzia ²⁾ că nicăeri în Europa, nici odată de când oamenii s’au constituit în societate, nu s’a văzut o asemenea presiune. În Europa sunt popoare, cari au puține drepturi. Însă fie în Turcia, fie chiar în Rusia, puținele drepturi pe cari le au, sunt respectate. În regatul unguresc nu există protecțiunea și sfințenia legii. Acolo acei cari cer respectarea legii sunt aruncați în închisori.

În schimb, Memoriul mărturisește că are toată încrederea în forța de rezistență a Ardelenilor: „Depart de noi ideia că frații noștri de dincolo de Carpați ar putea să fie desnaționalizați în urma eforturilor celor ce susțin curentul șovinismului maghiar. Românii nu vor deveni niciodată Maghiari, cum nu au devenit nici Huni, nici Avari, nici Pecenegi, nici Cumani, nici Tătari, nici Turci, cu toate că aceștia au fost stăpânii descendenților legionarilor lui Traian în cu totul alte vremuri. Este o tristă părăsire, în care gem urmașii mândrului popor roman, însă ei au conservat două lucruri: *aptitudinea intelectuală*, prin care au ajuns, în timpul câtorva decenii, la nivelul european, și *vitalitatea rasei*, prin care s’au susținut aproape o mie de ani, chiar acolo unde alte multe popoare, cari au răspândit teroarea, s’au stins în contursiuni oribile“.

După o lungă și caldă pledoarie de apărare a unor drepturi sfinte, Memoriul termină cu apelul următor: „Noi, tineretul uni-versitar românesc, nu vrem să ne ocupăm de conflictele interne ale vecinilor noștri, însă facem apel la tineretul liberal al Europei, pentru ca să-și unească eforturile ei cu ale noastre și să silească pe nobilii reacționari ai Ungariei ca să cedeze timpului, să se supună și să facă act de liberalism“.

Apelul a fost auzit. Răsunetul Memoriului a fost mare. Răspândit în traduceri streine a stârnit o firească indignare în toată lumea.

Jandarmii cu pana de cocoș, procurorii regelui apostolic, jurații șovini ai Clujului spumegau de furia neputinței în fața acestui apel civilizată adresat Occidentului umanitar.

Reacțiunea a venit însă din partea tineretului maghiar.

Un autor italian, *Roberto Fava*, scrie³⁾ că „studenții maghiari din Budapesta și Cluj, în culmea furiei lor, au ars pe străzi, cu demonstrații sgomotoase, toate exemplarele Memoriului, pe cari le-au putut confisca și apoi au răspuns cu un opuscul, care de-parte de a combate afirmațiunile broșurei din București, nu era decât o grămadă de ofense vulgare contra națiunii românești“.

¹⁾ pag. 20. ²⁾ pag. 45—46.

³⁾ Roberto Fava, *La questione rumena e gli agenti del Signor Wekerle in Italia*. Parma. 1894. pag. 14.

Intr'adevăr studenții unguri au publicat un fel de contra-memoriu cunoscut sub titlul de „Răspuns” și apărut în limba franceză.¹⁾

Te miră doza puternică de naivitate ignorantă sau de rea credință șovină, acumulată în paginile acestui „Răspuns”. Aproape fiecare frază cuprinde un neadevăr manifest, o exagerare grandomană sau o insultă gratuită. În orice caz, caracterul său polemic este mult inferior nivelului occidental al Memoriului românesc. Însă trebuie recunoscut că se folosește de o serie de sofisme abile pentru a induce în eroare opinia europeană, care nu cunoștea împrejurările dela noi.

Imediat la început debutează cu o șarjă împotriva „Panslavismului” și „Dacoromânismului”, pentru că „tradiția istorică, dreptul, configurația geografică, sentimentul și conștiința de rasă toate militează contra acestor tendințe subversive”.²⁾

Urmează o atestare apodictică și tranșantă, cu ajutorul istoriei Ungariei, a „faptului indiscutabil că Românii din Ungaria au trăit, timp de lungi secole, într-o solidaritate absolută, invariabilă, cu națiunea maghiară”.³⁾

Iar în privința mișcării naționale românești dela 1848, „Răspunsul” se revoltă împotriva tineretului universitar din București, care „comite o crimă de *lèse-vérité* atribuind conducătorilor acestei mișcări calitatea de eroi ai libertății”.⁴⁾

Pe urmă se persiflează originea poporului român în termenii următori: Teza, ce se găsește încă la puțini savanți streini, anume că Valachii din Transilvania ar fi descendenții coloniștilor lui Taian, n'are nici o bază științifică. Asta e o legendă cum este aceea a lupoacei lui Romulus și Remus sau cum este credința că locuitorii orașului Troyes ar fi originari din Troia.⁵⁾

Fără a reuși să combată acuzațiunile precise cuprinse în Memoriul bucureștean, răspunsul se mulțumește să le califice calomnii.⁶⁾

Dovezile pe cari le produce pentru a susține această teză, sunt între cele mai ilariante: declară literatura românească de origine maghiară. Codul Voronetz, Psaltirea Scheiană, cele mai vechi monumente ale „limbei valache” (sec. XV-lea) au fost scrise în Transilvania sub influența ungurească.⁷⁾

¹⁾ Les roumains hongrois et la nation hongroise. Réponse au mémoire des étudiants universitaires de Roumanie. Publié par les étudiants: de l'Université roy. hongroise de Budapest de l'École Polytechnique de Budapest, de l'Université roy. hongroise de Kolozsvár, de l'Académie, de Droit de Pozsony, Kassa, Nagyvárad, Győr, Eperjes, Debreczen, Kecskemét és Máramaros-Sziget, des lycées de Droit de Pécs et Eger, de l'Académie de Sárospatak, de l'Académie des Mines et Forêts de Selmech et de l'Académie agronomique de Magyaróvár. Budapest. Juillet 1891.

²⁾ pag. 5. ³⁾ pag. 13-14, ⁴⁾ pag. 17. ⁵⁾ pag. 18. ⁶⁾ pag. 28. ⁷⁾ pag. 38.

După ce la începutul răspunsului s'a declarat că Ungurii și Românii „au trăit timp de lungi secole într'o solidaritate absolută”, — vreo douăzeci de pagini în urmă se uită această alegațiune și se face o mărturisire diametral opusă anume că după vechile legi poporul român, *în calitatea sa de populațiune imigrată*, n'a fost în Transilvania decât un popor tolerat. Art. 3 titlul I. al p. I. a Approb. Const. prevede că „națiunea valahă, *cu toate că nu este socotită printre cele trei națiuni și că religia ei nu este o religio recepta*, va fi totuși tolerată propter regni emolumentum“.¹⁾

Ca încheiere răspunsul riscă o afirmațiune, care cu greu ar putea fi calificată în alți termeni decât o minciună sfruntată: „Din toate timpurile, Ungaria a avut un regim constituțional și a fost guvernată de legi votate de dietele sale, sancționate de regii ei. *Acest regim nu a cunoscut niciodată tirănia, oprimarea, persecutarea popoarelor.*”²⁾

Cu inconsecvența logică, care-i caracterizează pe redactorii Răspunsului, *imediat pe pagina următoare* și ca o flagrantă contradicție cu afirmațiunea de mai sus, înalță un imn de apologie maghiarizării cu orice preț a popoarelor din Ungaria. Argumentul, pe care încearcă să se sprijine, este de o naivitate ilariantă și de o ignoranță istorică puerilă: „Acei cari acum cincizeci de ani se lăudau de-a fi Napolitani, Toscani sau Lombarzi, nu sunt decât Italieni. Bavarezul, Badenianul, Würtembergianul și Saxonul se numesc azi Germani. Așa este asta pretutindeni. Pentru ce ar fi altfel în Ungaria? Faptele identice ar trebui în mod natural să producă rezultate similare. *Iar maghiarizarea, care se înfăptuiește acum, nu este altceva decât acest rezultat*“.³⁾

Două concluzii se pot trage din această afirmațiune finală.

Întâiu, mentalitatea zăpăcită a studenților unguri, ignoranți în domeniul istoriei și incapabili de o dezvoltare logică a ideilor și argumentelor. Proba ne-o dă repetata contradicție între libertatea popoarelor și tendințele de maghiarizare, precum și confuziunea, pe care o fac asimilând înfăptuirea unității poporului german și italian, din diferitele fragmente, cari au trăit sub regimuri diferite, cu oprimarea celor trei fragmente de națiuni diferite, cari trăiau în Ungaria. Acest argument nu se poate folosi decât pentru a justifica existența de azi a Cehoslovaciei, Jugoslaviei și României-Mari.

A doua concluzie este că studenții Unguri sunt siliți să recunoască la sfârșitul răspunsului lor că ei luptă pentru maghiarizarea naționalităților din Ungaria.

Guvernul maghiar s'a folosit însă de această broșură ca de unica armă potrivită să risipească atmosfera de indignare univer-

1) pag. 49. 2) pag. 59. 3) pag. 60.

sală, provocată de Memoriul bucureștean. De aceea s'a îngrijit ca să fie răspândită în toate țările Occidentului.

În fața acestei atitudini farizeice și calomniatoare a studenților maghiari, încurajată de guvern, tineretul universitar român din Transilvania se hotărăște să riposteze cu o „Replică” energică și fulgerătoare.

Aici intră pe planul istoriei transilvănene figura lui A. C. Popovici. Născut în Lugoj, după ce-și începuse studiile academice la Viena, era pe-atunci student în medicină la Graz.

Un comitet executiv a tuturor studenților români transilvăneni se întrunește pentru a lua în deliberare Răspunsul injurios al studenților unguri. Comitetul hotărăște publicarea unei „Replici”, a cărei redactare este încredințată lui A. C. Popovici.

Cu vastele sale cunoștințe politice și filozofice, cu o grijă meticuloasă în strângerea documentației, cu reproducerea fidelă a articolelor din ziarele maghiare și streine, cu citarea marilor autori streini favorabili cauzei românești, cu trimiterea conștiincioasă la texte de legi, ordonanțe, decizii, sentințe, pretutindeni indicându-se precis izvorul, data, articolul, numărul, — tânărul medicinist A. C. Popovici a reușit să compună o operă omogenă, savantă, serioasă și convingătoare. O metodă științifică riguroasă și o probitate intelectuală remarcabilă sunt cele două caracteristici ale acestei faimoase și istorice „*Replici*”, care a apărut și în limba franceză¹⁾.

În prefață, Replica afirmă că numeroasele mărturii de aprobare, pe cari le-au primit autorii Memoriului bucureștean, sunt probele grăitoare ale ecoului viu și puternic, pe care aceste l-au produs în toate inimile, ce se animă și bat viu sub impulsivitatea sentimentului de justiție. „Ținem să ne folosim de această ocazie pentru a prezenta viile noastre mulțumiri tuturilor celor ce au arătat un interes poporului nostru privat de drepturile sale naționale în patria strămoșilor noștri”. (p. V.).

Scopul Replicii este arătat limpede în prefață, care susține că dacă s'a angajat o discuție între tineretul din România și tineretul maghiar din Ungaria „aceasta nu ne-ar putea împiedeca să zicem adevărul, cu atât mai mult cu cât trebuie să se dea Europei civilizate informațiuni exacte și autentice asupra chestiunii românești. Pentru a dovedi că „Răspunsul” colegilor maghiari nu este decât un registru de afirmațiuni inexacte, care denaturează realitatea faptelor, noi tineretul român al Academiei, cari trăim sub do-

¹⁾ La question roumaine en Transylvanie et en Hongrie. *Réplique* de la jeunesse roumaine universitaire de la Transylvanie et de la Hongrie à la „Réponse” faite par la jeunesse magyar des Académies hongroises au „Mémoire” des étudiants universitaires de Roumanie. Avec un carte ethnographique de l'Autriche-Hongrie et de la Roumanie. Vienne, Budapesth, Graz, Cluj. Propriété des auteurs 1892 (Mars).

minația maghiară, cunoscând prin propria noastră experiență natura curentului de maghiarizare, am proiectat această Replică“. (pag. VI).

Justificându-și astfel scopul în prefață, Replica intră în fondul lucrurilor.

Prima chestiune, abordată cu multă demnitate, este aceea a esenței problemei românești în Transilvania și Ungaria.

Ce vreau Românii din Transilvania? „Noi vrem să avem și noi, în lumea aceasta, și în realitate o patrie. Noi vrem să fim stăpânii pământului locuit de secole de către părinții și strămoșii noștri. Noi vrem să fim și noi luminați de către acel soare, care se numește libertatea națională. Iată pentru ce întreaga națiune română, dela mic la mare, tineri și bătrâni reclamă drepturi naționale asupra teritoriului ei propriu. Noi suntem un popor care are o conștiință vie a valorii și demnității sale naționale. Suntem frați prin sânge și limbă cu Românii din regatul liber al României și luăm pe Dumnezeu ca martor că naționalitatea părinților noștri nu ne poate fi răpită decât prin moarte“¹⁾.

După această entusiastă și categorică profesiune de conștiință, care explică limpede cauzele idealului nostru național, Replica se solidarizează cu Memoriul studențimei bucureștene. Adresându-se studenților unguri, iată ce spune: „Noi tineretul universitar din Transilvania și Ungaria, cari simțim în fiecare zi „binefacerile“ pretinsului vostru constituționalism, cerem permisiunea de-a arăta lumii imparțiale și vouă în acelaș timp, că în această chestiune dreptatea și adevărul sunt cu autorii Memoriului publicat la București. Noi, și cu noi toți Românii din Transilvania și Ungaria, suntem recunoscători fraților noștri din România pentru ajutorul generos pe care ni l-au dat în lupta grea ce o ducem pentru apărarea naționalității poporului nostru. Și acest ajutor nu trebuie să vă supere, colegi, pentru că celebrul Niebuhr a spus că: în adevăr comunitatea naționalității este mai presus de formele statelor, cari unesc sau despart diferitele fracțiuni ale aceleiași rase.“²⁾

„Noi nu permitem nimănui în lume“ — amenință Replica pe studenții unguri, — „și vouă încă mai puțin de a vorbi pe un ton arrogant și insultător de poporul, din care facem parte. — Nu simțiți voi oare, colegi loiali, că este o crimă strigătoare la cer de-a căuta pretexte nedemne pentru a nimici popoare însetate după dorul de-a se bucura de o liberă dezvoltare națională? — Nu simțiți voi oare că acest fanatism în maghiarizare a deșteptat o ură implacabilă împotriva voastră nu numai la națiunile diferite ale Țării, ci în inima vecinilor noștri, frații lor prin sânge?“³⁾.

Un element care în prada unui asemenea egoism nu ezita de-a atenta la libertatea națională a altor popoare — concludă Re-

1) Pagina 5., 2) pg. 9., 3) pg. 13—20.

plica — este, după logica oricărui spirit sănătos, un element de dezordine și de distrugere. Ruinând pacea, care constituie siguranța și viața acestor popoare, el le împinge violent la acțiuni deplasate.

Iată cuvintele, pline de curaj și demnitate, pe care Replica le aruncă în fața tineretului maghiar.

Urmează un capitol amplu și savant despre noțiunile etnografice și statistice ale Transilvaniei și Ungariei. Tratatând cu un vast aparat științific, chestiunea originii Românilor, Replica mărturisește că ar fi putut forma o adevărată bibliotecă a istoricilor români, cari au adâncit această problemă, cum e Petru Maior, Șincai, Bălcescu, Densusianu, Xenopol, Onciul, Tocilescu etc. „Însă noi am ținut să nu invocăm decât mărturia personalităților streine și desinteresate, pentru a dovedi cât de mincinos este tribunalul științei maghiare“¹⁾.

Pe urmă se demască farsa înmulțirii Ungurilor: Răspunsul maghiar afirmă că. . . „dacă socotim, găsim că suntem nouă milioane de Unguri“. Or statistica *oficială* ne indică 6.403.687 de Unguri. Originea „fabulei cu cele nouă milioane Unguri se explică prin faptul că există o grandomanie maladivă, care autorizează o confuziune între cunoștința unei limbi și realitatea de a aparține unei naționalități“²⁾.

Cât despre teritoriul Românilor din Transilvania, se citează o particularitate limbistică interesantă: Toată lumea știe, că atunci când un Ungur vorbește cu un Sas, ei se folosesc de limba română pentru a se înțelege. Care este cauza acestui lucru? E simplă și naturală: aceste populații streine nu sunt decât niște insule în oceanul românesc³⁾.

Un capitol special al Replicei denunță caracterul abuziv al anexiunii Transilvaniei din partea Ungariei, contra voinței majorității locuitorilor din acest teritoriu.

Violent și documentat este atacată, pe urmă, legea electorală excepțională pentru Românii din Transilvania.

Iar legea naționalităților este înfățișată în adevărata ei lumină de „parodie legală“. Ea a fost făcută numai pentru a servi maghiarismului un mijloc de-a se lăuda în ochii străinătății cu sentimentele sale de justiție și liberalism⁴⁾.

Un lung capitol analizează revoltătoarea problemă a instrucțiunii publice puse în serviciul maghiarizării. Replica se ridică întâiu împotriva limbei maghiare: „Nimeni nu are mai mult decât noi conștiința importanței limbilor streine. Românii învață limba germană, franceză și italiană, fără a fi constrânși și cu cel mai mare zel, pentru că știu bine ce comori de înțelepciune se găsesc adunate în literaturile acestor națiuni. Însă nimeni să nu ne ceară să învățăm ungurește. *Timpul, pe care l-am petrecut cu învățatul*

¹⁾ Pagina 26, ²⁾ pg. 27—28, ³⁾ pg. 30, ⁴⁾ pg. 45.

acestei limbi, ar fi pentru noi un timp pierdut. Asta e matematic. Facem abstracție de multe alte împrejurări și nu insistăm decât asupra faptului că literatura maghiară se găsește azi la acelaș grad de dezvoltare, în care este și literatura românească. Inșă noi vrem să luăm cultura noastră dela sursele ei și nu dela o literatură, care e insuficientă pentru propriul ei public. Noi vrem să cultivăm tot mai mult limba noastră națională inșă pe temelia culturii occidentale“. — A constrânge popoare întregi ca să-și chinuească creerul și urechea, timp de ani de zile, cu sunetele unei limbi, care abia este înțeleasă de 6 sau 7 milioane de oameni, care te lasă strein, chiar și în Ungaria, dacă nu cunoști alta, fără ca să poată servi dincolo de granițele Țării, ale unei limbi a cărei literatură nu cuprinde nimic de valoare, — acest fapt este echivalent cu intențiunea bine stabilită de-a împiedeca libera dezvoltare a culturii popoarelor¹⁾.

Pe urmă se prezintă situația școlilor primare și secundare. Se insistă asupra refuzului de-a se permite întemeierea unui gimnaziu românesc la Arad, ministrul instrucțiunei motivând acest capriciu prin faptul că „la Arad există deja un liceu maghiar și că un gimnaziu românesc nu corespunde deloc intereselor statului maghiar, ci ar provoca mai mult un separatism politic²⁾. Aceeași este cauza refuzului de-a se aproba fondarea unui gimnaziu românesc la Caransebeș și a maghiarizării cu forța a gimnaziului românesc din Beiuș, despre care Replica afirmă că „dacă episcopul Vulcan ar fi prevăzut că gimnaziul, pe care-l destinase educației poporului său, trebuie să ajungă a fi transformat într-o fabrică de desnaționalizare, desigur ar fi preferat să-și arunce banii în apele Crișului³⁾ — Trecând la chestiunea universităților, Replica se întreabă că ce ar fi fost oare mai natural și mai just decât ca universitatea din Cluj să fi fost adaptată trebuințelor naționalității, care constituie pe acest teritoriu o majoritate absolută și sdrobitoare⁴⁾. — Persecuțiile contra Românilor în școlile maghiare și a literaturii noastre didactice sunt arătate în trista lor lumină, care se coroboarează prin maghiarizarea forțată a copiilor în grădinile de copii.

Un nou capitol se ocupă cu acțiunea împotriva autonomiei noastre bisericești, tratând pe rând chestiunea alegerilor metropolitane, a piedecelor puse contra întrunirii congreselor ecleciastice naționale, a violării dreptului de jurisdicțiune în chestiunile de disciplină ecleciastică și școlară, a subvențiilor bisericești din bugetul statului, a fondului de pensiune pentru învățători și a școlilor militare din fostele confinii ale Banatului.

Replica își exprimă, pe urmă, toată amărăciunea împotriva nedreptăților ce se fac Românilor în administrație: Pentru Român nu există lege. El este tratat ca un paria în țara strămoșilor săi. Ministru de Externe așează în fruntea administrației ca prefecți

¹⁾ Pagina 47—48, ²⁾ pg. 52, ³⁾ pg. 55, ⁴⁾ pg. 73.

oameni imbecili, plini de pretențiuni, despoți, dar înainte de toate șovini¹⁾. — Candidații noștri, având toate titlurile în regulă, sunt în cea mai mare parte înlocuiți prin indivizi aproape ignoranți, brutali, delapidatori de bani publici și cari adeseori nu au alt titlu decât privilegiul unui nobil ruinat²⁾. — Singur numai omul, care-și reneagă rasa și, chiar în acest caz extrem, numai cu multă dificultate poate să-și asigure o funcțiune în statul maghiar. Însă cine nu vrea să-și ascundă nici origina și nici sentimentele naționale, va aștepta în zadar numirea sa în vre-o funcțiune³⁾.

Și-acum iată care e justiția, care este împărțită Românilor : Se vinde casa, masa și puținul avut, pe care-l are bietul Român, și-l aruncă pe drumul mare. Din această cauză, în anii din urmă, sute de familii românești, mai ales din Munții Apusenii ai Transilvaniei, au părăsit satele strămoșești și au emigrat în regatul românesc învecinat, blestemând pe cei ce i-au silit să părăsească mormintele părinților lor⁴⁾.

Într'un capitol special sunt adunate documentele de denegare a dreptului de asociație, înșirând refuzurile de-a autoriza crearea unei reuniuni agricole române, a societății culturale „Opinca Română“, a societății academice „Minerva“ din Cluj, a societății culturale „Progresul“ din Arad, a reuniunii femeilor române din Cluj și Sătmăr, a reuniunii învățătorilor români din județul Sătmăr, a casinei române din Făget, a societății meseriașilor români din Alba-Julia și Blaj.

Relevând, pe urmă, persecuțiunile contra publiciștilor români, Replica previne pe Maghiari ca să nu se lase înșelați de speranțe naive că asemenea explozii în presă ar prezenta numai vederile personale ale autorilor acestor articole. Ele nu fac decât să dea o formă gândirilor și sentimentelor poporului românesc întreg. În spatele oamenilor de talia unui Mureșianu, Pop, Slavici, Bobancu, se găsesc trei milioane de Români.⁵⁾

Iar actele de sălbătăcie comise de către jandarmii unguri împotriva poporului românesc arată, la lumina zilei, animalul, care este în om. „Dușmanii noștri se transformă în adevărate animale sălbatice“. ⁶⁾

Vorbind despre societatea ungurească și, în special, despre asociațiunile de maghiarizare, Replica produce câteva probe edificatoare despre civilizația maghiară: Demonstrația tineretului academic maghiar contra societății românești „Iulia“, brutalitățile comise de acest tineret, calificându-le astfel: „Aici e vorba de niște canalii, cari în furia lor bestială pot sparge geamurile cetățenilor pașnici, pot amenința chiar viața lor, fără a fi împiedecați de poliție“. ⁷⁾

¹⁾ Pagina 73, ²⁾ pg. 75, ³⁾ pg. 77, ⁴⁾ pg. 90. ⁵⁾ pg. 109, ⁶⁾ pg. 110, ⁷⁾ pg. 121.

În alte două articole se descrie fanatismul presei maghiare contra naționalităților și oprimarea celorlalte națiuni nemaghiare.

Iar ultimul capitol tratează, cu un curaj admirabil, iredentismul dacoromânesc. Iată cum începe această mărturisire eroică pentru acele timpuri: Cu toate că Românii sunt despărțiți în diferite formațiuni politice de stat, totuși *conștiința unității lor este foarte vie*. Este deci un lucru firesc, cunoscut de toată lumea, că națiunea română, care constituie o unitate națională omogenă și considerabilă, *să aibă credința că va putea odată să formeze o unitate politică de stat*".¹⁾ Nu putem să negăm că azi există între Români curenți, cari cresc, cari tind spre unitatea națională a tuturor Românilor. Aceste curenți nu sunt decât rezultatul natural a lungiei oprări, pe care națiunea română a îndurat-o dela Maghiari. Poporul român știe prea bine, că antagonismul între Unguri și Români este de mai multeori secular și că a izbucnit adeseori vărsând torente de sânge. El știe că nobilimea, care ne-a oprimat timp de secole, e maghiară. Românii sunt cei mai pașnici și cei mai blânzi oameni din lume, însă în fața oprării, căreia este expus poporul nostru, care nu trăiește decât pentru limbă, credință și națiune și care știe să moară pentru ele, noi ne temem că nu va putea nimeni, nici chiar conducătorii noștri politici, *să împiedece acest popor loial și răbduriu, însă teribil în răzbunarea sa, de-a pierde în viitorul apropiat toată răbdarea și de a-și face singur dreptate*".²⁾

Maghiarizarea naționalităților înseamnă moartea lor și dacă maghiarismul se crede îndreptățit de-a le maghiariza, este clar că ele se pot crede îndreptățite de-a se debarasa de el. Explicarea acestui lucru e simplă: pretutindeni, unde e viață, domnește legea implacabilă a naturii că orice presiune provoacă o reacțiune. Și această lege de fier a naturii nu va putea fi schimbată de Unguri.

În fine, după acest rechizitor aspru și înflăcărat, Replica se încheie cu o profeție izvorită dintr'un simț de prevedere politică miraculos, exprimându-și convingerea cea mai profundă că *tendențele egoismului panmaghiar conduc, cu o siguranță matematică, la pierrea monarhiei întregi*".³⁾

Iată conținutul acestei voluminoase și magistrale „Replici”, așa cum se poate prezenta în câteva spicuiuri. Lipsa de spațiu nu permite ca să se reproducă, în acest cadru toate documentele importante și toate trimerile exacte la o vastă și aleasă bibliografie. Pentru oricine se interesează de situația politică a Românilor transilvăneni din secolul XIX, această „Replică”, alături de „Memorand”, va servi ca un izvor de informație și documentare de prima importanță. Și această operă o datorăm, lucru asupra căruia trebuie

1) Pagina 139, 2) pg. 140—141, 3) pg. 144.

insistat, lui Aurel C. Popovici, care a fost ajutat de mulți alți colegi studenți și intelectuali români.

Streinătătea a fost, în fine, informată despre tirănia maghiară, în toate amănuntele ei.

În fața dovezilor citate cu acte și documente ungurești, guvernul maghiar era în culmea neputinței și desorientării. Nu știa cum să se apere în fața opiniei europene.

În fine, după multă frământare, a găsit un mijloc laș și rușinos. A cumpărat două conștiințe venale de Români renegați, două cozi de topor, cu ajutorul cărora spera să doboare bradul viguros al rezistenței românești. E bine să se reamintească numele acestor două pete de rușine a neamului, cari au necinstit numele de Român. Pe coperta unei broșuri franțuzești, intitulată „Protestare împotriva Replicei“, figurează ca autori *Michel Bodiu* și *Étienne Moldován*.¹⁾

Traducătorul acestui pamflet de protestare, un oarecare A. de Bertha susține, în prefață, că „aici ascultăm glasul tinerei generații românești, plină de patriotism și ambițiuni nobile, dornică de a-și crea un loc sub soarele binecuvântat al Ungariei, în mijlocul unui popor, de care se simte legată prin mii de amintiri și mii de speranțe“.²⁾

Cei doi renegați își mărturisesc astfel sentimentele: „Noi suntem cetățeni ai statului maghiar și ca cetățeni, înainte de-a fi Români, suntem patrioți“.³⁾

Pe urmă „Protestarea“ renegată ridică osanale absurde libertății ungurești: „În Ungaria libertatea de gândire este asigurată. Nu există altă țară în Europa, care să acorde mai multă libertate decât Ungaria. Însă niciunde nu se abuzează mai mult de ea ca la noi. Aceasta e o umbră imensă a unei mari lumini.“⁴⁾

Culmea nerușinării o ating însă atunci cei doi renegați când fără nici o autorizare, încearcă să desolidarizeze studențimea română din Budapesta și Cluj de acțiunea „Replicei“.⁵⁾

Iar întrebându-se renegații cum am devenit noi un popor civilizat, iată ce răspuns găsesc: „Umblând la școlile ungurești, acolo, grație dragostei, toleranței și mărinimiei Ungurilor am putut să ne lepădăm de opinci și să formăm o clasă conducătoare; acolo copiii noștri sunt totdeauna respectați“.⁶⁾

„Cât e de mișcătoare intimitatea între Români și Unguri“, strigă renegații și-apoi adaugă cu o nerușinare să-ți crepe obrazul că „Ungurii au pus bazele literaturii și civilizației române. Da,

¹⁾ *Protestation* rédigée par M. M. Michel Bodiu et Étienne Moldován, étudiants, contre la *Réplique* publiée au nom de la jeunesse universitaire roumaine. Traduite du hongrois par A. de Bertha. Kolozsvárt, Ny. Gombos és Sztuppár „Lyceum“ könyvnyomdája, 1892.

²⁾ Pagina 3, ³⁾ pg. 6, ⁴⁾ pg. 6—7, ⁵⁾ pg. 8, ⁶⁾ pg. 11.

grație lor, moravurile și ideile poporului român au trecut printr'o schimbare complexă¹⁾).

Statul maghiar, după pamfletul renegaților, *nu ar fi fost niciodată un stat de naționalități*, pentru că de o mie de ani acest teritoriu a fost ocupat de Unguri.²⁾ El nu poate exista decât sub forma unui stat unguresc și bazați pe această condiție sine qua non, *noi condamnăm și anatemizăm orice încercare și orice efortare, care tinde să schimbe caracterul milenar al patriei noastre*,³⁾ Dacă țara aceasta a fost *totdeauna* ungurească, e o imposibilitate pentru Unguri să renunțe la supremația lor politică din cauza amenințărilor sau rugămintilor unei naționalități a regatului. *Pentru că în acest stat toate trebuie să se împlinească în orbita spiritului maghiar*.⁴⁾ Ultraromânii consideră că toate măsurile luate de statul maghiar sunt o încercare de maghiarizare și o impietare a rasei maghiare, în timp ce *ele nu vizează decât întărirea statului și unirea tuturor cetățenilor sub același gând patriotic*.⁵⁾ A prezenta unirea Ardealului cu Ungaria ca un act prejudiciabil pentru Români, este un lucru imposibil. *Poporul român nu avea nici un drept asupra Transilvaniei. El aparținea Ungurilor, Săcuilor și Sașilor*.⁶⁾

Ca o ultimă ticăloșie (pentru că alt cuvânt nu poate fi folosit) este că renegații, adresându-se autorului „Replicei“, (adecă lui Aurel C. Popovici) îi strigă că „dacă aspiră la libertate, să meargă altundeva sau să-și creeze un stat aparte, dar nu în Europa, pe care are îndrăzneala să o aleagă drept judecător al procesului, lipsit de orice seriozitate“⁷⁾.

Ca încheiere, cei doi renegați se simt însă obligați să lîngă tălpile studenților unguri: „Tineretul maghiar să nu-și piardă sângele rece și să nu-și retragă dragostea față de tineretul român. Să fie răbdător și mărinimos. Apa trece, pietrele rămân. *Astfel va trebui să dispară furtuna meschină ridicată de „Replica“, fără a lăsa urme în sufletul tineretului maghiar*. Iertarea sinceră și uitarea Ungurilor nu sunt cele din urmă virtuți. Să fim frați, adevărați prieteni! Pace și binecuvântare asupra scumpei noastre patrii.“⁸⁾

Iată cum se sfârșește acest desgustător document al slăbiciunei omenеști, care-și reneagă neamul suferind de dragul unui blid cu linte. Tristă poveste, peste care s'a trecut cu o iertare păcătoasă în România Mare. Se pare că toate suferințele din trecut au fost îngropate. Lucru, pe care politica maghiară îl poate admirabil întrebuința în campania sa revizionistă. Și câți renegați din trecut nu au devenit domni mari în țara, de a cărui neam își băteau joc și pe care-l trădau în trecut.

Însă „Protestarea“, prin conținutul ei, nu putea să combată nici una din dovezile luminoase ale „Replicei“.

1) Pagina 27, 2) pg. 34, 3) pg. 36, 4) pg. 37, 5) pg. 39, 6) pg. 45, 7) pg. 49, 8) pg. 51.

Cu toate că efectul ei în urma acestui fapt era egal cu zero, totuși studențimea română din București a ținut să ajute izbânda cauzei transilvănene printr'un nou memoriu, pe care l-a prezentat, într'o franțuzească impecabilă, congresului de pace și arbitraj, ținut la Berna în 1892.¹⁾

Pentru orice informație sau amănunt, memoriul trimite la „Replica” studențimei transilvănene.

Caracterizând însă acțiunea Ungurilor, memoriul zice într'un pasagiu plin de vervă tumultuoasă: A deveni maghiar când ești Român, *a uita o limbă latină pentru a învăța una asiatică*, a părăsi națiunea cea mai numeroasă din Sud-Estul Europei pentru a trece la una cu mult mai mică, a vagabonda dintr'o cultură primitivă într'una alta tot atât de primitivă, a șterge cu o singură mișcare un trecut de secole pentru un viitor foarte problematic, *a renega pe Traian pentru a idolatriza pe Atila*, în proiectul acesta întreg este o insanitate amestecată cu atâta naivitate, încât nu trebuie să fii un profund bărbat de stat pentru a înțelege că aceasta este o imposibilitate.²⁾

Acest nou memoriu a încheiat lanțul polemicei violente și decisive pentru relațiunile viitoare între Români și Unguri. Primul „Memoriu” românesc, atacat de „Răspunsul” unguresc, susținut de „Replica” transilvăneană, batjocorit de „Protestarea” renegaților, a fost definitiv întărit prin noul „Memoriu”, prezentat congresului dela Berna.

În seria aceasta de publicațiuni, elementul decisiv a fost însă „Replica”. Era acuza oprimațiilor, întărită cu dovezi zdrobitoare, adresată direct Europei civilizate. Fapt remarcabil este că entuziasmul tineresc nu a împiedecat o judecată limpede și o documentare serioasă în redactarea ei. De aceea impresiunea, pe care a produs-o a fost mare. Apariția ei, precum și a celor două memorii bucureștene, a însemnat începutul curentului de opinie internațională favorabil cauzei românești și ostil maghiarizării sălbatice, care a condus la întregirea neamului. Memorandul, acțiunea parlamentară ardeleană dela 1905, cu intrarea în arena luptelor naționale a lui Iuliu Maniu și Al. Vaida, campania intervenționistă dela 1914—1916, războiul pentru întregirea neamului, adunarea dela Alba-Iulia, nu au fost decât o serie de urmări logice a „Replicei” din 1892.

Guvernul maghiar știa că redactorul „Replicei” a fost Aurel C. Popovici, fiind autorizat formal, prin procese verbale speciale de către toți delegații studențimei transilvănene. „Replica” a apărut în cinci limbi: în românește, franțuzește, englezește, italienește și

¹⁾ Question des Roumains du Royaume magyar présentée au congrès de paix et d'arbitrage de Berne par les étudiants universitaires roumains. 22 Aout 1892.

²⁾ Pagina 7.

nemțește. Cheltuelile de imprimare au fost acoperite prin contribuțiile benevole ale poporului român.

În fața acestei situații, guvernul maghiar a crezut că trebuie să se răzbune.

La 27 August 1893, tânărul Aurel C. Popovici este arestat la frontiera ungurească și dus, sub escortă de jandarmi, la închisoarea din Cluj. Ciudată coincidență: exact 23 ani în urmă, la 27 August 1916, România a intrat în războiu.

La 31 August 1893 a fost judecat, în fața Curții cu jurați din Cluj, faimosul „proces al Replicei”.

Pe banca acuzaților erau *Eugen Brote* ca proprietar și *Nicolae Roman* ca director tehnic al Institutului Tipografic din Sibiu, unde a apărut Replica incriminată, iar *Aurel C. Popovici*, contra căruia parchetul nu a putut procura nici o probă sau mărturie că este redactorul ei, pentru că studențimea ardeleană era solidară cu el, a fost pus sub acuză ca propagatorul ei.

Este interesant și fondul juridic al procesului. El denotă o lipsă completă a simțului de justiție și o patimă șovină a juraților din Cluj. Anume Replica după ce a apărut în editura „Institutului Tipografic” din Sibiu, a fost expediată prin poșta maghiară. Nu numai comitetul studențesc, ci și destinatarii și-au asumat întreaga răspundere a conținutului ei. Acest fapt a fost înțărît, în mod public, prin declarațiunile studenților.

Dar mai ciudat este faptul că, după apariția „Replicei”, nu a urmat nici o interdicere a răspândirii ei, cu toate că parchetul a primit *primele* exemplare obligatorii, așa cum pretindea patentă de presă, care era în vigoare pe teritoriul Transilvaniei.

Abia *un an după apariția ei*, parchetul din Cluj a confiscat „Replica” sub motivul că ar fi „o atătare contra națiunii maghiare”. Cei ce au răspândit-o au fost dați în judecată. Actul de acuzare cuprinde treizeci de pagini cu citate incriminate.

Directorul tipografiei Roman a fost condamnat la un an de detențiune și 300 fl. amendă. Iar Aurel C. Popovici, membru al comitetului studențesc, a fost condamnat la *patru ani de detențiune* și 500 fl. amendă. Eugen Brote nu a apărut la desbateri. Excepțiunea în nulitate a fost respinsă.

Jurații unguri, cari au pronunțat această condamnare, au fost următorii: Pál, Hanko, Schlauf, Körösy, Horatsik, Dr. Okonez, Gajzágó, Gabányi, Dr. Lehner, Dr. Greiss, Meckó.¹⁾

Aurel C. Popovici a fost pus pe picior de libertate provizorie în urma depunerii unei cauțiuni de 10.000 coroane. Cum însă era dat în judecată și pentru iscălirea „Memorandului”, în calitatea sa de membru al comitetului executiv al partidului național și văzând

¹⁾ Eugen Brote, Die rumänische Frage in Siebenbürgen und Ungarn, pg. 408—409.

trista situație a Transilvaniei din acele timpuri, tânărul martir se hotărăște să-și închine știința și viața cauzei românești. Preferă un exil pe viață unei detențiuni relativ comode, dar prea lungi pentru energia sa expansivă. Prin Triest reușește să fugă în Italia și de-acolo în România.¹⁾

Sărmanul A. Roman, directorul Institutului tipografic din Sibiu, condamnat odată cu A. C. Popovici, a murit în urma unei tuberculoze, pe care și-a contractat-o în închisoare.²⁾

Slavici și Rusu-Șirianu au fost și ei condamnați pentru că au uat apărarea lui A. C. Popovici. Primul la un an și celălalt la 11 luni de închisoare.³⁾

În fine A. C. Popovici „*un giovane patriotta di poderoso ingegno et d'intrépida energia*” (un tânăr patriot de o formidabilă inteligență și de o energie întrepidă), cum îl caracterizează autorul italian *Roberto Fava*⁴⁾, și-a început trista, dar cu atât mai fecunda activitate a exilului, care a durat până la moarte.

A publicat o serie lungă de articole în ziarele și revistele europene. La București a editat cotidianul „România Jună”.

În general, această perioadă a vieții sale e destul de bine cunoscută. Așa încât e de prisos a se insista asupra ei. Este epoca publicării „*Principiul naționalităților*”, „*Naționalism și democrație*”, „*Cuvinte înțelepte*”. Toate opere de o valoare remarcabilă.

Dar pe-atunci, atât în Transilvania, cât și în România, lumea se gândia serios la o autonomie absolută a Transilvaniei. Aurel C. Popovici, care a devenit prietenul principelui moștenitor Francisc Ferdinand, asasinat la Sarajevo, a publicat proiectul unei constituții federale a „Statelor Unite ale Mării Austriei”, o consacrare integrală a acestei autonomii, care a avut un mare răsunet și care a fascinat spiritele multor Români.⁵⁾

Francisc Ferdinand a îmbrățișat cauza Românilor din Transilvania, grație interesului pe care l-a deșteptat în el Aurel C. Popovici. Arhiducele cultiva relațiunile cu Românii, ceea ce dovedește mai ales vizita, în Mai 1909, la Sinaia, când a primit o delegațiune a Românilor din Transilvania. A promis chiar formal restabilirea justiției în organismul politic al Ungariei, după urcarea sa pe tron. Iată pentru ce aristocrația maghiară, în frunte cu Tisza și Apponyi, îl considerau pe Francisc Ferdinand ca pe un dușman redutabil. De aceea presa română din Transilvania a deplâns

¹⁾ Prefața lui N. P. Comnène la opera postumă a lui A. C. Popovici, *La question roumaine en Transylvanie et Hongrie* (o ediție revăzută a „*Repliquei*”), pg. 8.

²⁾ N. P. Comnène, op. cit. 8—9.

³⁾ Draghicesco, *La Transylvanie*, pg. 59.

⁴⁾ Op. cit., p. 14—15.

⁵⁾ Mircea Rusu Șirianu, op. cit., pg. 23.

sincer moartea principelui, pe care-l credea viitorul „protector“ al Românilor și acest cuvânt a figurat pe panglica tricoloră a coroanei pe care o delegație compusă din A. C. Popovici, Al. Vaida-Voevod și Th. Mihali au depus-o pe catafalcul arhiducelui.¹⁾

După acest eveniment, Aurel C. Popovici trăiește încă pentru a vedea intrarea României în războiu și dezastrul retragerii, dar nu mai ajunge să vadă România Mare.

Dna Lucia Bourgeois născ. Popovici, fiica marelui patriot, ne-a comunicat cu multă amabilitate, dar și cu o firească durere viața din ultimele zile ale tatălui ei. Intr'un simpatic și luminos apartament din Rue de Beaumont No. 11 la Geneva, dna Bourgeois te primește cu o grație și ospitalitate mișcătoare. În salonul românesc, cu mobile, scoarțe, covoare și tablouri, cari îți vrăjesc un colț din patria îndepărtată pe malurile lacului Lemani, dna Bourgeois ne povestește într'o românească pură și dulce, nealterată de accentul francez al limbei adoptive, pe care o vorbește acum totdeauna, mai multe amănunte mai puțin cunoscute din viața agitată și închinată cauzei strămoșești a lui A. C. Popovici...

... „După procesul „Replicei“, tata s'a refugiat în Țară. Acolo a fost la început profesor la seminarul „Nifon“. Nu s'a putut însă hotărî să se încetățenească în România, pentru că voia să lupte înainte pentru cauza transilvăneană într'o epocă când politica oficială a României încă nu preconiza această luptă. De aceea a refuzat de mai multe ori ofertele lui Filipescu ca să primească un portofoliu ministerial.

„Asasinarea lui Francisc Ferdinand l-a impresionat adânc. Era într'o Duminecă, la Viena, când a primit vestea asasinatului. Simția că întreaga sa operă s'a spulberat. Seara l-am găsit pe tata zdrobit ca niciodată.

„Atunci a început să-și aranjeze afacerile. A plecat la Ostanda pentru a-și îngriji diabetul. Acolo l-a surprins războiul. Lumea alarmată a început să plece. Nu i-a rămas nici lui altceva decât să se întoarcă la Viena. Pe drum și-a pierdut geamantanele. În timpul călătoriei a fost legitimat de vre-o zece ori. Dar a putut să treacă pentru că avea un pașaport român, cu toate că era „Heimatlos“. Trenul, în care călătoria, a fost înălbombardat pe drum.

„În Septemvrie 1914 a venit în Elveția. Întâiu a vizitat orașele mai mari. Pe urmă s'a stabilit la Geneva.

„În 1915, câteva zile înainte de intrarea Italiei în războiu, dl Al. Vaida-Voevod, care urmărea un curs medico-militar la Viena, a venit și el în Elveția pentru a se întâlni cu tata. Am stat împreună cu familia Vaida timp de vre-o patru luni, în Pension de Famille de lângă gara din Geneva. Dl Vaida, trebuind să se supună unei operații, a plecat din Geneva, lăsându-și aici copiii într'o

¹⁾ Ibid. pg. 357—8.

pensiune. Despărțirea între ei a fost mișcătoare, pentru că ea a încheiat o lungă activitate politică, pe care au dus-o în comun.

„În privința situației politice, tata era complet dezorientat. Nu avea legături cu Bucureștii. A voit să plece în țară prin Brindisi, dar nu a reușit. A fost chemat la Viena, dar nu s'a dus. Nu mai avea nimic de așteptat dela curtea imperială, a cărui pivot filoromân dispăruse.

„Intrarea României în războiu însemnase începutul crizei, care a fost fatală pentru el. Fiecare jurnal, care aducea câte o știre despre dezastrul țării, era câte o lovitură de moarte dată organismului său bolnav.

„Totuși se interesa mult de mersul evenimentelor din Țară. Se ducea des la Berna pentru a vedea pe dnii Păcleanu, pe atunci Ministru plenipotențiar, Florescu și Iacovache delalegație, cu cari avea lungi întrevederi.

„În Decembrie 1916 a căzut la pat. Pe-atunci locuiam într'un mic apartament în Rue des Eaux-Vives No. 78 la etajul I. Era o iarnă grea. Lipsiau cărbunii. Mama speriată m'a chemat dela Lausanne, unde-mi urmau studiile.

„Când am ajuns lângă tata, l-am găsit rău de tot. Diabetul avansa îngrijorător. Inima slăbia tot mai mult.

„În ultimele zile nu se gândia decât la dezastrul României, pe care-l cunoștea din gazetele franceze.

„În lunga și chinuitoarea sa agonie, care a durat patruzeci și patru de ceasuri, striga tot timpul numele Țării. „Trebuie să plec în Țară“ au fost ultimele sale cuvinte.

„A murit în ziua de 10 Februarie 1917 la orele 2.

„Înmormântarea a fost simplă și tristă. Nu au asistat decât dnii Florescu, Păcleanu și cei doi băeți ai bunului său prieten Al. Vaida. Pe mormânt, legația a depus o coroană cu panglica tricoloră“.

Iată povestea tragică și impresionantă a ultimelor zile ale unui mare patriot român, mort după un exil de 25 ani, pe care l-a suferit pentru sfânta cauză a Transilvaniei.

Azi, când se sărbătorește cu pompă și strălucire, zece ani dela înfăptuirea României Mari, corpul marelui exilat se odihnește în cimitirul săracilor din Geneva.

N'ar fi oare o datorie firească și pioasă a foștilor săi prieteni, cari conduc azi destinele Țării, ca să se gândească la exhumarea și la aducerea în patrie a rămășițelor sale pământești?

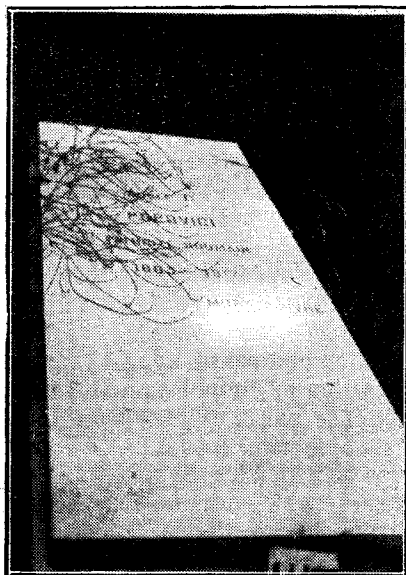
Orașul său natal, Lugojul, ar fi cel mai indicat să-l reprimască după o lungă absență de un sfert de veac și să-l așeze alături de Coriolan Brediceanu și de Valeriu Brănișce, alți doi nemuritori luptători ai cauzei naționale.

Să nu uităm că România Mare a fost făurită prin sacrificii

lungi și numeroase, pentru cari acelea ale „Replicei” și „Memorandului” au un loc de cinste.

De aceea trebuie să ne gândim la marele exilat Aurel C. Popovici, care așteaptă să se întoarcă în Țară pentru a-și dormi somnul de veci sub cerul frumos al libertății românești, pentru a cărei realizare și-a închinat viața sa rodnică.

Și până atunci să ne înclinăm cu pioasă recunoștință în fața mormântului din Geneva, care poartă o rară și simbolică inscripție: „PATRIOTE ROUMAIN — MORT PAUVRE”.

MORMÂNTUL.

† Pandele Dima

La Cluj, în casa plină de iubire și de atentă îngrijire a ginerului său, a d-lui profesor universitar Sextil Pușcariu, s'a stins, la 6 August, nonagenarul profesor brașovean i. r. P. Dima, fratele mai mare al lui Gh. Dima.

De câțiva ani, zilele lui se depânau monotone, anevoie, între cei patru pereți ai casei. Bătrânul dascăl, a cărui sănătate până acum câțiva ani o invidiau atâți foști elevi ai săi, mult mai tineri, frânt de oboseala și de crucea anilor, uitat de lume, nu mai viețuia decât pentru cei din jurul lui.

Cu P. D. închide ochii „ultimul Mohican“ din vechea gardă a profesorilor care au creat numele bun al „marelui gimnaziu gr. or. român din Brașov“, actualul liceu „A. Șaguna“, pe care l-a servit aproape o jumătate de veac. Căci P. D. își începu cariera, ca profesor la acest liceu, la 1866, va să zică la un an după complectarea lui la opt clase, deodată cu recunoașterea dreptului de publicitate al liceului și de egală valabilitate a certificatelor eliberate de el cu a celor eliberate de liceele statului.

P. D. era ultimul martor al pilduitoarelor sforțări care au desăvârșit opera protopopului de o rară putere de voință și dragoste de neam I. Popazu și a tovarășilor săi de jertfă generoasă, neprecupețită, — ultimul supraviețuitor al atâtor zile de grele încercări pentru existența acestui liceu, dar și de izbânzi, înfloritoare de nouă nădejdi, nouă avânturi.

Numai cine își va lua osteneala să răsfoiască anuarele liceului Șaguna dela 1866 până în anii războiului, își va putea da seama de numărul celor care au să mulțumească și lui P. D. situațiile de care s'au bucurat sau se bucură în societatea, în viața noastră publică.

Numai cine va urmări generațiile ieșite de pe băncile acestui focar de lumină se va putea convinge de numărul inginerilor care, fără să fi urmat secția reală, numai cu cunoștințele primite dela prof. de matematică P. D., au putut urma, fără să întâmpine greutăți, politehnicele din Viena, Strassburg, Zürich etc., făcând cinste neamului și liceului din care au ieșit.

Sunt inteligențe scăpărătoare care ar putea lumina și călăuzi viața și rosturile unor neamuri întregi, dar lipsite de sti-

mulentul unei voințe puternice, neșovăitoare, sau de dragostea caldă pentru cei mulți, se sting fără să fi fost de vr'un folos semenilor lor.

Sunt inteligențele *sterpe*.

Sunt apoi talente care se exteriorizează în opere prețioase — uneori în opere de adevărată mândrie națională — dar lipsite de concursul răbdării la muncă, nu dau nici pe departe ce ar putea da.

Sunt talentele *comode*.

Și sunt suflete conștiincioase care, deși nu fac admirația celor din jur, lasă totuși dăre de lumină pe urma lor.

Sunt sufletele *robite de sentimentul datoriei*.

Profesorul P. Dima făcea parte din această categorie de muritori. N'a strălucit, dar a luminat. Și a luminat — rar caz în viața omenească! — aproape o jumătate de secol, cu răbdarea, cu tenacitatea omului care în munca zilnică și în împlinirea cu devotament a datoriei de fiecare zi își găsește toată și singura fericire a vieții.

Stăpânul sufletelor, care nu uită, nu poate uita nici de munca îndelungată a bătrânului și *nerăsplătitudii* dascăl Pandelescu Dima.

Ax. Banciu.

Amintiri

Multe minunății susținea taica Glodariu, incorigibilul idealist, — Dzeu să-l odihnească în ceata celor drepti, că de multe ore senine am avut parte ca elev al lui. Cine l-a cunoscut,— știe.

Odată, mi-aduc aminte, îl pusese naiba,— altul nu l-a putut pune — să debiteze în fața lui Pandele Dima afirmațiunea că și substantivele se pot conjuga.

Pandele Dima muria și învia de necaz, că un coleg al lui poate susținea astfel de „măgării“.

— Ian mai taci Vasile, că te râd și câinii de te-or auzi! — îi zice aprins P. D.

— Râd, da, dar nu de mine ci de voi cari nu știți nici atâta lucru, — îi ripostează, par'că compătitor, mărunțul și miopul Glodariu.

— Dacă-i așa, ian poftim și conjugă-ne un substantiv, — îl ia cu repezeală P. Dima.

Glodariu, executându-se:

Eu om	noi oameni
tu om	voi oameni
el om	ei oameni.

Te-ai luminat?

P. D.: Dar *măgarul* se poate conjuga?

Gl. (fără să-și dea seama de intenția lui P. D.): Firește.

P. D.: Ei, să te auzim!

Gl., cu convingere:

Eu măgar

tu.....

P. D., retezându-l scurt:

De-ajuns! Ne-ai luminat!

*

În toamna anului 1891 jumătate din numărul elevilor clasei a VII-a eram noi veniți de pe la alte licee.

Din primele zile ne pipăirăm reciproc cunoștințele și constatarăm, cu destulă bucurie, că în afară de dicționarul românesc mai bogat decât al nostru, care veniam dela școale străine, numai la matematică ne erau superiori „băștinașii“. Elevii lui P. Dima

toți știau mai mult decât noi. Poate de aceea, noi eram mereu interogați.

Învățam de ne speteam, dar la creangă verde nu prea ajungeam.

P. D. nu ne interoga niciodată la trigonometrie — pe care o făceam cu el și o știam *ca pe apă* — ci la algebră, unde ne lipsiau unora elementele chiar.

Și ne *freca* de ne tăiau nădușelile.

Budințeanu! — strigă într-o zi P. D. cu vocea lui pătrunzătoare de bas pe un coleg bănățean, nou venit.

Ian să facem o ecvațiune ușoară!

Budințeanu, cu inima ticăind ca'n fața unei primejdii, coborî falca de jos și ciuli urechile, uitându-se spre noi dezolat, dezarmat.

Ieșit la tablă, sta cu creta'n mână ca crâsnicul cu lumânarea la slujba parastaselor.

Dă Pande! să l miște cu fel de fel de întrebări pregătitoare.

Mazăre pe părete.

— Ascult' aici! — îi zice Pande! enervat. Vrei să faci mămăligă și n'ai decât apă și mestecăul. Poți s'o faci?

— Ba! — i se deschide gurița lui Budințeanu.

— De ce?

— Trebuie și făină! — adaogă B. mai vioiu.

— Ei, vezi, făina aia trebuie să ți-o procuri și în cazul ăsta. Apa și mestecăul le ai, — îi zice, arătându-i pe tablă cei doi factori cunoscuți.

Făina nu răsăria însă de nicăiri. B, învățat să fie servit de a gata, nu știa cum să și-o procure.

Pande! Dima, dela o vreme, desperat: *N'a n'ai*) învățat nimic!*

Budințeanu, smerit: *Ba da...*

Pande! D. cătrănit: *Ba-bă!*

Și *Ba-bă* i-a rămas numele colegului Budințeanu, mort sărmanul în floarea tinereții.

*

Într'un elev din clasele inferioare se înrădăcinase credința că profesorul P. Dima *il persecută*. Și se plângea pe toate cără-

*) O gângăveală ușoară îl trăda întotdeauna când era enervat.

rile de această persecuție din senin, fiindcă de purtat „se poartă bine” și de știut încă „știe”.

— Nu te persecută, mă, da nu știi tu... — îi spune odată, binevoitor, un coleg.

— Ba știu.

— Atunci de ce nu răspunzi?

— Fiindcă mie *anume* îmi pune întrebările *de-așa*, ca să *nu* pot răspunde.

— Îți pare ție, mă.

— Ba-i ții tu parte.

Și bietul băiat, din pricină că nu-i dedeau în glas, ajunsese să se supere aproape cu toți colegii.

Într-o zi, încurând după dialogul avut cu vecinul de bancă, se pomeneste iarăși interogată, în bancă.

— Cât face *jumătate* din *șapte*? — îl întreabă P. D.

Băiatul, cu fața palidă și tremurând de indignare, își izbi cu piciorul vecinul pe sub bancă, bâlbăindu-i cu mâna streășină la gură:

— No acu crezi? Asta-i întrebare?

De zic *trei*, e prea puțin; de zic *patru*, e prea mult. Băga-s'ar dracu'n întrebări-i!

*

Pe P. D. nu l-a văzut nimenea nepregătit la oră. Am constatat-o și eu doi ani de zile, cât l-am avut profesor. De aceea lecțiile lui erau clare, și orele nu se pierdeau în dibuiri,— cum se întâmplă uneori.

Nu se jena, deși era profesor vechiu, ca în recreație, înainte de a intra în oră, să mai arunce odată ochii peste materia ce avea să trateze.

Profesorul de chimie B. îi zice odată ironic, văzându-l cum își împrăștiă materia:

— Da bine, Pandele, nici după aproape douăzeci de ani de dascălie nu-ți știi lecția? Nu ți-e rușine să te prepari ca elevii?

— Tu n'ai obiceiul să te uiți nițel peste lecții? — întreabă, la rândul său, P. D.

— Mi-ar fi rușine.

— Vezi, în chestia asta, ne deosebim. Eu prefer rușinea de aici și de-acasă celei din clasă, înaintea elevilor.

Pandele știa însă cum își face lecțiile chimistul B. și aștepta, răbdător, prilejul să-i plătească „cum se cuvine“ observația din sala profesorilor.

Prilejul i se oferă, cum nu și l-ar fi putut dori mai bun, — la examenul de maturitate (bacalaureat) al școlii comerciale.

Comisia toată în păr; băieții la fel. Incepe examinarea.

Profesorul de chimie avea obiceiul să întrebe dintr'un carnet în care-și avea trecute întrebările și răspunsurile. Vorbă rău românește.

Înainte de a-i veni rândul să interogheze la chimie, tehnologie și merceologie, ieși afară, lăsându-și carnetul pe masă.

P. D. care-i urmăria tot pasul, l-a zărit și i l-a camforizat în buzunar. Se reîntoarce prof. B. Dă să-și i-a carnetul. Carnetul însă ca'n palmă. Palid, ca de ceară, caută'n dreapta, caută'n stânga, pe sub registre, pe sub masă. Carnetul intrase în pământ.

P. D., năbușindu-și satisfacția, căuta împreună cu el, ca să-i abată bănuială.

Urma chimia etc. la examinare. Prof. B., foarte agitat, cu ochii scotocind încă împrejurimile, pune anevoie prima întrebare primului candidat;

— Spune la mine *fier*!

Candidatul răspunde ascultat mai mult de colegii profesorului de merceologie decât de acesta.

Urmează al doilea candidat.

— Spune la mine *sare*! — îi zice, zăpăcit, prof. B. Și candidatul își deșartă repede săculețul cu cunoștințele despre sare.

Al treilea candidat la rând.

— Spune la mine *fier*! — se aude iarăși glasul mai scăzut al profesorului cu fruntea înrourată de sudoare.

Între membrii comisiei examinatoare mișcare și priviri nedumerite.

Al patrulea candidat.

Pandele, mefistofelic, șoptește celor din jur:

— Spune la mine **sare**!

Profesorul B., îl aude dar, dezolat complectamente, cu creierul imobilizat ca de o vraje, repetă mașinalicește:

Spune la mine *sare!*

— Să puneți alte întrebări, domnule profesor. Acestea le-am mai auzit, — i se adresează atunci președintele comisiei.

Candidații câți au mai fost în serie, observând zăpăceala profesorului, s'au folosit, firește, de ea, spunând și multe inexactități.

Profesorul tăcea, iar ceilalți membri ai comisiei nu interveniau ca să nu mai agraveze situația penibilă a colegului lor.

În pauza care a urmat, P. Dima, folosind momentul absenței din sală a președintelui, îi răspică în ureche, satisfăcut, profesorului de merceologie, chimie și tehnologie :

„*Vezi? Dacă cetiai și tu ca mine, n'o... n'o pățiai*“.

I-a purtat el sâmbetele de-atunci lui P. Dima, dar vorba e c'a 'nceput și el *să cetească*, iar carnetul — afurisitul de carnet — îl trecu, pentru mai multă siguranță, în buzunarul portmoneului.

Simția și el, instinctiv, ca tot omul că: unde ți-s banii, ți-e și sufletul.

*

Dușman al vorbăriei de prisos, P. D. căuta să-și deprindă elevii, încă în primele clase, la *scurțime*.

Mult sânge rău îi făceau cei deprinși la „zămărie“.

De-o pildă, toți elevii veniți de pe la alte școli obicinuiau să sumeze în felul următor :

8 și cu 3 : 11 și cu 5 : 16 și cu 3 : 19 ș. a. m. d. ($8+3+5+3+8+4$).

P. Dima cerea numai rezultatul sumării cifrelor învecinate :
8—11—16—19—27—31.

„Și cu“, de prisos, n'avea ce căuta în răspuns.

Când, totuși, vr'un elev, din deprindere, îl adăuga, Pandele i-l reteza aspru :

— *Pe turtă!*

Și, dacă îl mai scăpa odată gura, Pandele îl cuminția și mai energic :

— *Pe turtă!*

Și băieții se feriau ca de foc de „și cu“.

li *cuminția*, fără îndoială, și hohotul care urma din partea clasei, pe urma fiecărei *turte*.*)

*

Era la examenul înscris de maturitate. Teză la matematică.

Un candidat încremeni cu condeiul între degete. În afară de problema de rezolvat, nici o cifră în plus pe foaia de hârtie de dinaintea lui. Și trecuseră două ceasuri. Mai avea două.

Prof. Dima, făcându-i-se milă de el, îi dă câteva lămuriri.

— Ei, ai înțeles-o acum? — îl întreabă profesorul.

— Înțeles! — răspunde cu jumătate gură candidatul.

După vre-o jumătate de oră, trecând iarăși pe lângă el, observă că hârtia-i tot albă.

— Da ce-i?

— N'o înțeleg, domnule profesor.

— Spunea-i c'ai înțeles-o.

— Așa credeam, dar când să m'apuc, cleiu...

— Ascultă-aici!

Și P. Dima începu înc'odată a-i lămuri problema.

Băiatul însă, habar n'avea ce-i spune. Atenția lui era concentrată în altă direcție.

Tocmai când își încheia P. Dima lămuririle, lui Andreiu Bârseanu, coleg al elevului *tuka na glava*, îi reușise să-i strecoare în mână întinsă pela spate o fișică cu problema rezolvită.

— Ei acum cred c'ai înțeles-o! — spune aspru P. Dima.

— *Acum* am înțeles-o! — exclamă elevul cu fața radioasă, strângând strașnic în mână fișuca.

*) Brașovenii-scheieni numesc *șic* chipul colorat care se lipește pe turte. De aci întreruperea lui Pandele: *Pe turtă!* — de câte ori întrebuința elevul vorbele *și cu*.

In fine, acasă...

de Ax. Banciu.

Mulțumită stăruințelor unui comitet — în frunte cu D-na Eliza Burileanu — și sculptorului Cornel Medrea, poetul Șt. O. Iosif e iarăși acasă.

De-acum, pentru totdeauna. Căci Șt. O. Iosif, după trecerea silnicei granițe a munților, la 1891, deși între frați, rămăsese cu sufletul adânc ancorat în neuitatul său Ardeal, mai ales aci în Brașovul copilăriei și adolescenței sale, la poalele Carpaților eternizați în superbe icoane.

*„De-aș fi rămas, ca tine, în Ardeal,
Statornic stâlp al datinei străbune,
Într'o căsuță albă de sub deal,
Ferită de primejdii și furtune;*

*De-aș fi rămas acolo, să muncesc
Incunjurat de oameni cum se cade
În albele cămăși ce strălucesc
Ca spuma de șuvoaie în cascade;*

*De-aș fi rămas în casa de sub deal
De unde'n neguri vezi sclipind Carpații !..
Dar eu m'am dus și te-am lăsat, Ardeal,
Ca un fugar mi-am părăsit eu frații...*

*Și ce frumos era să fi rămas
Alături cu alții și cu tine,
Să 'nalf și eu pentru dreptate-un glas
Și să v'ajut în lupta pentru bine;*

*Să stau și eu de tine-alături azi,
Și eu ca tine să mi 'ncheg cântarea
Din vuetul eroicilor brazi
Ce strigă peste culmi redeșteptarea !*

se spovedește, înduioșetor, în „Scrisoare lui Goga“.

„Fugarul“ și-a rescumpărat însă cu vârf „păcatul“.

Redeșteptarea pe care n'ar fi putut-o *striga* de aici, a strigat-o *de dincolo de culmi*, înflorind îndrăznețe nădejdi în sufletele abătute ale celor „de acasă“, îndreptându-le privirile rătăcitoare, spre *steaua și lozinca* care aveau să-i călăuzească pe drumul mântuirii.

Nostalgia plaiurilor natale și căința de a nu fi rămas în Ardeal izbucnesc în toate prilejurile.

„Copilule, de ce să-ți frângi aripile în această Sodomă. Rămâi în Ardeal. Scrie și citește. Cum aș dori să fi rămas acolo,

acum după cele trăite aici" — îi spune într-o zi tânărului poet Aron Cotruș.)*

Cu toată puterea amintirilor dragi, legate de anii copilăriei, îl chema însă în deosebi *Brașovul*.

"Nu știu acū: mi-e dor de tine pentru că mi-e dor de Brașov, ori mi-e dor de Brașov pentru că mi-e așa de dor de tine. Destul, că mi-e dor; mi-e dor" scrie la 9 Aug. 1901, din Neuburg, lângă Dunărea din Germania, prietenului său d-lui Sextil Pușcariu.

Iar într-o altă scrisoare, tot din Neuburg, aceluiaș prieten: „Aș vrea să văd pe tata, care a împlinit 70 de ani și nu și-a văzut de atâta amar de vreme ficiorul! Mi-e dor și de Brașov și de tine“...

Acum dorul poetului s'a izbândit. Copilul doinelor e iarăși în țara doinelor. Căci:

„Nu-s doine ca în țara mea
Pe lumea asta 'ntreagă“.

De-acum „*voinicul pribegind*“ pe murgul care „*de-abia-l mai duce*“, n'o să mai rămână cu „*fața 'ntoarsă*“ spre „*turla*“ din Ardeal, „*de mult ștearsă*“ în zarea depărtărilor.

Nici

De freamătul brădetului,
De murmurul izvorului,
De fluierul păstorului,
De glasul păsărelelor
Și de vecinul stelelor, —
De vârful Caraimanului

n'o să-i mai fie dor poetului „*sărmanului*“...

Dorul de munții din zare, cari atâta vreme *l-au chemat*, s'a potolit și el.

De-acum, prin bronzul vecinicieii, a fost reintegrat și în drepturile inimii sale și în cele pe care le avea la recunoștința obștească.

De-acum, harfa de pe soclul bustului atinsă de nevăzute degete, va vibra molcom în surdină, discret și duios, ca și sufletul cântărețului, în auzul închinătorilor întârziați în așteptarea ceasului sfânt al spovedaniei... Și 'n acordurile harfei, generații după generații își vor destăinui prea-plinul sufletului, în fața bronzului, ca'n fața unui duhovnic, topindu-și în mărgăritarele versurilor poetului — boabe de lacrimi în care s'au depurat dureri adânci — propriile doruri, propriile decepții, propriile dureri. Iar când la hotare, nouă primejdii vor învolbura văzduhul, cântecul molcom al harfei se va preface iarăși în glas metalic de goarnă, chemând din nou pe vitejii apărători ai țării la *armele biruinței*.

*) Universul Literar dela 17 Iunie 1928 p. 399.

Observații juste pe marginea solemnității

După ce un an de zile se întrebă Brașovenii: Oare de ce nu se „desvălește” odată *oficial* bustul de-atâta vreme desvălit neoficial? — la 6 August se întrebau nedumeriți: Oare de ce se va fi ales pentru solemnitatea desvăririi ziua de 6 August (Marția)?

Și cu drept cuvânt, deoarece motivul invocat de organizatorii festivității: — coincidența cu aniversarea luptelor dela Mă-rășești — nu putea răsturna argumentele opuse:

- 1) necesitatea prezenței și colaborării școalelor și
- 2) necesitatea fixării solemnității pentru o zi de Duminecă.

Prin glasul oratorilor, bronzul trebuia să vorbească nu atât publicului matur, care cunoaște valoarea operei lui Iosif, ci mai mult școlărilor, — generațiilor de mâine.

Și serbarea ar fi trebuit să se desfășoare într-o zi de Duminecă când, fără îndoială, am fi putut avea o atmosferă mai sărbătorească în acest oraș — și Șt. O Iosif merita această atmosferă — fără prăvălii deschise, fără pulsația sgomotoasă a vieții de zi de lucru pentru minoritarii cari formează majoritatea locuitorilor Brașovului.

Intr-o Duminecă sau zi de sărbătoare comună, ar fi luat și aceștia parte la serbare, măcar de curiozitate dacă nu din alte motive.

Ținută Marția, oratorii au fost condamnați să vorbească pentru cei câțiva din jurul lor, cei mai îndepărtați — din cauza zgomotului și a circulației vii de camioane, autobuze, motociclete, trăsuri etc. neputând prinde decât câte-o vorbă subliniată în octavă*)

Și a fost păcat, păcat de sufletul cât s'a pus în cuvântările frumoase, unele mișcătoare chiar, — după cum spuneau cei cari au stat în vecinătatea tribunei. Cei mai dela distanță am văzut doar figurile oratorilor: pe pâr. protopop Iosif Blaga, pe dna Eliza Burileanu, pe dnii I. Minulescu — singurul a cărui scurtă și impresionantă cuvântare am putut-o auzi — general A. Butu-noiu, insp. școlar N. Baboie, I. Lungulescu, preș. comisiei interimare a municipiului Brașov, G. Căteanu și tânărul student de talent E. Jebeleanu, care a declamat „La arme!” și o poezie proprie închinată memoriei poetului Iosif

*) Justețea afirmațiunii noastre o confirmă — supărător, desigur, pentru redacția ziarului — reporterul „*Ordinei*” care în Nr. dela 10 Aug. pg. 2, raportează despre desfășurarea solemnității desvăririi bustului poetului **Stelian Iosif**.

De *patru* ori amintește numele poetului și nici măcar odată nu greșește în bine cultul reporter, fără îndoială cu pretenții de îndrumător al opiniei publice.

Mă gândesc, ce ar fi putut lăsa în suflute o serbare organizată altfel: cu vorbiri ascultate în liniște, cu atenție, în sala Teatrului Național, cu desvălirea bustului făcută după aceea, prin rostirea câtorva cuvinte vibrante, și întreaga solemnitate încheiată cu imnul „La arme!” cântat de un formidabil cor, alcătuit din corul Reun. de muzică „G. Dima”, din corurile atâtor școale secundare din loc, cu acompaniamentul orchestrei militare, a orchestrei orașului și cea a Conservatorului de Muzică.

Ce urme, neșterse pentru toată viața, ar fi lăsat în sufletul asistenței o astfel de manifestație!

Cu dispoziții luate însă la București, fără consultarea din vreme a localnicilor cari aveau să dea fast serbării, cu căutarea în pripă, pentru a doua sau a treia zi a oratorilor, serbarea nu putea să ia altă înfățișare decât cea pe care a avut-o și nu putea să lase nici urmele pe care am fi voit să le lase.

Păcat, mare păcat...

Un trialog dela festivitate.

A: Oare cocoana aceea de ce nu coboară de pe tribună, ținând să gardeze pe toți oratorii?

B: Nu vezi? Ca să-i sărute oratorii mâna după ce-și isprăvesc cuvântarea.

C: Am fi fost mai bucuroși să vedem pe *sculptorul Medrea*.

B: Taci că te-aude!

C: Unde-i?

B: Uite-l.

Și grupul se întoarse spre un necunoscut care stetea de vorbă cu doi cunoscuți tocmai în dosul publicului adunat la serbare.

Un zâmbet blând, parcă iertător, înflori ușor fața de o rară expresie de modestie a artistului rămas în umbră.

BIBLIOGRAFIE

Cărți primite la redacție:

A. Cotruș: „*Măine*”. Ed. II, revizuită și întregită. Editura Rev. „Societatea de Măine” Cluj 1928. Lei 60—

D. V. Barnoschi: „*Cărvunarii*”. Poveste istorică 1823/27. Editura „Bilete de Papagal”. Ed. II. Lei 40—

Leca-Morariu: „*Lu Frați Noștri*”. Cartea Românilor din Istria, Suceava. Ed. Rev. „Făt-Frumos” 1928. Lei 180.

Paraf-Javal: „*Tabagizmul și Alcoolismul*”. In rom. de P. Mușoiu. Bibl. Rev. Ideei. Lei 20—

Iosif N. Dumitrescu-Bistrița: „*Poezii populare din Mehedinți*” vol I.

Iuliu I. Roșca: „*Femea Română*”. După cântecele populare.

„*Calul la Români*”. (Două încercări de psihologie populară). Ediție nouă 1928. Lei 50—

Iuliu I. Roșca: „*Florile vorbesc*”. (Sonete și Legende) 1927. Lei 50—

Iuliu I. Roșca: „*Obraze cu mască și Oameni fără obraz*”. (Aquaforțe după natură). Lei 50—

*

Anuarul liceului ortodox român „Andrei Șaguna” din Brașov (LX—LXIV). Pe anii 1923/24—1927/28. Publicat de Dr. I. Blaga, dir. pens. și I. Moșoiu, director.

Un volum de 238 pagini, format mare, cuprinzând, pe lângă partea administrativă (p. II), desfășurarea, dela 28 Iunie 1925, a serbărilor jubiliare, ale liceului, cu foarte prețioase cuvântări și articole datorite unor foști elevi ai școlii.

Păcat că nu s'a dat mai multă atenție greșelilor de tipar, a căror mulțime prea supără.

Lipsește și „tabla cuprinsului” care ia un volum ca acesta e indispensabilă.

*

„**Liceul de băieți din Oradea**” (1873-1929) de **Teodor Neș**, directorul liceului.

Un anuar-monografie care iese din comun nu atât prin extensiunea sa (132 pg.), cât prin felul *original, științific*, în care este conceput.

Lucrarea d-lui T. Neș trebuie studiată cu răgaz nu numai de directorii de

școli — ca model de felul cum trebuie întocmită o astfel de lucrare — ci de toți intelectualii care țin să cunoască:

A) *Școala ca instituție* (rostul ei social, dezvoltarea istorică — învățământul secundar maghiar, inv. sec. în Principatele române — programe și orariu, tranziția dela școala magh. la școala rom.)

B) *Școlarii* (populația școlară în școlile sec. din Ungaria, în liceele de băieți din reg. II. sc., în liceul Em. Gojdu, — cauzele scăderii populației pe naționalități; promoția, problema educației — valorile morale, morala și religia, impulsunile, deprinderile — problema disciplinei).

C) *Profesorii* (activitatea lor extrașcolară).

Problemele școlare, tratate comparativ, sunt ilustrate cu foarte elocvente statistici și diagrame.

D-l dir. T. Neș nu consideră, deci, viața liceului pe care-l conduce ca un fenomen izolat, ci o încadrează unde-i este posibil „în dezvoltarea generală a învățământului secundar din Ungaria și România. În chipul acesta starea generală a învățământului se luminează prin cazul concret al unui liceu, iar viața acestuia dobândește lumină mai vie, pusă în raport cu învățământul din întreaga țară” (pg. 5).

Regretăm că din lipsă de spațiu nu putem zăbovi mai mult asupra acestei minunate lucrări. Ne va face însă o plăcere dând ceva din el, în unul din numerele viitoare a rev., pe seama cetitorilor noștri.

S. T.

*

Reviste primite la redacție:

Analele Banatului an. II. Ianuarie-Iunie 1929.

Buletinul cărții românești, nr. 6 (Iunie 1929).

Buletin eugenice și biopolitic, nr. 3—4 și 5—6 vol. III. 1929.

Doina Basarabiei an. I. nr. 2 și 3.

Făt-Frumos an. IV. nr. 2 (Martie-Aprilie). nr. 3 (Mai-Iunie) 1929, Suceava. Ultimul nr. închinat lui Eminescu. Lei 35.

Junimea Literară nr. 1—4 și 5—8 (1929).

Moldova Literară an. III. nr. 5—6 (Mai-Iunie) 1929. (Mihăileni, județul Dorohoi). 8 Lei exemplarul. 80 Lei abon. anual.

Scrisul nostru an. I. nrii 5 și 6—7 (Iunie-Iulie) 1929.

Tribuna Banatului dela 10 Mai 1929.

„*Cele trei Crișuri*“ (Iulie-Aug. 1929) nr. 7—8. Număr închinat Franței contemporane și războiului de întregire. Lei 30.

*

O rugămintă.

Deoarece revistele și ziarele — cu excepția celor pe care le arătăm în acest nr. — n'au ținut de cuviință să anunțe măcar apariția revistei noastre, deși li s'au trimis amândouă numerele apărute până acum — pentru noi, dovada unei

conivențe tacite — ne vedem nevoiți să ne adresăm abonaților și prietenilor noștri cu rugămintea de a face cunoscută revista „Țara Bârsei“ în cerul cunoscuților lor.

Țeasta, firește, dacă cred că ea merită să fie sprijinită.

Cine ne va face 10 abonamente va primi revista gratuit un an de zile.

*

Cei cari nu primesc revista la timp sunt rugați să reclame la oficiul poștal al localității în care își au sediul, făcându-ne și nouă cunoscută neglijența.

*

Din cauza abundenței de material, No. 3 al revistei apare în 7 coale.

**Administrația
revistei „Țara Bârsei“**

Nr. 1 al **Rev. „Țara Bârsei“** a fost relevat

în „Soc. de Măine“ nr. 9-10 an VI. 1929,

„Univ. Literar“ nr. 25, 16-VI. 1929

„Gazeta Transilvaniei“ 26-VI. 1929 (foileton).

„Analele Banatului“ Ianuarie—Iunie 1929

și „Transilvania“ nr. 7—8 Iulie—August pg. 657 (coperta).

Adevărul literar și artistic dela 28 Iulie 1929, sub titlul: „Scrisul poeziei noastre populare“ reproduce din articolul d-lui S. Pușcariu: „Ce e românesc în literatura noastră?“ — publicat în Nr. 1 și 2 ai revistei noastre — partea privitoare la *caracterul eminent* liric al poeziei noastre populare.

„*Arhivele Olteniei*“ nr. 43—44 (Mai-Aug. 1929) pg. 395.

